ΝΕΟΝ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΝ

ΣΥΝΤΟΜΩΤΑΤΟΝ

ΗΤΟΙ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ

ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΥΠΟ

ΜΙΧΑΗΛ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ

πρωτοψάλτου Σμύρνης.

ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΚΑΛΜΑΚΩΝ
ΚΑΙ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΜΟΝΟΧΟΡΔΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΠΡΑΚΤΙΚΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΞΕΔΟΘΗ ΑΝΑΛΩΜΑΣΙ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

1902

ΤΩι

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΩι, ΘΕΙΟΤΑΤΩι

ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩι ΠΑΤΡΙΑΡΧΗι,

ΤΩι ΤΟΥΣ

ΟΙΑΚΑΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΣΥΝΕΤΩΣ ΠΑΝΥ ΙΘΥΝΟΝΤΙ

ΚΑΙ ΤΑΙΣ ΜΟΥΣΑΙΣ ΑΕΙΠΟΤΕ ΧΑΡΙΕΝΤΩΣ ΠΡΟΣΟΜΙΛΟΝΤΙ

ΚΥΡΙΩι, ΚΥΡΙΩι

ΙΩΑΚΕΙΜ ΤΩι Γ΄

ΤΕΚΜΗΡΙΟΝ ΥΙΪΚΟΥ ΣΕΒΑΣΜΟΥ

ΤΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΥΜΝΟΛΟΓΙΚΟΝ ΤΟΥΤΟ ΜΙΚΡΟΝ ΠΟΝΗΜΑ ΜΟΥ

ΑΝΑΤΙΘΗΜΙ

Ο ΠΟΝΗΣΑΣ

ΜΙΣΑΗΛ ΜΙΣΑΗΛΙΔΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«Οὐ πάνυ γε ῥᾴδιόν ἐστιν εὑρεῖν ἔργον
»ἐφ' ᾧ οὐκ ἄν τις αἰτίαν ἔχοι· χαλεπὸν
»γὰρ οὕτω τι ποιῆσαι ὥστε μηδὲν ἁμαρ-
»τεῖν· χαλεπὸν δὲ καὶ ἀναμαρτήτως τι
»ποιήσαντας μὴ ἀγνώμονι κριτῇ περι-
»τυχεῖν.»

(Ξενοφῶντος Ἀπομν. β'. κ. 5).

Φιλόμουσοι Κύριοι,

Ἐπειδή, ἀφ' ὅτου οἱ ἀοίδιμοι Διδάσκαλοι Χρύσανθος, Χουρμούζιος καὶ Γρηγόριος ἐδημιούργησαν τὴν σημερινὴν ἡμῶν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν θεωρίαν, οὐδεμία μέχρι τοῦδε ἐπηνέχθη εἰς αὐτὴν βελτίωσις, φυσικῷ τῷ λόγῳ τὰ λάθη, εἰς ἃ οἱ ἀείμνηστοι ἐκεῖνοι μουσικοδιδάσκαλοι εἶχον τότε ὑποπέσει, ἐξακολουθοῦσιν ὑφιστάμενα, γνωστοῦ ὄντος βεβαίως ὅτι πάντα τὰ νεώτερα θεωρητικὰ εἰσιν ἁπλαῖ ἀντιγραφαὶ ἐκ τοῦ πρώτου Μεγάλου θεωρητικοῦ τοῦ ἀοιδίμου Χρυσάνθου.

Ἀλλ' ὅμως ὥσπερ πᾶσα ἐπιστήμη καὶ τέχνη βαθμηδὸν καὶ σὺν τῷ χρόνῳ προοδεύει καὶ τελειοποιεῖται διὰ τῶν ἑκάστοτε ἐπιφερομένων διορθώσεων, οὕτω καὶ ἡ τέχνη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἔδει βεβαίως προσηκόντως νὰ μελετηθῇ καὶ ἐπισταμένως νὰ ἐρευνηθῇ ὑπὸ τῶν ἁπανταχοῦ περὶ ταύτην ἀσχολουμένων, τότε δ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον, τῶν ἐν αὐτῇ ἀσαφειῶν καὶ σφαλμάτων διορθουμένων, θὰ ἐτελειοποιεῖτο καὶ αὕτη.

Ἐκ τοιαύτης κἀγὼ ὁρμώμενος ἀρχῆς, κατόπιν μάλιστα μακρᾶς καὶ ἀόκνου μελέτης καὶ ἐρεύνης παντὸς ὅ,τι ἀφορᾷ

πρὸς τὴν καταγωγὴν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἀφ' οὗ αὕτη δὲν ὠργανώθη κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλ' αἰῶνάς τινας βραδύτερον, ὅτε πάμπολλοι Ἕλληνες, ὑμνογράφοι καὶ ἁσματουργοί, ἀσπασθέντες τὸν Χριστιανισμὸν εἰσήγαγον εἰς αὐτὴν τὰ γνήσια Ἑλληνικὰ μελοποιήματά των, ὡς ἀριδήλως καταφαίνεται τοῦτο καὶ ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας. Παραθέτομεν ὧδε χωρίον τι τοῦ Νικηφόρου Ξανθοπούλου, ἐξ οὗ δύναται πᾶς τις νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἔχει καταγωγὴν Ἑλληνικωτάτην, ὡς ἐξ Ἑλλήνων μουσουργῶν καὶ ποιητῶν τὴν ἀρχὴν λαβοῦσα :

»*Οἱ τὰ μέλη πλέξαντες ὕμνων ἐνθέων*
»*ἡ λύρα τοῦ πνεύματος Κοσμᾶς ὁ ξένος*
»*Ὀρφεὺς νεαρὸς ἡ Δαμασκόθεν χάρις*
»*καὶ Θεόδωρος Ἰωσὴφ οἱ Στουδῖται*
»*ὄργανα τὰ κράτιστα τῆς μουσουργίας*
»*Ξένη τε σειρήν, Ἰωσὴφ ὑμνογράφος*
»*μέλος παναρμόνιον Ἀνδρέας Κρήτης*
»*καὶ Θεόδωρος ἡ μελίχρους κιννήρα*
»*Γεώργιος Λέων τε, Μάρκος, Κασσία κτλ.*

Δὲν εἶνε βεβαίως δυνατὸν νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι οἱ ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ ἀναφερόμενοι Ἕλληνες μουσουργοί, τέκνα γνησίων Ἑλλήνων καὶ Ἑλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἀνατροφῆς τυχόντες, ἐβάσισαν τὰ μέλη τῶν ὕμνων των ἐπὶ Ἀραβικῶν ἢ Ἑβραϊκῶν ἁσμάτων. Ἔχομεν ἄλλως τε πλείστας ἀποδείξεις ὅτι ἡ σήμερον παρ' ἡμῖν Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ εἶνε γνησία θυγάτηρ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μουσικῆς.

Καὶ πρῶτον οἱ μετὰ τὸν Πυθαγόραν Ἕλληνες μουσικοὶ Ἀριστόξενος, Ἀριστείδης ὁ Κυντιλιανός, Νικόμαχος ὁ Πυθαγορικός, Βακχεῖος, Γαυδέντιος καὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι μουσικοφιλόσοφοι εἰσὶν οἱ πρῶτοι μεταδόντες τὰς βάσεις τῆς μουσικῆς

εἰς τοὺς μετέπειτα ἧττον ἀρχαίους Ἕλληνας μουσικογράφους, οἵτινες βραδύτερον, μετὰ τὴν πρώτην ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἰσῆγαν ἑκάστοτε τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν ἄσματα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Τοῦτο ἕκαστος δύναται νὰ μάθῃ, ἐξετάζων ὁπωσοῦποτε λεπτομερῶς τὴν ἱστορίαν.

Δεύτερον, ἐὰν συγκρίνῃ τις τὰ Ἐκκλησιαστικὰ ἡμῶν μέλη πρὸς τὰ λείψανα τῶν Δωρίων, Λυδίων, Φρυγίων καὶ λοιπῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἤχων, περὶ ὧν τόσον ἐκτενῶς καὶ λεπτομερῶς γράφει ὁ Μεϋβώμιος, θέλει κατίδει ἐντελῆ συμφωνίαν καὶ παραλληλισμὸν μεταξὺ τῶν μὲν καὶ τῶν δέ. Ὑπάρχουσιν ἄπειρα ἐν τοῖς ἤχοις ἡμῶν, **σημεῖα δι' Ἑλληνικῶν γραμμάτων, τριτημόρια, τεταρτημόρια, ὑφέσεις, διέσεις, διατεσσάρων, διαπέντε, διαπασῶν, τόνοι, ἡμιτόνια, συστήματα τετράχορδα, πεντάχορδα, γένη διατονικά, χρωματικὰ κτλ.,** πάντα Ἑλληνικὰ καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Πυθαγόρου ἔχοντα. Ἐπίσης ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν μουσικῇ ὑφίστανται διάφορα ἄσματα μεμελουργημένα ὑφ' Ἑλλήνων ποιητῶν (ἔτι δὲ καὶ ὑπ' αὐτοκρατόρων) καὶ στίχοι Ἰαμβικοὶ ἔμμετροι. Ταῦτα δ' ἐν τῇ σημερινῇ Ἐκκλησιαστικῇ μελῳδίᾳ εἰσὶν ἅπαντα ἐν χρήσει. Ὡς δὲ ἐκ τῆς πραγματείας τοῦ Μεϋβωμίου καταφαίνεται καὶ οἱ ὀκτὼ ἡμῶν Ἐκκλησιαστικοὶ ἦχοι εἶνε ἁπλοῦς μόνον κλάδος τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ μουσικοῦ μονοτόνου συστήματος. Ἄλλως τε, ἐπείσθην πρὸ πολλοῦ, ὅτι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἀραβικῇ καὶ Ἑβραϊκῇ καὶ πάσῃ ἄλλῃ Ἀσιατικῇ μουσικῇ οὐδ' ὁμοιορρυθμία τις, οὐδ' ὁμοιόχρονον ὑπάρχει σύμφωνον πρὸς τὸ ἡμέτερον Ἐκκλησιαστικὸν μουσικὸν σύστημα, διότι αἱ μουσικαὶ ἐκεῖναι μέχρι σήμερον, ὅσον καὶ ἂν ἐτελειοποιήθησαν, δὲν ἀπώλεσαν βεβαίως τὸν ἀρχικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα ὡς πρὸς τὰς βάσεις καὶ τὰ μέτρα των. Πῶς λοιπὸν δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ γραπτή τις μουσικὴ ἢ ἄσμά τι ὁπωσοῦν ὁμοιόχρονον, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπί τινος ἐκκλησιαστικοῦ ἄσματος; Εἶνε ἀλη-

θές, ὅτι ὁ ἀείμνηστος Χρύσανθος λέγει ἐν τῷ Μεγάλῳ αὐτοῦ Θεωρητικῷ :

»*Λέγουσιν ὅτι Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος εὑρὼν τοὺς* »*ἤχους συγκεχυμένους καὶ διακεχωρισμένους προσέταξε* »*τοὺς σοφοὺς τῶν Ἑβραίων ἄνδρας νὰ μεταγλωττίσωσι τὴν* »*Ἑβραϊκὴν γραφὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὗτοι δὲ συντάξαντες* »*πάντα τὰ μέλη τῶν ἤχων, ἐποίησαν ἐξ αὐτοῦ βιβλίον* »*καλούμενον Μουσικόν, ἐξ οὗ τῆς Παπαδικῆς ἡ πᾶσα τέχνη* »*ἐγνωρίσθη, ὃ σὺν ἄλλοις πολλοῖς ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἐγε-* »*πρήσθη.*» (Ἴδε Χρύσ. Μ. θεωρ. σελ. XXXII).

Ἡ περικοπὴ αὕτη τοῦ ἀοιδίμου Χρυσάνθου δίδει βεβαίως ὑπονοίας εἰς ἕκαστον, ὅτι τὰ ἡμέτερα Παπαδικὰ καλούμενα μέλη παρήχθησαν ἐκ τῆς Ἑβραϊκῆς ἐκείνης βίβλου. Ἴδωμεν ὅμως, ἐὰν ὁ ἀείμνηστος ἔχῃ πράγματι δίκαιον καὶ ἐὰν ἔγραψε τἀνωτέρω μετὰ ἀκριβῆ καὶ ἐπισταμένην ἔρευναν ἢ ἁπλῶς μόνον καὶ πάντῃ ἀνεξετάστως.

Καὶ πρῶτον δὲν φέρει οὗτος ἀπόδειξίν τινα ἢ ἐπιχείρημα περὶ τῶν λεγομένων του, ἀρκούμενος μόνον εἰς τὸ «*λέγουσι*»: ἐπιπλέον δὲ γράφει καὶ ἀσυναρτήτως, διότι ἐν ᾧ ποιεῖται λόγον περὶ μουσικῆς τέχνης, μεταβαίνει αἴφνης εἰς τὸ ζήτημα τῆς μεταγλωττίσεως τῆς Π. Διαθήκης (α).

Δεύτερον, ἐν ᾧ τὸ βιβλίον ἐκεῖνο, τὸ ὑπὸ τῶν σοφῶν Ἑβραίων συνταχθέν, ἐπυρπολήθη ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἐπὶ Ἰουλίου Καίσαρος ἤτοι πρωτοῦ καταστῇ γνωστὸς ὁ Χριστιανισμός, ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἐμορφώθη ὕστερον ἢ μᾶλλον τὸ πρῶτον συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ κατὰ τὸν ὄγδοον μ. Χ. αἰῶνα, πῶς εἶνε δυνατὸν ὀρθῶς σκεπτόμενοι, νὰ

(α) Διότι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος βιβλίον ἦτο, ὡς φρονοῦμεν, μετάφρασις τῆς Π. Διαθήκης, καὶ οὐχὶ κανονισμὸς τῶν ἤχων, διότι τὰ ἐπιστημονικὰ βιβλία ἐκαλοῦντο κατὰ τοὺς χαιροὺς ἐκείνους «μουσικὰ» ἐκ τῶν ἐννέα Μουσῶν, οὐχὶ δὲ ἐκ τῆς ψαλτικῆς τέχνης. Ἑπομένως ὁμιλῶν περὶ Μουσικῆς δὲν ὤφειλε νὰ ἀναμίξῃ ἔργον καθαρῶς θρησκευτικὸν καὶ ἄτοπον πρὸς τὴν τέχνην τῆς Μουσικῆς.

παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Δαμασκηνὸς ἐβασίσθη ἐπὶ τῆς πρὸ Χριστοῦ πυρποληθείσης ἐκείνης βίβλου ; Ἄλλως τε εἴμεθα πράγματι βέβαιοι, ὅτι τὸ ἔργον ἐκεῖνο ἦτο μουσικὸν ἐπιστημονικόν, τῆς Παλαιᾶς δῆλα δὴ Διαθήκης καὶ οὐχὶ ψαλτικῆς τέχνης ;

Δὲν εἶνε λοιπὸν προτιμότερον καὶ ὀρθότερον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὰ ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ποιηθέντα μέλη εἰσὶ τελειοποιήσεις τῆς τότε Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἧς αἱ ἀρχικαὶ βάσεις ἐπήγαζον ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου Ἕλληνος μουσικοῦ Πυθαγόρου, τοῦθ' ὅπερ καὶ αὐτὸς ὁ Χρύσανθος ὁμολογεῖ ἐν τῷ θεωρητικῷ του ; Ἐν τούτοις πολλοὶ ἄνευ τῆς δεούσης ἐρεύνης, καὶ βασιζόμενοι εἰς λεχθέντα ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀποδείξεως ἱστορικῆς, διισχυρίζονται ὅτι τὰς πρώτας αὐτῆς πηγὰς καὶ βάσεις ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἔλαβεν ἐκ τῆς Ἑβραϊκῆς τοιαύτης. Πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τοῦ διισχυρισμοῦ των ὅτι τὸ τοῦ ἀοιδίμου Χρυσάνθου Μέγα θεωρητικὸν εἶνε ἀλάνθαστον, καὶ ὅτι κατὰ συνέπειαν τὰ παρ' ἡμῖν Παπαδικὰ μέλη συνετάχθησαν τὸ πρῶτον παρ' Ἑβραίων, προβάλλουσι τὸ λεγόμενον, ὅτι ὁ βασιλεὺς Πτολεμαῖος, εἶχε κάμει συλλογὴν Ἑβραϊκῶν ᾀσμάτων ἢ μελῶν. Πιθανὸν τοῦτο, ἀλλὰ διὰ τῆς συλλογῆς ἐκείνης δὲν ἔπεται ὅτι μετήνεγκε τὴν Ἑβραϊκὴν μουσικὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἢ ὅτι δι' αὐτῆς ἐτροποποίησε τὴν Ἑλληνικήν. Μεταξὺ τόσων ἄλλων ὑπ' αὐτοῦ συλλεχθέντων ἔργων πιθανῶς νὰ συνέλεξε καὶ ᾄσματα Ἑβραϊκά, ἀλλά, μὴ ὑπαρχούσης τότε γραπτῆς Ἑβραϊκῆς μουσικῆς, πῶς ἠδυνήθη νὰ συντάξῃ μουσικὸν βιβλίον, ἐφ' οὗ ἔστω καὶ καθ' ὑπόθεσιν, ἐβασίσθησαν τὰ μετέπειτα Ἐκκλησιαστικὰ ἡμῶν μέλη ;

Πλὴν καὶ ἂν ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος βίβλος ἦτο πράγματι συλλογὴ Ἑβραϊκῶν μελῶν καὶ ἤχων, φαίνεται ὅτι οἱ Ἕλληνες οὐδόλως ἐποιήσαντο χρῆσιν αὐτῆς, ἀφ' οὗ δὲν διεδόθη οὐδαμοῦ. Ἐν ᾧ ἡ Π. Διαθήκη μεταφρασθεῖσα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ διαδεδομένη τυγχάνουσα παρ' Ἕλλησι κατὰ πάντα καιρόν, ἀποδεικνύει ὅτι ἀληθῶς ἐχρησιμοποιήθη ὑπ' αὐτῶν. Ἐὰν ἐκεῖνο ἦτο ψαλτικὸν βιβλίον καὶ τὰ μέλη ἦσαν ὅλα ἐκ

τῆς Ἑβραϊκῆς μουσικῆς, πολλὰ σήμερον Ἑβραϊκὰ μέλη καὶ ἤχοι θὰ εἶχον τὸν αὐτὸν ῥυθμὸν καὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ μέτρα, οἷα καὶ τὰ ἡμέτερα Ἐκκλησιαστικὰ προσόμοια. Σκεφθήτωσαν ἄλλως τε οἱ ἐναντία φρονοῦντες, ὅτι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν μουσικὴ τυγχάνει στενῶς συνδεδεμένη μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὅτι εἶνε πλουτισμένη δι' Ἑλληνικῶν μέτρων καὶ ποιήσεων ἀναποσπάστων ἀπ' αὐτῆς, καὶ τέλος ὅτι δὲν εἶνε εὐχερὲς μιᾶς ξένης γλώσσης μουσικὴ νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς ἄλλην· διότι ἀπαιτεῖται ἐφαρμογὴ οὐχὶ μόνον ἤχων, ἀλλὰ καὶ ἰσοσυλλάβων λέξεων καὶ ὁμοιορρύθμων καὶ ὁμοιοχρόνων ποιητικῶν μέτρων, ἅτινα δὲν χωνεύονται, οὕτως εἰπεῖν, ὑφ' ἑκάστου μουσικοῦ συστήματος οἱουδήποτε.

Πρὸς δὲ τοὺς ἀπατωμένους ἐκ τῆς ὁμοιότητος, ἣν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας πᾶσαι αἱ ᾠδαὶ τῶν μονοτόνων Ἀσιατικῶν μουσικῶν ἢ ἐκ παρομοίων συμπεραίνοντας καὶ διισχυριζομένους, ὅτι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν μουσικὴ εἶνε Περσική, Ἀραβική, Ἑβραϊκὴ καὶ εἴ τι ἄλλο, ποιούμεθα αὐτοῖς τὴν ἑξῆς σκέψιν: Ἂν τις ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁμογενῶν ἴδῃ ἀλλόφυλόν τινα κατὰ τὴν μορφὴν καὶ τὴν ἀμφίεσιν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ πατρὶ ὁμοιάζοντα, πρέπει νὰ παραδεχθῇ ὅτι ὁ εἰς ἄλλην φυλὴν ἀνήκων ἐκεῖνος ἄνθρωπος, εἶνε συγγενὴς ἢ πατήρ του ἢ ὅτι ἡ εἰκογένεια ἐκείνου ἔχει σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν ἰδικήν του ; Ἕνεκα τῶν ἐθίμων τοῦ τόπου ὁ μὲν καὶ ὁ δὲ τὸν αὐτὸν ἱματισμὸν δυνατὸν νὰ φέρωσιν, ἀλλ' οὐδὲ τὸ αὐτὸ αἷμα, οὐδὲ τὰ αὐτὰ αἰσθήματα εὑρηνται ἐν αὐτοῖς. Οὕτω ἐπειδὴ καὶ πᾶσαι αἱ Ἀσιατικαὶ μουσικαὶ ὁμοιάζουσιν ἀλλήλαις διὰ τὸ χαρακτηρίζον αὐτὰς μονότονον, εἶνε λογικὸν νὰ παραδεχώμεθα, ὅτι ἡ μὲν παρήχθη ἐκ τῆς δέ ;

Τὰ Εὐρωπαϊκὰ ἔθνη προὐτίμησαν, ὡς γνωστόν, τὴν συμφωνίαν, ἐν ᾧ πάντα τὰ Ἀνατολικὰ ἔθνη, μηδενὸς ἐξαιρουμένου, ἐνεκολπώθησαν τὴν μελῳδίαν. Οὕτω αἱ μὲν μουσικαὶ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν ὁμοιάζουσι πᾶσαι πρὸς ἀλλήλας διὰ τὴν συμφωνίαν, αἱ δὲ τῶν Ἀσιατικῶν πάλιν ἐθνῶν μονοτονίαι ὁμοιά-

ζουσιν ἀλλήλαις διὰ τὴν μελαγχολικήν, οὕτως εἰπεῖν, ἡδύτητά των. Ἀλλ' ἡ ὁμοιότης δὲν συνεπάγεται καὶ τὴν ταὐτότητα. Καὶ ναὶ μὲν ἡ καθόλου μουσικὴ εἶνε μία (*), ἀλλ' εἶνε μία ὑπὸ φυσικὴν ἔποψιν, ὡς ἐπιστήμη, ὥσπερ καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶνε εἷς ὑπὸ φυσικὴν ἔποψιν, ὡς πλάσμα, ὁ τρόπος ὅμως τῆς ἐξαγγελίας ἤτοι τὸ ὕφος καὶ ἡ πορεία μεγάλως διαφέρουσιν· διὸ ὀ εἶνε ὀρθὸν νὰ διακρίνωμεν πολλὰ μουσικὰ συστήματα.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν μουσικὴ εἶνε προϊὸν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μονοτόνου μουσικῆς καὶ ἕνεκα πολλῶν ἄλλων λόγων, ἀλλὰ καὶ διότι ποιήσεις, μέτρα, χρόνοι, ρυθμοί, βάσεις, κανονισμοί, πορεία τῆς κλίμακος, κατατομὴ χορδῆς, προσδιορισμὸς τόνων κλπ. κλπ. ἐν αὐτῇ εἰσὶν Ἑλληνικὰ γνήσια τὴν ἀρχὴν ἔχοντα ἐκ τῶν ὁρισμῶν τοῦ Πυθαγόρου, ὅστις τὴν μουσικὴν ἐποίησεν ἀναπόσπαστον ἀπὸ τῆς Γεωμετρίας καὶ Ἀριθμητικῆς διὰ τῶν ἀκριβῶν αὐτῶν διαιρέσεων ἐν τοῖς τονικοῖς διαστήμασι. Ἡ ἀκρίβεια δὲ τοῦ τοιούτου καταφαίνεται ἐκ τοῦ ἑξῆς κανόνος τοῦ μουσικοῦ Γαυδεντίου:

«*Λόγοι εἰσὶν ἐν ἀριθμοῖς εὑρημένοι τῶν συμφωνιῶν καὶ δοκιμασθέντες ἀκριβῶς πάντα τρόπον, τῆς μὲν διατεσσάρων «ἐπίτριτον», ὃν ἔχει τὸ 24 πρὸς τὸ 18. Τῆς δὲ διαπέντε «ἡμιόλιον», ὃν ἔχει τὸ 24 πρὸς τὸ 16. Τῆς δὲ διαπασῶν τε ἅμα καὶ διατεσσάρων «διπλασιεπιδίμοιρον», ὃν ἔχει τὸ 24 πρὸς τὸ 9. Καὶ τῆς μὲν διαπασῶν τε ἅμα καὶ διαπέντε «τριπλάσιον», ὃν ἔχει τὸ 24 πρὸς τὸ 8. Τῆς δὲ δὶς διαπασῶν «τετραπλάσιον», ὃν ἔχει τὸ 24 πρὸς τὸ 6*».

Αὗται ἦσαν αἱ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων προγόνων ἐφευρεθεῖσαι πρῶται βάσεις τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς καλλιεργίας καὶ πρῶται ἐπιστημονικαὶ κατατάξεις τῶν ἀμοιβαίων ἁρμονικῶν σχέσεων τῶν τόνων τῆς φυσικῆς κλίμακος κατὰ τοὺς νόμους τῆς

(*) Ἡ καθόλου Μουσικὴ εἶνε μία, διαιρεῖται δὲ εἰς δύο κλάδους, μονότονον καὶ συμφωνίαν.

μουσικῆς ἐπιστήμης. Ἐπαναλαμβάνομεν δ' ὅτι εἶνε λίαν παρακεκινδυνευμένη ἡ γνώμη περὶ Ἑβραϊκῆς, Ἀραβικῆς, καὶ εἴ τι ἄλλο, καταγωγῆς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, διότι οἱ ἄνωθεν ὁρισμοὶ εἶνε γνήσιοι Ἑλληνικοί.

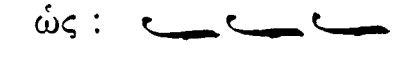
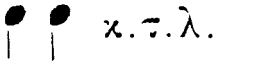
---

§ 2. Περὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς.

Καὶ αὕτη βαδίζει κατὰ τὸ διάτονον γένος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καὶ εἶνε ὡσαύτως καθαρᾶς Ἑλληνικῆς καταγωγῆς κατὰ σύστημα Ἀριστοξένου μ' ὅλην τὴν διαφοράν, ἣν ἔχει σήμερον πρὸς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικήν. Κατὰ τὸν ἀοίδιμον Χρύσανθον οἱ χαρακτῆρες καὶ οἱ κανόνες τῆς Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς ἐδημιουργήθησαν (ἢ τοὐλάχιστον ἐτακτοποιήθησαν) ὑπό τινος Γοῦϊ, κατὰ τὸ 1024.

Τὸ **μένιμα καὶ ἡμιμένιμα** αὐτῶν ἔλαβον ἴσως ἐκ τοῦ ἡμετέρου «Ἴσου» τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, τὰς δὲ ὀνομασίας τῶν φθόγγων, ἐκ τῆς ἀκροστιχίδος ὕμνου τινός, ἀναφερομένου πρὸς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον καὶ ἔχοντος οὕτω :

»*Ut queant laxis*
»*Re sonare Fibris*
»*Mi rages torum*
»*Fa muli tuorum*
»*Sol ve polluti*
»*La bii reatum*
»*Sa ncte Joannes*

Ὑρίσταται μόνον ἡ διαφορὰ τῆς γραφῆς τῶν μουσικῶν χαρακτήρων, οἵτινες ἐν μὲν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ τίθενται ὁριζοντίως, ἐν ἐκείνῃ δὲ καθέτως, ὡς : καὶ κ.τ.λ.

Ἐπίσης, ἐν ᾧ εἷς τόνος ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ μουσικῇ διατέμνεται εἰς δύο ἡμιτόνια (ὕφεσις-δίεσις), ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ διαιρεῖται εἰς τέσσαρα τεταρτημόρια, ὅῆλα δὴ λεπτοτέρας ἡμιφωνίας ἢ ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ μουσικῇ.

Εἶνε λοιπὸν ἀκατάληπτον πῶς τινες ἐπαινοῦσι μὲν τὴν Εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν ὡς ἐντελῆ, κατακρίνουσι δὲ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ὡς ἀνούσιον, ἐν ᾧ ἀγνοοῦσιν ἐντελῶς οἱ κατακριταὶ οὗτοι τὴν θεωρίαν τῆς τελευταίας καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ ἀνουσίου αὐτῆς. Διότι, ἀφ' οὗ, ὡς κατεδείχθη, ἀμφότεραι παρήχθησαν ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ἡ Ἐκκλησιαστικὴ δικαιοῦται ἔτι μᾶλλον νὰ καλῆται Ἑλληνική, ὡς ἐνέχουσα λείψανα τῆς τελευταίας ταύτης, μὴ ὑπάρχοντα ἐν τῇ εἰς τὸ διάτονον μόνον γένος περιωρισμένῃ Εὐρωπαϊκῇ μουσικῇ.

Ταῦτα λέγων δὲν σκέπτομαι βεβαίως νὰ δείξω ὡς κατωτέραν τὴν Εὐρωπαϊκὴν μουσικήν, ἥτις τόσον ἀνεπτύχθη βαθμηδὸν τελειοποιουμένη. Ὁ λόγος ἡμῶν ἐνταῦθα εἶνε σχετικός. Εἰς τὸ εἶδός της ὅμως ἤτοι ἀσχέτως ἐξεταζομένη ἀνομολογοῦμεν ὅτι ἡ Εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ δὲν παρουσιάζει τὰς ἀνωμαλίας ἐκείνας καὶ τὰ σφαλερά, ἅτινα ἀπαντᾷ τις ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ, ἥτις ἔμεινε παρημελημένη καὶ ἀτελειοποίητος. Ἀμφότεραι ἄρα εἶνε καλαὶ εἰς τὸ εἶδος καὶ τὸ σύστημά των. Τὸ νὰ ἐγκωμιάζῃ δέ τις τὴν μὲν ἢ τὴν δέ, τοῦτο εἶνε ἀτομικὴ κλίσις καὶ ἀρέσκεια, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσα πρὸς τὴν πραγματικὴν ἀξίαν καὶ τὴν τελειοποίησιν τῶν δύο μουσικῶν. Τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον ἑνὸς μουσικοῦ συστήματος καθίσταται φανερόν, ὅταν μόνον τὸ σύστημα ἐκεῖνο εἶνε τελειοπεποιημένον ὅσον τὸ δυνατόν. Ὁ πλοῦτος τῶν διαιρέσεων καὶ τῶν λεπτομερῶν κατατάξεων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς· ἡμῶν μουσικῆς θὰ ἐγίγνετο μᾶλλον καταφανής, ἐὰν διωρθοῦντο τὰ σφαλερῶς ἔχοντα ἐν αὐτῇ, ἐὰν ἐδίδετο ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων ἡ ἀπαιτουμένη προσοχὴ πρὸς τελειοποίησιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ μουσικοῦ συστήματος τῶν Ἐκκλησιαστικῶν μελῶν.

Ὡς δύο μεγάλαι κλάδοι ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ δένδρου, ὧν ἕκα-

στος ἀποτελῶν τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου δὲν δύναται νὰ ἀναπληρώσῃ τὸν ἕτερον, οὕτω καὶ αἱ δύο αὗται μουσικαὶ φυσικῶς τυγχάνουσιν ἀναπόσπαστοι ἀπ' ἀλλήλων, ἅτε ἀποτελοῦσαι διὰ τῆς συνενώσεώς των ἓν ὅλον, τὴν ἐκ τῆς ἀρχαίας δηλονότι Ἑλληνικῆς μουσικῆς παραχθεῖσαν μουσικὴν μὲ τρία γένη, τὸ διάτονον, τὸ χρωματικὸν καὶ τὸ ἐναρμόνιον, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον χαρακτηρίζει τὸ κατὰ συμφωνίαν Εὐρωπαϊκὸν μουσικὸν σύστημα, τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ ἐνέχοντος καὶ τὰ τρία. Καὶ ὁ μὲν εἷς κλάδος ἤτοι τὸ Εὐρωπαϊκὸν σύστημα εἶνε κατάλληλον διὰ τὴν πολιτικὴν ἢ στρατιωτικὴν μουσικὴν ἕνεκα τοῦ φύσει ζωηροῦ ἁρμονικοῦ διατόνου γένους του, τὸ δ' Ἐκκλησιαστικὸν ἁρμόζει μᾶλλον εἰς τὴν προσευχὴν καὶ τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ ταπεινὸν καὶ ἱκετευτικὸν ὕφος τῶν λοιπῶν γενῶν, τὰ ὁποῖα ἐνέχει.

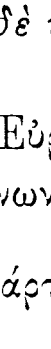
Ὡς πρὸς δὲ τὴν Ἑλληνικὴν καταγωγὴν τοῦ ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ μουσικῇ διατόνου γένους, ἀρκεῖ, ὅπως πεισθῇ τις περὶ τούτου, νὰ ῥίψῃ βλέμμα ἐπὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Πυθαγορικοῦ Νικομάχου σὺν ἄλλοις λεχθέντων :

» . . . *Τὸ μὲν γὰρ διατονικὸν οὕτω προχωρεῖ, ἡμιτόνιον,* »*εἶτα τόνος καὶ αὖθις τόνος· τρία διαστήματα ἐν τέσσαρσιν* »*ἀριθμοῖς, ὅ ἐστι φθόγγοις, καὶ ἐκ τούτου γε διατονικὸν* »*καλεῖται, ἐκ τοῦ προχωρεῖν διὰ τῶν τόνων αὐτὸ μονώτα-* »*των τῶν ἄλλων*».

Ἡ βάσις λοιπὸν τοῦ διατόνου τούτου γένους ἐφ' οὗ στηρίζεται ἡ Εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ εἶνε τόνος, τόνος, ἡμιτόνιον ἢ τἀνάπαλιν, ὅ ἐστι **do, re, mi, fa** ἢ **fa, mi, re, do** ἤτοι τὸ καθ' ἡμᾶς **νη, πα, βου, γα** ἢ **γα, βου, πα, νη.** Ἀλλὰ καὶ τὰ μέτρα καὶ τοὺς χρόνους τῆς μουσικῆς αὐτῶν ἔλαβον οἱ Εὐρωπαῖοι παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ χρόνου τοῦ ἀοιδίμου Χρυσάνθου :

»*Μία μὲν θέσις, μία δὲ ἄρσις μετροῦσι χρόνους δύο·* »*κρούομεν δ' εἰς τοῦτο τὸ μέτρον ἅπαξ μὲν τὸ γόνυ, ἅπαξ*

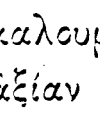
»δὲ τὸν ἀέρα 01· ταὐτίζει δὲ τὸ μέτρον τοῦτο μὲ τὸν προ-
»κελευσματικὸν πόδα ⏑ ⏑».

Ἡ χρόνος οὗτος ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ εἶνε ὁ «*tempo di due* »*quarti*». ἐκ τῶν ὀνομαζομένων «*pari*» ἤτοι χρόνων ἐκ τῶν ζυγῶν ἐχόντων ἀξίαν δύο τετάρτων εἰς θέσιν καὶ ἄρσιν

Ἰδοὺ λοιπὸν ὅτι, ἡ καλουμένη τὴν σήμερον Εὐρωπαϊκή, ἦτο ἀρχικῶς καθαρῶς Ἑλληνικὴ συμφωνία, ἣν ἐκαλλιέργησαν οἱ Εὐρωπαῖοι.

Ἀκολούθως περιγράφων ἄλλους Ἑλληνικοὺς χρόνους, οὓς ἔχει ἡ Εὐρωπαϊκὴ μουσική, ὁ Χρύσανθος λέγει :

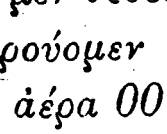
«*Μία μὲν θέσις, δύο δὲ ἄρσεις μετροῦσι χρόνους τρεῖς,* »*κρούομεν δ' εἰς τοῦτο τὸ μέτρον ἅπαξ μὲν τὸ γόνυ, δὶς δὲ* »*τὸν ἀέρα καὶ τότε ταὐτίζεται τὸ μέτρον τοῦτο μὲ τὸν* »*Ἴαμβον πόδα* ⏑ — ».

Τοῦτο εἶνε τὸ τῶν Εὐρωπαίων «*tempo di tré quarti*» ἐκ τῶν καλουμένων «*dispari*» ἤτοι χρόνων ἐκ τῶν μονῶν, ἐχόντων ἀξίαν τριῶν τετάρτων, ἓν μὲν εἰς θέσιν, δύο δὲ εἰς ἄρσιν

τοὐτέστιν ὁ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καλούμενος «*Ἴαμβος ποῦς*».

Καὶ τέλος :

»*Δύο μὲν θέσεις, δύο δὲ ἄρσεις μετροῦσι χρόνους τέσσα-* »*ρας, κρούομεν δ' εἰς τοῦτο τὸ μέτρον δὶς μὲν τὸ γόνυ, δὶς* »*δὲ τὸν ἀέρα 0011· ταὐτίζεται δὲ τότε μὲ τὸν διπλοῦν προ-* »*κελευσματικὸν πόδα*».

Ὁ χρόνος οὗτος εἶνε ὁ τῶν Εὐρωπαίων «*tempo ordinatio*» καὶ οὗτος ἐκ τῶν καλουμένων «*pari*» ἤτοι χρόνων ἐκ τῶν ζυγῶν συνήθων. Ὡς : ἓν δύο εἰς θέσιν, τρία τέσσαρα εἰς ἄρσιν :

Εἶνε οὗτος, ὡς λέγει ἄνωθι ὁ Χρύσανθος, ὁ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων διπλοῦς προκελευσματικὸς ποῦς.

Ὥστε ἡ σημερινὴ τῶν Εὐρωπαίων ἁρμονικὴ μουσικὴ εἶνε

γνήσιον προϊὸν τῆς παρ' Ἕλλησι διατόνου λεγομένης μουσικῆς ἐκ τοῦ συστήματος τοῦ Ἀριστοξένου. Ἡ ἁρμονία αὕτη ἀρχικῶς μὲν ἐφευρέθη ὑπὸ τοῦ Πυθαγόρου, ἐπεξειργάσθη δὲ ταύτην ὁ Ἀριστόξενος, ὡς τοῦτο ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Παρθενίου Καισαρέως ἐκδοθέντι Ἐγκυκλοπαιδικῷ λεξικῷ ἀναφέρεται:

»Ὁ Ἀριστόξενος εἰσήγαγεν εἰς τὴν μουσικὴν 322 ἔτη »π. Χ. ἴδιον σύστημα, ἀπορρίψας τοὺς μαθηματικοὺς ὑπο»λογισμοὺς τοῦ Πυθαγορείου μουσικοῦ συστήματος, καὶ ἐδέ»χθη κριτὴν τῆς ἁρμονίας μόνον τὸ οὖς τοῦ ἀκροατοῦ, δι' ὃ »καὶ ἀπ' αὐτοῦ διηρέθησαν οἱ ἀρχαῖοι μουσικοὶ εἰς δύο »αἱρέσεις, τὴν τῶν Πυθαγορείων, οἵτινες καὶ «κανονικοὶ» »ἐκαλοῦντο, καὶ τὴν τῶν Ἀριστοξενείων, οἵτινες καὶ «ἁρ»μονικοὶ» ἐπωνομάσθησαν».

Ἐκ τούτων ἐξάγεται ὅτι ὁ Πυθαγόρας, καίτοι ἐφευρέτης τῆς ἐν τῷ διατόνῳ γένει συμφωνίας, προὐτίμα τὴν μονοτονίαν ἀπὸ τῆς συμφωνίας. Τοῦτο λέγει καὶ ὁ 62 ἔτη μετ' αὐτὸν ἀκμάσας μουσικὸς Ἀριστόξενος:

»... Διὸ Πυθαγόραν φασὶ μονοχορδίζειν τοῖς ἑταίροις »παραινέσαι». Ὢν ὁ ἴδιος λάτρης τῆς μονοτόνου μουσικῆς, παρήνει καὶ τοὺς φίλους νὰ μονοχορδίζωσι. Ἐν ᾧ ὁ Ἀριστόξενος ἐπιδοθεὶς μετὰ ζήλου εἰς τὴν μελέτην τῆς ἁρμονικῆς συμφωνίας ἐπεξειργάσθη αὐτὴν τελεσφόρως. Ἐπεθύμει οὗτος νὰ εὐαρεστῆται τὸ οὖς τῶν ἀκροατῶν του δι' ἁρμονικῶν κράσεων καὶ μελῳδικῶν συμφωνιῶν. Ὅτε δὲ μεθ' ἱκανοὺς αἰῶνας διεδόθη ἡ συμφωνία εἰς τὴν Εὐρώπην ἤρχισε νὰ τελειοποιῆται βαθμηδὸν καὶ νὰ καλλιεργῆται φιλοπόνως, οὕτω δὲ βλέπομεν σήμερον αὐτήν, εἰς ἣν ἔφθασε περιωπὴν καὶ πάσον θαυμασίως ἐπλουτίσθη. Οὐχ ἧττον, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, εἶνε καθαρὸν προϊὸν τοῦ μουσικοῦ συστήματος τοῦ Ἀριστοξένου κατὰ συντονολύδιον κλίμακα, διαφέρουσα μόνον τῆς ἡμετέρας κατὰ τοῦτο: ὅτι περιορίζεται εἰς τὸ διάτονον γένος ἀπέχουσα τῶν ἄλλων δύο γενῶν, τοῦ χρωματικοῦ δῆλα δὴ καὶ τοῦ ἐναρμονίου, τῶν ὁποίων ἡ πορεία καὶ ἡ τῶν τόνων διαίρεσις εἶνε ὅλως

διάφορος. Τὴν δὲ διαφορὰν ταύτην σημειοῖ καὶ ὁ Εὐκλείδης γράφων περὶ τοῦ χρωματικοῦ γένους: «*Μελῳδεῖται τὸ χρῶμα* »*ἐπὶ μὲν τὸ βαρὺ κατὰ τριημιτόνιον, ἡμιτόνιον καὶ ἡμι-* »*τόνιον, ἐπὶ δὲ τὸ ὀξὺ ἐναντίως καθ' ἡμιτόνιον, ἡμιτόνιον* »*καὶ τριημιτόνιον*». Αἱ διαιρέσεις λοιπὸν αὗται ὡδόλως ἐφαρμόζονται ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς μ' ὅλον ὅτι ὑφίστανται ἐν πλείστοις Εὐρωπαϊκοῖς ὀργάνοις ὡς ἐν τῇ κιθάρᾳ, κλειδοκυμβάλῳ κλπ. Ἰδοὺ καὶ πῶς ὁρίζει τὸ ἐναρμόνιον γένος ὁ Εὐκλείδης:

«*Ἡ ἁρμονία μελῳδεῖται ἐπὶ μὲν τὸ βαρὺ κατὰ δίτονον,* »*δίεσιν καὶ δίεσιν, ἐπὶ δὲ τὸ ὀξὺ ἐναντίως κατὰ δίεσιν,* »*δίεσιν καὶ δίτονον*». (*)

Μὴ ὑπαρχούσης ὅμως ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ μουσικῇ τοιαύτης διαιρέσεως, καθίσταται ἐντελῶς φανερόν, ὅτι περιορίζεται αὕτη μόνον εἰς τὸ διάτονον γένος, ὅπερ καὶ φυσικώτερον τῶν ἄλλων δύο γενῶν τυγχάνει καὶ εὐκολώτερον ἐν τῇ ἐξαγγελίᾳ, ὡς τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ Ἀριστείδης ὁ Κυντιλιανὸς λέγων:

«*Τούτων τῶν τριῶν γενῶν φυσικώτερόν ἐστι τὸ Διάτο-* »*νον· πᾶσι γὰρ καὶ τοῖς ἀπαιδεύτοις μελῳδητόν ἐστι. Τε-* »*χνικώτατον δὲ τὸ χρῶμα παρὰ γὰρ μόνοις μελῳδεῖται* »*πεπαιδευμένοις. Ἀκριβέστερον δὲ τὸ ἐναρμόνιον παρὰ γὰρ* »*τοῖς ἐπιφανεστάτοις ἐν μουσικῇ τετύχηκε παραδοχῆς,* »*τοῖς δὲ πολλοῖς ἐστιν ἀδύνατον*».

Ἕνεκα λοιπὸν τοῦ ἀσχέτου τῶν ἄλλων δύο γενῶν, τοῦ χρωματικοῦ δῆλα δὴ καὶ ἐναρμονίου, πρὸς τὴν κατὰ κρᾶσιν συμφωνικὴν ἁρμονίαν αὐτῶν, ἀπέρριψαν αὐτὰ οἱ τὴν Εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν συντάξαντες περιορισθέντες εἰς τὸ διάτονον, τοῦ

(*) Πολλοὶ τὸ «ἐναρμόνιον» καλούμενον γένος, νομίζουσιν ὡς τὴν κατὰ κρᾶσιν συμφωνικὴν ἁρμονίαν τῶν Εὐρωπαίων, πλὴν ἀπατῶνται, διότι τὸ ἐναρμόνιον γένος ποιηθὲν ὑπὸ τοῦ Ὀλύμπου μὲ διαίρεσιν 3,3 καὶ 24 κατὰ μονότονον, ἀπὸ τότε ἐκαλεῖτο ἐναρμόνιον ἤτοι αἰῶνας ὁλοκλήρους προτοῦ γνωσθῇ Εὐρώπη καὶ Εὐρωπαῖοι. Καὶ τότε ἕκαστος ἦχος παρ' Ἕλλησιν ἐκαλεῖτο ἁρμονία.

ὁποίου ὄντως ἡ ἐκτέλεσις τυγχάνει ἁπλουστέρα καὶ εὐχερεστέρα, ὡς λέγει ἀνωτέρω ὁ Ἀριστείδης.

Περὶ τῆς δυσκολίας ταύτης τῶν ἐν τοῖς ἄλλοις γένεσιν ὑφισταμένων τεταρτημορίων ἢ ὅπως ἐκάλουν αὐτὰ οἱ ἀρχαῖοι «*δίεσιν ἐλαχίστων*» καὶ λοιπῶν λεπτῶν διαιρέσεων, ποιεῖται ὁ Ἀριστείδης καὶ ἀλλαχοῦ λόγον, ὡς :

«*Ὅθεν ἀπέγνωσάν τινες τὴν κατὰ θέσιν μελῳδίαν διὰ »τὴν αὐτῶν ἀσθένειαν παντελῶς ἀμελῴδητον εἶναι τὸ διά»στημα ὑπολαβόντες*».

Λέγοντες «**κατὰ δίεσιν μελῳδία**» δὲν ἐννοοῦμεν βεβαίως τὰς ἐν τῷ Εὐρωπαϊκῷ μουσικῷ συστήματι ὑφισταμένας διέσεις, αἵτινες εἶνε μόνον ἁπλᾶ ἡμιτόνια, ἀλλὰ τὰ τεταρτημόρια ἤτοι τὴν εἰς δύο τοῦ ἡμιτονίου διαίρεσιν τὴν ἐν χρήσει εἰς τὸ χρωματικὸν καὶ ἐναρμόνιον ἡμῶν γένος. Τί δὲ ἄλλο ἐκ τούτου ἐξάγεται ἢ ὅτι μ' ὅλην τὴν ἐντέλειαν αὐτῆς ἡ Εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ δὲν ἔχει τόσα γένη, ὅσα ἡ Ἐκκλησιαστική, ἥτις καὶ κατ' οὐσίαν δύναται διὰ τοῦτο νὰ θεωρηθῇ ὡς μᾶλλον πλουσία καὶ εἰς τὰ γένη καὶ εἰς τοὺς ἤχους; Ἀλλ' οἱ μὲν Εὐρωπαῖοι ὑπεστήριξαν καὶ ἐκαλλιέργησαν τὴν τῶν ἀρχαίων μουσικήν, ἐν ᾧ οἱ ἡμέτεροι ἐξ ἀντιθέτου παρημέλησαν καὶ ὀλιγώρησαν τῆς ἰδικῆς των. (*)

Οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἀγνοεῖ ὅτι ἡ Μουσική, καθ' ἃ καὶ ὁ Πλάτων εἶπεν, εἶνε θεῖον δῶρον, ὅτι εἶνε φυσικὸς κόσμος εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅτι καὶ τὰ ἄγρια ἔτι ἔθνη ἐννοοῦσι τὴν ἀξίαν αὐτῆς, καὶ ὅτι τέλος ἕκαστον ἔθνος ἐκ καθήκοντος ὀφείλει νὰ τηρῇ ὑψηλὴν καὶ ζηλευτὴν τὴν θέσιν τῆς μουσικῆς του εἴτε πολιτικῆς, εἴτε ἐκκλησιαστικῆς, εἴτε στρατιωτικῆς. Τόσῳ δὲ μᾶλλον ὀφείλομεν νὰ ἐπιζητῶμεν τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ γοήτρου τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκ-

---

(*) Ἡ μὲν ὑλικὴ ὑποστήριξις τῆς ἡμετέρας μουσικῆς ἀνήκει τῷ λαῷ, ἡ δὲ ἠθικὴ τῇ ἀξιοτίμῳ ὁλομελείᾳ τῶν ἱεροψαλτῶν καὶ τῷ Σεβαστῷ κλήρῳ.

κλησιαστικῆς μουσικῆς, καθ' ὅσον αὕτη ἀπ' εὐθείας ἀπορρέουσα καὶ πηγάζουσα ἀπὸ τῆς τῶν ἀρχαίων προγόνων μας μουσικῆς, ἐκτὸς τοῦ εὐήχου ἐνέχει ὡραιότητα ῥυθμῶν, μεγαλεῖον στίχων καὶ μέτρων μὴ ἀπαντώντων τόσον πλουσιοπαρόχως ἐν ταῖς μουσικαῖς ἄλλων ἐθνῶν. Ἡ δὲ ἀνόρθωσις αὕτη οὐδαμῶς ἄλλως δύναται νὰ ἐπιτελεσθῇ εἰ μὴ δι' ἀκριβοῦς ἐξετάσεως καὶ διορθώσεως τῶν σφαλερῶς ἐν αὐτῇ ἐχόντων ἐν ὁμοφροσύνῃ ἀδελφικῇ καὶ χριστιανικῇ ἀγάπῃ. Πάντα τὰ σωματεῖα τὰ περὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν ἀσχολούμενα, δέον νὰ ἀκολουθῶσι τὰ ἴχνη τῶν προγόνων ἡμῶν μουσικῶν, διὰ κοινῆς δὲ ἐνεργείας ἕκαστον κατὰ τὰς δυνάμεις του νὰ προϋτείνῃ ἑκάστοτε καὶ γνώμην περὶ διορθώσεως καὶ βελτιώσεως τῶν κακῶς κειμένων, οὕτω δὲ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον νὰ κατορθωθῇ ἡ ἀνάκτησις τῶν ἀπολεσθέντων μέτρων, ῥυθμῶν καὶ λοιπῶν, ὡς καὶ ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς ἑκάστου ἤχου καὶ ἐπανέλθῃ ἡ ἡμετέρα μουσικὴ εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς εὔκλειαν. Πρὸς τοῦτο δέον νὰ σχηματισθῶσιν ἑκασταχοῦ Σύλλογοι καὶ ἐπιτροπαὶ ἐκ μουσικῶν εὐπαιδεύτων καὶ τὴν μουσικὴν τέχνην θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς εἰδότων πρὸς ἐπιστημονικὴν μελέτην τῶν κακῶς ἐχόντων (*), διότι μὴ ὑπαρχουσῶν εἰδικῶν σχολῶν πρὸς μόρφωσιν ἱεροψαλτῶν καὶ πρὸς διάδοσιν τῆς σπουδῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, οἱ πλεῖστοι ἱεροψάλται ἀποκατέστησαν τοιοῦτοι δι' ἰδίων ἐξόδων μελετήσαντες, ὅπως ἕκαστος ἠδύνατο, καὶ καταβαλόντες κόπους καὶ μόχθους ἄνευ οὐδεμιᾶς προστασίας ἐκ μέρους τοῦ ἔθνους. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀξιέπαινοι τυγχάνουσι πάντες οὗτοι, δεικνύοντες τὴν πρὸς τὴν πάτριον μουσικὴν ἀγάπην των καὶ τὸν ζῆλον αὐτῶν. Πόσον ὅμως διάφορος τῆς σημερινῆς ἦτο ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς

(*) Τοῦτο δυσκόλως φαίνεται ἡμῖν ἐφικτὸν ἕνεκα τῆς ἀδιαφορίας τοῦ ἔθνους πρὸς τοὺς ἱεροψάλτας καὶ τῶν εὐτελῶν μισθῶν τῶν εἰς αὐτοὺς παρεχομένων, ὡς ἐξ οὗ καὶ οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἐκτὸς τῆς μουσικῆς περὶ διάφορα ἀναγκάζονται νὰ ἀσχολῶνται βιοποριστικὰ ἔργα, ἀμελοῦντες οὕτω τοῦ ἑαυτῶν ἐπαγγέλματος.

χρόνους! Οἱ τὰ πρῶτα τότε ἐν τῇ κοινωνίᾳ φέροντες κατεγινοντο εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς μουσικῆς καὶ δὴ Αὐτοκράτορες ἀνεδείχθησαν μελουργοὶ καὶ μουσικοί, ὡς ὁ Αὐτοκράτωρ Θεόφιλος, Λέων ὁ Σοφός, Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος κλπ. Σήμερον ὅμως μετὰ τοιαύτην περιφρόνησιν πῶς θέλει προαχθῇ ἡ τέχνη, ἀφ' οὗ ἕνεκα τῆς γενικῆς ἀφροντισίας ὁ τυχὼν ψάλλει; Ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων δεκάδες ὁλόκληροι δοκίμων ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων οἰκογενειῶν ἔψαλλον καὶ ἐμελῴδουν ἐν τῷ δεξιῷ καὶ ἀριστερῷ χορῷ συγκρατοῦντες οὕτω τὴν μελῳδίαν τῶν ἱεροψαλτῶν, οἵτινες βεβαίως δὲν ἦσαν ὅπως σήμερον ἀνὰ εἷς ἐν ἑκάστῳ χορῷ, ἀλλὰ πλείονες καὶ καλῶς γεγυμνασμένοι. Τὴν σήμερον δὲ καὶ ἐν ταῖς κεντρικωτέραις ἡμῶν ἐκκλησίαις εἰς ἕκαστον χορὸν εἷς μόνος ψάλτης ἀγωνίζεται καὶ οὗτος μεμονωμένος ἄνευ γεγυμνασμένων καὶ δεξιῶν βαρυτόνων ἰσοκρατῶν καὶ ἄνευ δομεστίχων βοηθῶν.

Ἡ ἰσχυρὰ ὀργανικὴ ἁρμονία, ἥτις κατορθοῦται διὰ τοῦ ἰσχυρῶς ἠχοῦντος ὀργάνου ἐν ταῖς δυτικαῖς ἐκκλησίαις δὲν ὑπάρχει ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς, διότι ἡ καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησία δὲν παραδέχεται ὄργανα ὡς ἐγκόσμια ὄντα. Ὥστε ὁ ἐκκλησιαζόμενος, ἐὰν εἶνε συνειθισμένος εἰς τὴν δυτικὴν ἁρμονίαν, δὲν εὐχαριστεῖται. Ἡ ἐν ταῖς ἡμετέραις Ἐκκλησίαις διέγερσις τῆς φαντασίας δυσκόλως σήμερον ἐπιτελεῖται, πολλάκις μάλιστα, ἐπιτραπήτω μοι νὰ ὁμολογήσω, ὡς ἐκ τῶν κακοφωνιῶν καὶ τῶν παραφώνων ἰσοκρατημάτων τὸ οὖς ἀνιᾷ, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἀπογοητεύεται. Τοῦτο διότι ἡ φυσικὴ καὶ κατανυκτικὴ ἡδύτης, ἣν ἐνέχει ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν μουσικὴ καὶ αἱ ὡραῖαι καὶ παθητικαὶ πλοκαὶ τῶν ἤχων της δὲν γίγνονται καταφανεῖς ἄνευ βοηθητικῶν ἀκολουθημάτων ἀρκετῶν καὶ καταλλήλων ἰσοκρατῶν: Πράγματι δέ, ἐὰν καὶ ἐκ τοῦ ὀργάνου τῆς Δύσεως ἀφαιρεθῶσιν αἱ διάφοροι συνοδίαι καὶ τὰ διάφορα βοηθήματα, δὲν θέλει πλέον τοῦτο δυνηθῇ νὰ θέλξῃ τὸ οὖς τοῦ ἀκροατοῦ. Ὅπως δὲ δὲν ἐδικαιοῦτό τις νὰ κατηγορήσῃ τῆς Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς δι' ἀνουσίαν καὶ εἴ τι ἄλλο, ἐὰν ἤκουεν

ἱκανόν τινα Εὐρωπαῖον μελῳδόν, ψάλλοντα ὅμως ἄνευ ἁρμονικῆς συμφωνίας ἕνεκεν ἐλλείψεως ὀργάνου τινός, οὕτω δὲν δικαιοῦται καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς νὰ κατηγορήσῃ, ἥτις καίτοι καθ' ἑαυτὴν πλουσία καὶ κατανυκτικὴ οὖσα καὶ μεγάλας ἁρμονίας νὰ ἀναπτύξῃ δυναμένη, φαίνεται σήμερον πολλάκις ἀσθενὴς καὶ μὴ ἁρμονικὴ ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως βαρυφώνων βοηθῶν καὶ καταλλήλων ἰσοκρατῶν ἐμπείρων, τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον τὰ ἰσοκρατήματα, περιττὰ ὄντα διὰ τὴν ἐκτέλεσιν Εὐρωπαϊκῶν μελῳδιῶν, λίαν ἀπαραίτητα καθίστανται διὰ τὴν ἡμετέραν μονότονον μουσικήν, ὡς ἀντικαθιστῶντα τὰ ὄργανα. (*)

Μετὰ ζήλου λοιπὸν καὶ φιλοτιμίας ἂς ἐπιληφθῶμεν τοῦ ζητήματος τῆς βελτιώσεως τῆς ἐθνικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, ὅπως ἐκτὸς τοῦ γενικοῦ καλοῦ ἐκλείψωσι καὶ αἱ κατακρίσεις καὶ ἡ καταφορὰ τοῦ μὲν καὶ τοῦ δὲ κατ' αὐτῆς. Ἡ μέχρι δέ τινος βαθμοῦ βελτίωσις καὶ τελειοποίησις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς δὲν εἶνε ἔργον ἑνός, ἀλλὰ πολλῶν καὶ μάλιστα Συλλόγων.

Ἡμεῖς τὰς ὀλίγας διορθώσεις, ἃς προτείνομεν ἐν τῷ Θεωρητικῷ ἡμῶν τούτῳ, δὲν κρίνομεν βεβαίως ἐπαρκεῖς πρὸς τελείαν αὐτῆς βελτίωσιν, ποιούμεθα ὅμως ἓν μικρὸν βῆμα πρὸς τὰ πρόσω ἔχοντες δι' ἐλπίδος, ὅτι ἄλλοι Συνάδελφοι μεθ' ἡμᾶς ἐρευνῶντες καὶ μελετῶντες τὴν ὀργάνωσιν τῆς μουσικῆς μας καὶ τὸ παράδειγμα ἡμῶν ἀκολουθοῦντες, πλείονα θέλουσι

(*) Εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἂν τὴν ὥραν, καθ' ἣν ψάλλουσιν οἱ ἱεροψάλται, ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ βήματος ἐκρούετο ἠσύχως καὶ ὑποχώφως βαρύφωνός τις κώδων μὲ φελλόν, οὐχὶ δὲ μὲ σιδηρᾶν γλωσσίδα, ὥστε νὰ ἀκρύηται μόνον ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας γλυκύς τις ἦχος ὑπόκωφος καὶ μεμετρημένος κατὰ βάσιν μὲ τὸν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας ψαλλόμενον ὕμνον. Τοῦτο δὲ προτείνοντες ἀκριβῶς μόνον περὶ καλῆς καὶ στερεᾶς ἠχητικῆς βάσεως τοῦ ἴσου τοῦ κανονικοῦ φροντίζομεν, διότι ὁ ὕμνος καὶ τὰ διάφορα ἄσματα θὰ βασιστῶσι τότε ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἴσου, καὶ ὄχι ἐπὶ διαφόρων παραφώνων ἴσων.

κατορθώσει. Οἱ ἁρμόδιοι δέον νὰ συντελέσωσιν, ἕκαστος κατὰ δύναμιν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἐνθυμούμενοι τὸ χρυσοῦν τοῦ τοῦ Ἰσοκράτους λόγιον: «Τὰς ἐπιδόσεις καὶ τῶν τεχνῶν »καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἴσμεν γιγνομένας οὐ διὰ τοὺς »ἐμμένοντας τοῖς καθεστῶσιν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐπανορθοῦν»τας καὶ τολμῶντας ἀεί τι κινεῖν καὶ μεταβάλλειν τῶν μὴ »καλῶς ἐχόντων».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Διάφοροι ἀνωμαλίαι καὶ σφάλματα ἐν τῇ μουσικῇ θεωρίᾳ ἡμῶν.

---

§ 3. Περὶ τονικῶν διαστημάτων.

Οἱ Ἀοίδιμοι καὶ Σεβαστοὶ ἡμῶν μουσικοδιδάσκαλοι Χρύσανθος, Γρηγόριος καὶ Χουρμούζιος τὰ περὶ μουσικῆς ἐπιστήμης ἀρυσθέντες ἀναμφιβόλως ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων παρεδέξαντο ἐν τῇ διαιρέσει τῆς μουσικῆς κλίμακος, ὅτι ὁ μείζων τόνος ἔχει ἀξίαν δώδεκα δωδεκατημορίων, τὸ τριτημόριον τεσσάρων καὶ τὸ τεταρτημόριον τριῶν, τοῦθ' ὅπερ καὶ ὁ Εὐκλείδης ἀναπτύσσει λέγων:

«Ὑποτίθεται ὁ τόνος εἰς δώδεκα ἐλάχιστα μόρια διαι»ρούμενος, ὧν ἕκαστον δωδεκατημόριον τόνου καλεῖται· »ἀναλόγως δὲ τῷ τόνῳ καὶ τὰ λοιπὰ διαστήματα, τὸ μὲν »γὰρ ἡμιτόνιον εἰς ἕξ, ἡ δὲ δίεσις ἡ τεταρτημόριος εἰς τρία, »ἡ δὲ τριτημόριος εἰς τέσσαρα. Ὅλον δὲ τὸ διατεσσάρων »εἰς τριάκοντα».

Οὕτω ὡς πρὸς τὸν μείζονα τόνον, τὸ τριτημόριον καὶ τὸ τεταρτημόριον συμφωνοῦσιν οἱ διδάσκαλοι μὲ τοὺς ἀρχαίους πληρέ-

στατα, διαφωνοῦσιν ὅμως κατὰ τὸ ἡμιτόνιον καὶ τὴν διαπασῶν.

Πλὴν τοῦ Εὐκλείδου καὶ πολλοὶ ἕτεροι μουσικογράφοι δίδουσιν εἰς τὸ ἡμιτόνιον ἀξίαν ἓξ τμημάτων, εἰς δὲ τὴν πλήρη διαπασῶν ἀξίαν 72 τμημάτων. Τοῦτο ὁρίζει καὶ Ἀριστείδης ὁ Κυντιλιανὸς οὕτω:

«*Τὸ δὲ δι' ὀκτὼ καλεῖται μὲν Διαπασῶν, διατίθεται δ'* »*ἐκ τόνων ἕξ, ἡμιτονίων δώδεκα* $6 \times 12 = 72$».

Ὡσαύτως καὶ Γέρων ὁ Βακχεῖος:

«*Ἡ Διαπασῶν ἐκ τόνων ἕξ συνέστηκε*».

Ὥστε τοῦ τόνου ἐνέχοντος 12 τμήματα ($6 \times 12 = 72$) συμφωνεῖ καὶ οὗτος πρὸς τὸν Κυντιλιανόν.

Ἐν ᾧ ὅμως πάντες οἱ ἀρχαῖοι μουσικολόγοι παραδέχονται τὴν εἰς 72 τμήματα διαίρεσιν τῆς Διαπασῶν καὶ εἰς ἓξ τὴν τοῦ ἡμιτονίου, οἱ Ἀοίδιμοι διδάσκαλοι τὴν μὲν Διαπασῶν ὥρισαν εἰς 68, τὸ δὲ ἡμιτόνιον εἰς 7, καὶ τὸν ἐλάσσονα τόνον εἰς 9, ἄνευ κανόνος τινὸς καὶ ἀποδείξεως. Ἂν ἐπὶ μαθηματικῶν ὅρων βασισθέντες ἔδοσαν εἰς τὸ ἡμιτόνιον ἀξίαν 7 τμημάτων, προσθέντες οὕτω ἓν ἔτι τμῆμα εἰς τὰ δύο τεταρτημόρια (ἐκ τριῶν τμημάτων ἕκαστον), ἐξ ὧν σύγκειται τὸ ἡμιτόνιον, τότε καὶ τὸν ἐκ τριῶν τεταρτημορίων συγκείμενον ἐλάσσονα τόνον ἔδει νὰ αὐξήσωσιν ἐπίσης καὶ οὐχὶ νὰ παραδεχθῶσιν αὐτὸν μὲ τμήματα 9. Ἐὰν μαθηματικῶς τὰ 6 τμήματα ἐγένοντο 7, τὰ 9 ἔπρεπε νὰ γίνωσι $10\frac{1}{2}$. Ἄλλως τε ἀφ' οὗ τὸ ἡμιτόνιον ὥρισαν εἰς 7 τμήματα, πῶς εἰς τὸ ἡμιτόνιον τοῦ ἡμιολίου ἐν τῷ πλαγίῳ τοῦ β' ἤτοι εἰς τὸ μεταξὺ Βου καὶ Γα διάστημα ἔδοσαν ἀξίαν 6 μόνον τμημάτων, ἐν ᾧ τὸ ἡμιόλιον συγκείμενον ἐκ τόνου καὶ ἡμιτονίου ($12+7=19$) ἔδει νὰ ἔχῃ ἀξίαν 19 τμημάτων καὶ οὐχὶ 18.

Ἐπίσης ἐν ᾧ οἱ ἀρχαῖοι τὸ διατεσσάρων, δῆλα δὴ τὸ παρ' ἡμῖν τετράχορδον, ὥρισαν εἰς 30 τμήματα, ποῦ βασιζόμενοι οἱ Σεβαστοὶ διδάσκαλοι ὁρίζουσι τοῦτο εἰς 28; Ἕπεται ἐκ τούτου ὅτι ἢ οἱ ἀρχαῖοι κακῶς ὥρισαν τὴν διαίρεσιν τῆς μουσικῆς χλίμακος ἢ οἱ διδάσκαλοι ἐσφαλμένως ἀντελήφθησαν τῶν ἀρχαίων

ὅρων. Ἡ δευτέρα δ' αὕτη ὑπόθεσις εἶνε βεβαίως φυσικώτερον παραδεκτή, ἀφ' οὗ αὐτοὶ οἱ μουσικοδιδάσκαλοι ἡμῶν ὁμολογοῦσιν εἰλικρινῶς τὰς ἑαυτῶν ἀμφιβολίας καὶ ἀδυναμίας λέγοντες:

«Ἂν θέλῃ τις νὰ γνωρίσῃ δι' ἀριθμῶν τὰ διαστήματα τῆς »κλίμακος τοῦ καθ' ἡμᾶς Διατονικοῦ γένους ἐν τῷ Δια»πασῶν συστήματι, λεγόμεν, ὅτι οὕτως εὕρομεν αὐτὰ ἐγ»γύτερον τῆς ἀληθείας». (Ἴδε Μ. Θεωρ. Χρυσ. σελ. 97 § 226).

Ὁμοίως καὶ ὁ Θ. Φωκαεὺς ἐν τῷ Θεωρητικῷ του: σελ. 58.

«Αὐτὰ ἐξηκριβώσαμεν. Ἂν ἄλλος τις μετέπειτα ἤθελεν »εὕρει τι περισσότερον, θέλομεν γνωρίσει μεγίστην χάριν »εἰς αὐτόν, διὰ τὴν γενησομένην ὠφέλειαν εἰς τοὺς φιλο»μούσους ὁμογενεῖς μας».

---

§ 4. Περὶ ἤχων καὶ γενῶν.

Οὐ μόνον δὲ εἰς τὰ τονικὰ διαστήματα, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις ἔσφαλαν οἱ Ἀοίδιμοι διδάσκαλοι. Εἶνε λοιπὸν δίκαιον νὰ μείνωσι τὰ ἐσφαλμένα ταῦτα αἰωνίως ἀδιόρθωτα, ἀφ' οὗ αὐτοὶ οἱ διδάσκαλοι προτρέπουσιν εὐγενῶς τοὺς μεταγενεστέρους εἰς ὀρθοτέρας ἐξακριβώσεις καὶ μελέτας. Τί ἀναμένουσιν οἱ ἁρμόδιοι; Μήπως θεωροῦσιν ὀρθοὺς τοὺς λόγους ἐκείνων, ὅσοι παραδέχονται τὰ νῦν θεωρητικὰ ὡς ἀλάνθαστα;

Ἴσως τινὲς φρονοῦσιν, ὅτι τὰ λάθη ταῦτά εἰσιν ἀσήμαντα καὶ μὴ παραβλάπτοντα τὴν καθόλου μουσικήν. Ἀλλὰ τί θὰ εἴπωσιν, ἐὰν παρατηρήσω εἰς αὐτούς, ὅτι τὸν χρωματικὸν β΄ ἦχον ὀνομάζομεν καὶ ἐπιγράφομεν α΄, καὶ τὸν πλάγιον τοῦ β΄ ὀνομάζομεν καὶ ἐπιγράφομεν δ΄, καὶ τὸν εἰρημένον β΄ χρωματικὸν εἰς τὰ ἀπολυτίκια ὀνομάζομεν δ΄; Βεβαίως οἱ ἀξιότιμοι συνάδελφοι Ἱεροψάλται θέλουσι διστάσει νὰ πιστεύσωσι πᾶν ὅ,τι λέγω, ἐν τούτοις ὑπάρχουσιν ἐν τῇ μουσικῇ ἡμῶν τὰ

τοιαῦτα λάθη, ἀπορουμέν δὲ πῶς μέχρι σήμερον ἔμειναν ἀπαρατήρητα.

Καὶ χάριν παραδείγματος ἀναφέρομεν ὅτι τό : «**Τὸν τάφον Σου σωτῆρ**» ψάλλεται πανταχοῦ κατὰ τὸν χρωματικὸν β΄, ἐν ᾧ ἐπιγράφεται ἦχος α΄. Τὸ «**Κατεπλάγη Ἰωσήφ**» ψάλλεται κατὰ τὸν πλάγιον τοῦ β΄, ἐν ᾧ ἐπιγράφεται ἦχος δ΄. Τὸ «**Τὸ φαιδρὸν τῆς Ἀναστάσεως κήρυγμα**» ψάλλεται ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα κατὰ β΄ χρωματικὸν ἐπίσης, ἐν ᾧ ἐπιγράφεται ἦχος δ΄.

Πῶς ταῦτα οὕτως ἐγένοντο, ἀδηλον. Δῆλον ὅμως ὅτι οὐδεὶς ἐσκέφθη περὶ διορθώσεως ἢ ἐὰν ἐσκέφθη, δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐκθέσῃ τὸ πορισμα τῶν σκέψεών του. Ἐγὼ ὅμως, ἔχων ἐν τῷ νῷ τό : «*Φίλος μὲν Πλάτων, φιλτάτη δὲ ἡ ἀλήθεια*», ἐκ καθήκοντος ἀναφέρω τὰ ἐν λόγῳ λάθη, ἕτοιμος ὢν νὰ καταδείξω ταῦτα τῷ βουλομένῳ. Φρονῶ δ' ὅτι οὐδεὶς θέλει μὲ νομίσει ἀπερισκέπτως ὡς πολέμιον τῶν ἀειμνήστων Διδασκάλων, πρὸς τοὺς ὁποίους ὀφείλομεν νὰ τρέφωμεν ἀπεριόριστον εὐγνωμοσύνην διὰ τοὺς κόπους καὶ μόχθους, οὓς κατέβαλον πρὸς συλλογὴν καὶ διακανόνισιν τῶν μουσικῶν θεωρητικῶν ὅρων.

Ἐὰν ἐπιθυμῶμεν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν μουσικὴν νὰ ὀνομάζωμεν θεωρητικὴν καὶ ἐπιστημονικήν, δέον αἱ ἀντιφατικαὶ ἐν αὐτῇ ἀνωμαλίαι νὰ παύσωσιν ὑφιστάμεναι. Ἀπόδειξις μεταξὺ ἄλλων, ὅτι ἕκαστος ἡμῶν ἦχος στερεῖται ὡρισμένης βάσεως καὶ κανονικῆς θέσεως, εἶνε καὶ τὸ ὅτι ὁ πλάγιος τοῦ β΄ ψάλλεται εἱρμολογικῶς κατὰ β΄ χρωματικὸν καὶ ὁ β΄ κατὰ πλάγιον τοῦ β΄, τοῦθ' ὅπερ σημαίνει, ὅτι ὁ κύριος ἐγένετο πλάγιος, καὶ ὁ πλάγιος κύριος.

Τὸ Μ. θεωρητικὸν ἡμῶν δεικνύει τὸν **Κε**, ὡς βάσιν τοῦ α΄ ἤχου καὶ πρῶτον φθόγγον τῆς ἀρχαίας Πυθαγορείου κλίμακος, τὸν δὲ τετρατόνως ἐπὶ τὸ βαρὺ εὑρισκόμενον **Πα**, ὡς πλάγιον τοῦ α΄. Ἀλλ' ὁ α΄ ἦχος, ὡς βλέπομεν ἐν τοῖς πλείστοις μαθήμασι, βασίζεται ἐπὶ τοῦ **Πα**, ἐπὶ τοῦ φθόγγου τοῦ πλαγίου δῆλα δὴ κατὰ τοὺς Διδασκάλους. Διατί λοιπὸν ὀνομάζεται καὶ

θεωρεῖται πρῶτος, οὕτως ὥστε ὁ πλάγιος νὰ γίνηται κύριος, καὶ ὁ κύριος πλάγιος; Ὁ πλάγιος πάλιν τοῦ α΄ ἤχου ἐν τοῖς εἱρμολογικοῖς μέλεσιν ἐπὶ τοῦ **Κε** βασιζόμενος ὀνομάζεται καὶ ἐπιγράφεται ἀντιφατικῶς πλάγιος.

Οὕτω: τὸ «*Σὲ τὸν σαρκωθέντα Σωτῆρα Χριστόν*», εἱρμολογικῶς βασίζεται ἐπὶ τοῦ **Κε**· πῶς πρέπει λοιπὸν νὰ ὀνομασθῇ τοῦτο ἦχος α΄ ἢ πλάγιος τοῦ α΄;

Πρὸς τούτοις, ἐν ᾧ πάντες οἱ κύριοι ἦχοι κατὰ φυσικὸν κανόνα τοὺς τετρατόνους ἐπὶ τὸ βαρὺ εὑρισκομένους σχετικούς των φθόγγους δεικνύουσιν ὡς πλαγίους, διατί ὁ δ΄ χρωματικὸς δεικνύει τριτόνως τὸν **Πα**; Τὸ δὲ παράδοξον βασίζεται οὗτος ἐπὶ νενανὼ **Πα** $\overset{\pi}{\delta}$ ἀντὶ νὰ βασισθῇ ἐπὶ τοῦ **Νη** κατὰ νεχέανες $\overset{\nu}{\smile}$

Ἂν δέ τις διισχυρισθῇ, ὅτι κατ' ἐξαίρεσιν ὁ ἦχος οὗτος ἀπέχει κατὰ τρίτονον μόνον διάστημα ἀπὸ τοῦ κυρίου του βασιζόμενος ἐπὶ νενανὼ **Πα**, (τοῦθ' ὅπερ ἀντιβαίνει εἰς τὴν φύσιν τοῦ γένους τούτου), ἐρωτῶμεν αὐτόν, πῶς αὐτὸς ὁ Χρύσανθος ὡς βάσιν τοῦ ἤχου τούτου δεικνύει τὸν **Νη** (ἐν § 291) καὶ οὐχὶ τὸν **Πα**, ὀνομάζων αὐτὸν ὑπολύδιον; Ἐπειμένως ἐν ᾧ ὁ **Νη** εἶνε β΄ φθόγγος τῶν πλαγίων ἐν καταβάσει, εὐθὺς ἀναπηδῶν ἐκεῖθεν ἀκατανοήτως ὀνομάζεται πλάγιος τοῦ δ΄. Διότι τοῦ **Πα** ἐν τῇ κατὰ σειρὰν ἀπὸ τοῦ **Κε** καταβάσει ὄντος πλαγίου τοῦ α΄, ὁ **Νη** ἔδει κατὰ φυσικὸν λόγον νὰ κληθῇ πλάγιος τοῦ β΄ καὶ οὐχὶ τοῦ δ΄. Ἐπίσης ἀφ' οὗ τὸν **Βου** ὀνομάζομεν δ΄ ἦχον καὶ λέγετον, τότε τὸν τετρατόνως ἐπὶ τὸ βαρὺ εὑρισκόμενον **Κε** ἔδει νὰ ὀνομάσωμεν πλάγιον τοῦ δ΄, ὡς: **Βου, Πα, Νη, Ζω, Κε.** Ἀλλ' ὅμως ὁ **Κε** α΄ ἦχος καὶ φθόγγος ὤν, πῶς ἔσται καὶ πλάγιος τοῦ δ΄;

Προσέτι ὁ **Ζω** ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν Διδασκάλων βαρύς, διότι σφαλερῶς ὑπέλαβον οὗτοι ὅτι ἡ ἀρχικὴ κλίμαξ τοῦ Πυθαγόρου ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ **Κε** καὶ πορευομένη πρὸς τὸ βαρὺ λήγει εἰς τὸν **Ζω** (βαρύν), οὕτω: **Κε, Δι, Γα, Βου, Πα,**

Νη, Ζω. Ὥστε ὁ Χρύσανθος ἐν τῷ μεγάλῳ αὐτοῦ θεωρητικῷ λέγει :

«*Πρῶτον λοιπὸν καὶ ὀξύτατον εἶδος τῆς μελῳδίας εἶνε* »*ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐπέχει τὸν ὑπερμιξολύδιων τόνον, ὀνο-* »*μάζεται δὲ τοῦτο ὑπὸ τῶν μελοποιῶν ἦχος α΄ οἷον :* **Κε,** »**Δι, Γα, Βου, Πα, Νη, Ζω**».

Τοῦτο δ' ἀκριβῶς εἶνε καὶ τὸ σπουδαιότερον λάθος τῶν Ἀοιδίμων διδασκάλων, διότι ἡ πορεία τῆς κλίμακος δὲν εἶνε ἀπὸ ὀξέος πρὸς τὸ βαρύ, ἀλλὰ τοὐναντίον ἀπὸ βαρέος (κατὰ φωνὴν) ἐπὶ τὸ ὀξύ. Ἐκ τούτου δ' ὅλαι αἱ βάσεις τῶν ἤχων ἀντιστρόφως ἐδόθησαν

Καὶ ὅμως ὁ ἀοίδιμος Χρύσανθος ἐν § 219 σελ. 95 τοῦ Μ. θεωρητικοῦ του περὶ τῆς Πυθαγορείου κλίμακος λέγει ἀντιφάσκων πρὸς τὸν ἀνωτέρω κανόνα αὐτοῦ :

«*Ὕῤῥεν αὐτὴν ὁ Πυθαγόρας ὁδεύουσαν ἀπὸ βαρέος εἰς τὸ* »*ὀξὺ οἷον :* **Κε, Ζω, Νη, Πα, Βου, Γα, Δι, Κε**».

Δὲν εἶνε τοῦτο φανερὰ ἀντίφασις τῶν Διδασκάλων καὶ ἄξιον ἀπορίας πῶς, ἐν ᾧ ταῦτα περὶ τῆς Πυθαγορείου κλίμακος ἀναφέρουσιν, εἶτα ἄνευ λόγου καὶ εἰδικοῦ κανόνος ὁρίζουσι τὴν πορείαν τῆς κλίμακος ἀπὸ ὀξέος ἐπὶ τὸ βαρὺ καὶ καταλήγουσαν εἰς τὸν **Ζω,** ὃν ὡς ἐκ τούτου ὠνόμασαν καὶ ἦχον βαρύν, ἅτε τελευταῖον καὶ κατὰ συνέπειαν βαρύτερον ἦχον ὄντα. Τότε ὅμως διατί ἐν τῇ ὀκτωήχῳ δὲν ἔλαβεν ὁ **Ζω** τὴν τελευταίαν θέσιν, ἀλλὰ τὴν προτελευταίαν ; Ἄλλως τε ἐν τῇ θέσει του ταύτῃ ὁ **Ζω** ὀξὺς ὢν (ὡς **Πα, Βου, Γα, Δι, Κε, Ζω, Νη**) πῶς ὀνομάζεται βαρύς ; Ἔτι δέ, διατί ὠνομάσθη ὁ ἦχος οὗτος πλάγιος τοῦ γ΄, ἀφ' οὗ βασίζεται καὶ στιχηραρικῶς καὶ εἱρμολογικῶς ἐπὶ τοῦ **Γα,** δῆλα δὴ ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως τοῦ κυρίου γ΄ ; Πρέπει λοιπὸν ὁ **Γα,** ὁτὲ μὲν νὰ εἶνε κύριος, ὁτὲ δὲ πλάγιος ; Καὶ τελευταῖον διατί, ἐν ᾧ ὁ α΄ διατονικὸς ἔχει εἰς τὰ ἀργὰ μέλη πλάγιον διατονικόν, καὶ ὁ δεύτερος χρωματικὸς (κύριος) εἰς τὰ ἀργὰ μέλη ἔχει πλάγιον χρωματικόν, διατί, λέγομεν, ὁ ἐναρμόνιος, ὃν καλοῦσι τρίτον ἦχον, δὲν ἔχει πλάγιον

πάλιν ἐναρμόνιον, ἀλλὰ τὸν διατονικὸν **Ζω**; Διατί δῆλα δὴ ὁ κύριος εἶνε ἄλλου γένους καὶ ὁ πλάγιος ἄλλου; Ἐν ἑνὶ λόγῳ ἡ σημερινὴ ἡμῶν Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἔχει δύο βάσεις, ἀντὶ μιᾶς ἀληθοῦς καὶ ἐπιστημονικῆς, ἤτοι ἄλλοτε μὲν βασίζεται ἐπὶ κλίμακος ἐχούσης πορείαν ἀπὸ ὀξέος ἐπὶ τὸ βαρὺ ὡς: **Κε, Δι, Γα, Βου,** ἤτοι ἤχους α΄. β΄. γ΄. δ΄. καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, ἄλλοτε δὲ βασίζεται ἐπὶ κλίμακος ἐχούσης πορείαν ἀπὸ βαρέος ἐπὶ τὸ ὀξὺ ὡς **Πα, Βου, Γα, Δι,** ἤτοι ἤχους καὶ πάλιν α΄. β΄. γ΄. δ΄. καὶ ἐφεξῆς.

Καὶ τοιουτοτρόπως ὅμως παρουσιάζονται πολλαὶ ἀνωμαλίαι, διότι:

Ὁ **Κε** λέγεται α΄ ἦχος κύριος, λέγεται δὲ καὶ πλάγιος τοῦ α΄ εἱρμολογικῶς.

Ὁ **Δι** λέγεται β΄ κύριος ἦχος χρωματικός, λέγεται ὅμως καὶ δ΄ διατονικὸς ἤτοι «ἄγια».

Ὁ **Γα** λέγεται γ΄ κύριος ἦχος ἁρμονικός, λέγεται ὅμως καὶ πλάγιος τοῦ γ΄ ἢ βαρὺς εἱρμολογικῶς καὶ στιχηραρικῶς, πλάγιος δὲ τοῦ δ΄ πάλιν κατὰ τριφωνίαν, ὡς τὸ «Ὑγρὰν διοδεύσας ὡσεὶ ξηράν....».

Ὁ **Βου** λέγεται δ΄ ἦχος διατονικὸς καὶ Λέγετος, λέγεται ὅμως καὶ ἦχος β΄ χρωματικός.

Ὁ **Πα** λέγεται ἦχος α΄ διατονικός, λέγεται ὅμως καὶ πλάγιος τοῦ α΄ διατονικὸς καὶ πλάγιος τοῦ β΄ χρωματικός.

Οὕτω τῆς μουσικῆς κλίμακος ἐχούσης δύο διαιρέσεις οἱ κύριοι ἦχοι φαίνονται ἐνταῦθα πλάγιοι, καὶ οἱ πλάγιοι ἐκεῖσε κύριοι.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ ἤχων, παρατηροῦμεν ὅτι: Ἐν τῇ φυσικῇ διατονικῇ κλίμακι εὑρίσκονται 7 φθόγγοι διατονικοὶ ἤτοι φυσικοί, καὶ ἔχουσιν ἕκαστος τὴν διατονικὴν αὐτῶν κλίμακα μὲ ἤχους ἑπτά. Οἱ Διδάσκαλοι ὅμως τοὺς διατονικοὺς ἤχους παραδέχονται ὡς τέσσαρας μόνον ἤτοι α΄ καὶ πλάγιον τοῦ α΄, δ΄ καὶ πλάγιον τοῦ δ΄. Ὡσαύτως οἱ 7 οὗτοι διατονικοὶ ἦχοι ἔχουσι

μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κλίμακα φυσικὴν διατονικήν. Οἱ ὑπὸ τῶν Διδασκάλων ἐναρμόνιοι καλούμενοι δύο ἦχοι, ὁ γ΄ δῆλα δὴ καὶ ὁ βαρύς, ἔχουσιν ἐπίσης μίαν κλίμακα, τὴν ἐναρμόνιον λεγομένην. Πῶς λοιπὸν οἱ δύο χρωματικοὶ καλούμενοι ἦχοι, ὁ β΄ δῆλα δὴ καὶ ὁ πλάγιος τοῦ β΄, δὲν ἔχουσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν χρωματικὴν κλίμακα, ἀλλ᾽ ἔχουσι χωριστὰς κλίμακας, μὲ διαφόρους διαιρέσεις, ὀνομασίαν δὲ μίαν χρωματικήν; Ὅπως λοιπὸν οἱ ἑπτὰ διατονικοὶ ἦχοι ἔχουσι πάντες μίαν γενικὴν κλίμακα διατονικὴν καὶ οἱ ἐναρμόνιοι καλούμενοι ἦχοι ἐπίσης μίαν κοινὴν ἁρμονικὴν καλουμένην κλίμακα μετὰ τῆς αὐτῆς διαιρέσεως, ὡσαύτως καὶ οἱ δύο χρωματικοὶ λεγόμενοι ἦχοι, ἔδει βεβαίως νὰ ἔχωσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κλίμακα καὶ διαίρεσιν τοῦ χρωματικοῦ β΄ ἤχου.

Εἰς τὸν πλάγιον τοῦ β΄ τὸν χρωματικὸν εἶνε ἀκατάληπτον, διατί προσετέθη ἑτέρα κλίμαξ μετὰ ἀλλοίων διαιρέσεων, ἀφ᾽ οὗ μάλιστα ἔχουσιν ἀμφότεροι, ὅτε κύριος καὶ ὁ πλάγιος, ἓν ὄνομα καλούμενοι χρωματικοί. Ὀρθῶς λοιπὸν εἶπον οἱ ἀρχαῖοι, ὅτι «*τὸ γένος τὸ χρωματικὸν πολυειδῶς μελῳδεῖται*».

Ὁ πλάγιος οὗτος τοῦ β΄ ἔχων διάφορον διαίρεσιν, ἔχει καὶ διάφορον ποιόν. Τοῦτο δὲ τὸ διάφορον αὐτοῦ ποιόν, εἶνε ἁπλῶς ἡ κατὰ **νενανὼ** αὐτοῦ κλίμαξ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, παρ᾽ ὧν ὡς ἐκ τούτου ἐθεωρήθη ὡς ἕνατός τις ἦχος. Τοῦτο μαρτυροῦσι καὶ οἱ πρωτοψάλται τῆς Ἁγίας Σοφίας, Ἰωάννης Κουκουζέλης καὶ Κορώνης, ὡς καὶ Ἰωάννης ὁ Τραπεζούντιος. «*Τὸ δὲ »νενανὼ, τοῦ πλαγίου β΄ ἐκτεταμένον μέλος, ὑπὲρ τοὺς »ὀκτώ, ἕνατος ἦχος πέλει*». Πράγματι δὲ παρουσιάζεται ὡς ἔξω τῶν ὀκτὼ ἤχων καὶ κατὰ ποιὸν καὶ κατὰ διαίρεσιν, διὰ τοῦτο ἔδει νομίζομεν νὰ λάβῃ καὶ ἄλλην ὀνομασίαν, ἀφ᾽ οὗ ἔλαβε διάφορον κλίμακα καὶ διαίρεσιν, διότι τῆς διαιρέσεως ἀλλοιουμένης, συναλλοιοῦται καὶ τὸ μέλος, καὶ τὸ ποιόν, καὶ οἱ ἀριθμοί, καὶ τὰ διαστήματα. Ὥστε: Δύο διάφοροι κλίμακες δὲν δύνανται νὰ ἔχωσι τὸ αὐτὸ ὄνομα καλούμεναι «*χρωματικαί*». Ἕκαστος πλάγιος δέον νὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν κλιμακικὴν

διαίρεσιν, οἵαν καὶ ὁ κύριος αὐτοῦ ἦχος. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ πλάγιος τοῦ β΄ (χρωματικὸς) ἔλαβε διάφορον διαίρεσιν, δικαιοῦνται τότε καὶ οἱ λοιποὶ πλάγιοι νὰ ἔχωσι διαφόρους κλίμακας καὶ ποιὸν καὶ διαιρέσεις. Δέν ἄρα ὁ πλάγιος τοῦ β΄ νὰ ἔχῃ τοῦ κυρίου του τὴν διαίρεσιν, ἡ δὲ διάφορος αὐτοῦ διαίρεσις εἶνε ἡ κατὰ νενανὼ τῶν Βυζαντινῶν, ἡ ἐπονομασθεῖσα ἔνατος ἦχος.

Περὶ δὲ τοῦ ἐναρμονίου γένους, οἱ διδάσκαλοι λέγουσιν: «*Ἐναρμόνιον δὲ γένος εἶνε ἐκεῖνο, τοῦ ὁποίου εἰς τὴν κλί-*»*μακα εὑρίσκονται τεταρτημόρια*» (σελ. 113 καὶ § 257). Ἔχει καλῶς· ἀλλὰ μήπως δὲν ὑπάρχουσι τεταρτημόρια καὶ εἰς τὴν κλίμακα τοῦ πλαγίου β΄ μεταξὺ τοῦ Γα καὶ Δι, καὶ τοῦ Νη καὶ τοῦ Πα; Καὶ ὁ πλάγιος τοῦ β΄, ὡς εἴπομεν, καὶ ὁ πλάγιος τοῦ α΄ ἔχουσι τεταρτημόρια, πρέπει λοιπὸν καὶ οἱ ἦχοι οὗτοι νὰ ὀνομασθῶσιν ἐναρμόνιοι;

Περὶ τοῦ ἐναρμονίου γένους ὁ Πυθαγορικὸς Νικόμαχος δίδει ἡμῖν τὸν ἑξῆς κανόνα: «*Δίεσις, ὅπερ ἐστὶν ἡμιτονίου ἥμισυ,* »*καὶ πάλιν ἄλλη δίεσις, συναμφότεραι ἡμιτονίῳ ἴσαι,* »*καὶ τὸ λειπόμενον τοῦ τετραχόρδου, ὅλον δίτονον ἀσύνθε-*»*τον*» ἤτοι 3, 3 καὶ 24. Ἐὰν ὁ τρίτος καὶ ὁ βαρὺς ἦχος ὀρθῶς ἐκλήθησαν ἐναρμόνιοι, διατί δὲν ἔχουσι τὴν ἀνωτέρω τῶν ἀρχαίων διαίρεσιν 3, 3 καὶ 24; Ἄνευ δὲ αὐτῆς τῆς διαιρέσεως πῶς ὠνομάσθησαν ἐναρμόνιοι;

Ἐν τῷ γένει τούτῳ ὁ ἐλάσσων τόνος εἶνε τὸ 3 καὶ ὁ μείζων εἶνε τὸ ἀσύνθετον δίτονον 24. Ἂν ἐξετάσωμεν ὅμως τὸν καθ' ἡμᾶς πλάγιον τοῦ β΄, βλέπομεν ὅτι ἡ διαίρεσις αὐτοῦ πλησιάζει μᾶλλον πρὸς τὸν κατὰ «*νενανὼ*» πλάγιον τοῦ β΄ τῶν Βυζαντινῶν ἢ πρὸς τὸν γ΄ καὶ βαρὺν ἦχον. Διότι καὶ τοῦ πλαγίου τοῦ β΄ ὁ μικρότερος τονος εἶνε 3, ὁ δὲ μεγαλείτερος 18, οὕτως ὥστε καὶ κατ' ἀριθμὸν καὶ κατὰ διάστημα ὁ 18 πλησιάζει μᾶλλον πρὸς τὸ δίτονον 24 τοῦ ἐναρμονίου ἢ ὁ 12 τοῦ γ΄ καὶ τοῦ βαρέος. Ποίους λοιπὸν ὀφείλει νὰ ἀκολουθήσῃ τις, τοὺς ἀρχαίους ἢ τοὺς Διδασκάλους;

Εἰς δὲ τοὺς φρονοῦντας ὅτι τὸ ἐναρμόνιον γένος τῶν ἀρχαίων

εἶνε ἀνύπαρκτον, ἀναφέρομεν τοὺς ἑξῆς λόγους Ἀριστείδου τοῦ Κυντιλιανοῦ :

«Ὅθεν ἀπέγνωσάν τινες τὴν κατὰ δίεσιν μελῳδίαν διὰ » τὴν αὐτῶν ἀσθένειαν παντελῶς ἀμελῴδητον εἶναι τὸ διά- » στημα ὑπολαβόντες».

ΣΗΜ. Τὸ παρ' ἡμῖν νῦν τεταρτημόριον τοῦ τόνου, τὸ ἐν μεγίστῃ χρήσει ἐν τῷ ἐναρμονίῳ γένει τῶν ἀρχαίων, ἐκαλεῖτο ὑπ' αὐτῶν δίεσις ἐλαχίστη, τὸ δὲ νῦν ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων καταχρηστικῶς καλούμενον δίεσις καὶ ὕφεσις, εἶναι τὸ ἁπλοῦν τῶν ἀρχαίων ἡμιτόνιον, οὐχὶ δὲ τὸ τεταρτημόριον.

Περὶ τῆς ὡραιότητος τοῦ γένους τούτου πάντες οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες μουσικογράφοι συμφωνοῦσιν, ὥστε οἱ τὴν ὕπαρξιν τούτου κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους μὴ παραδεχόμενοι εἰσιν ἀκατανόητοι.

Οἱ ἀείμνηστοι Διδάσκαλοι καὶ εἰς τοὺς περὶ τῶν ἀρχαίων ἤχων ὁρισμοὺς αὐτῶν ὑπέπεσαν ἐπίσης εἴς τινα λάθη· λ. χ· ἐν σελ. 126 § 284 τοῦ Μ. Θεωρητικοῦ ὁ **Μιξολύδιος** ἦχος ἀναφέρεται ὡς ὁ καθ' ἡμᾶς α΄ καὶ βασίζεται παραδόξως ἐπὶ τοῦ **Γα.** Ἕκαστος ὅμως ἱεροψάλτης ἐννοεῖ τὸ ἐνταῦθα λάθος, διότι ὁ α΄ ἦχος δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ βασισθῇ ἐπὶ τοῦ **Γα.** Ἔτι δὲ μᾶλλον ἐξίσταταί τις καὶ ἀμηχανεῖ βλέπων ἐν § 289 τὸν Μιξολύδιον τοῦτον δεικνυόμενον ὡς τὸν καθ' ἡμᾶς β΄ ἦχον καὶ βασιζόμενον ἐπὶ τοῦ **Δι.** Τίς λοιπὸν ὁ ἀληθὴς Μιξολύδιος; Ἐν δὲ σελ. 145 § 324 ὁ **Δώριος** δεικνύεται ὡς ὁ καθ' ἡμᾶς α΄ ἦχος, ἐν ᾧ ὁ Μιξολύδιος ἐδεικνύετο ὡς τοιοῦτος. Ὥστε κατὰ τοὺς Διδασκάλους ὁ πρῶτος ἦχος εἶνε καὶ Μιξολύδιος καὶ Δώριος!

Τί δὲ θὰ εἴπῃ τις, βλέπων ἐν § 284 τὸν αὐτὸν Μιξολύδιον ἦχον δεικνυόμενον ὡς τὸν καθ' ἡμᾶς δ΄ καὶ παραδόξως βασι- ζόμενον ἐπὶ τοῦ **Νη!** Ὁ Μιξολύδιος λοιπὸν κατ' αὐτοὺς εἶνε καὶ α΄ καὶ β΄ καὶ δ΄. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸν Δώριον ἐν § 290 δεικνύουσιν ὡς πλάγιον τοῦ α΄ καὶ ὁ Δώριος εἶνε κατ' αὐ- τοὺς τριῶν εἰδῶν.

Τὸν **Λύδιον** ἦχον ἐν σελ. 119 καὶ § 332 δεικνύουσιν ὡς

τὸν καθ' ἡμᾶς β' ἦχον. Ἐν δὲ § 288 σελ. 127 αὐτὸν τοῦτον τὸν Λύδιον δεικνύουσιν ὡς γ' ἦχον; Ὥστε καὶ ὁ Λύδιος ὁτὲ μὲν ἐμφαίνεται β', ὁτὲ δὲ γ'.

Ἐν § 293 τὸν **Ὑποδώριον** δεικνύουσιν ὡς τὸν πλάγιον τοῦ δ', ἐν δὲ § 284 βασίζουσιν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ **Δι**, ἀλλαχοῦ δ' ἐπὶ τοῦ **Πα**, καὶ οὕτω οἱ ὁρισμοὶ τῶν ἀρχαίων τούτων ἤχων κεῖνται φύρδην μίγδην.

Δέον ἐνταῦθα, παρεκβαίνοντες, νὰ σημειώσωμεν ὅτι ὅλα τὰ λάθη ταῦτα καὶ αἱ ἀνωμαλίαι προέκυψαν ἐκ τῆς παρεξηγήσεως τῆς «**ὑπάτης βαρείας**», ὡς θέλομεν ἀποδείξει τοῦτο κατωτέρω, παρουσιάζοντες τὰς ἀληθεῖς βάσεις τῶν ἤχων ἐπὶ τοῦ κατ' Εὐκλείδην μονοχόρδου τοῦ Πυθαγόρου. Ἄλλως τε τὰς ἀνωμαλίας ταύτας ἐνόησαν ἐν μέρει καὶ οἱ Σεβαστοὶ Διδάσκαλοι ὁμολογοῦντες τὰς ἑαυτῶν ἀμφιβολίας. Οὕτω ἐν § 324 γράφοντες περὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς α' ἤχου λέγουσι: «"**Αν** *οὗτος ὁ ἦχος* »*ταὐτίζεται μὲ τὸν Δώριον*»· καὶ περὶ τοῦ β' ἤχου «*Τὸ ἦθος* »*τοῦ ἤχου* **ἂν** *ἦναι ἐκεῖνος ὅστις ὀνομάζεται παρὰ τῶν ἀρ-*»*χαίων Λύδιος*»· καὶ περὶ τοῦ γ' ἤχου ὡς καὶ τοῦ δ' «"**Αν** *ὁ* »*δ' ἦχος ἦναι ἐκεῖνος ὃς ἐλέγετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Μιξολύ-*»*διος*» κτλ. Ἐν γένει δὲν ὁρίζουσιν ἦχόν τινα θετικῶς καὶ μετὰ βεβαιότητος, ἀλλὰ προβάλλουσι τὸ **ἄν**.

Τὰ δὲ σημερινὰ θεωρητικὰ καίτοι ὄντα ἀντιγραφαὶ τῶν σφαλερῶν πρώτων θεωρητικῶν καὶ περιέχοντα ἑπομένως τὰ αὐτὰ λάθη καὶ πᾶς αὐτὰς ἀμφιβολίας ἐκφράζονται μετὰ κύρους καὶ πεποιθήσεως, διότι οἱ συντάξαντες αὐτὰ νεώτεροι ἠκολούθησαν ἐπὶ καλῇ πῇ πίστει τοὺς Διδασκάλους, πεποιθότες ἁπλῶς, ὅτι οὗτοι πάντα ὀρθῶς συνέταξαν καὶ ἐκανόνισαν, μὴ λαβόντες δὲ ὑπ' ὄψιν τὰς ἰδίας τῶν τελευταίων τούτων ὁμολογίας ὡς καὶ τοὺς δισταγμοὺς αὐτῶν. Ἀλλ' ὡς ἐν παντί, οὕτω καὶ ἐν τῷ ζητήματι τῆς βελτιώσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς φρονοῦμεν ὅτι ὀφείλομεν νὰ βαίνωμεν κατὰ τὸ «*Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς*».

Ἤδη δέ, πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν ἀπόδειξιν καὶ διόρθωσιν τῶν

ὅσων ἀνεύρομεν ἐσφαλμένων, εἶνε οὐσιῶδες νὰ ἐξετάσωμεν τὴν πρώτην παρεξήγησιν τῶν ἀοιδίμων Διδασκάλων, ἐξ ἧς τὰ λοιπὰ λάθη προέκυψαν ἤτοι τὴν τῆς **«ὑπάτης βαρείας»**.

---

§ 3. Περὶ Ὑπάτης βαρείας.

Διὰ τῶν δύο τούτων ἀντιθέτου σημασίας ὀνομάτων ἐκάλεσαν οἱ ἀρχαῖοι τὸν τόνον ἐκεῖνον, ὅστις, **ὕπατος ἤτοι ὑψηλὸς ὢν κατὰ θέσιν, ἦτο βαρὺς κατὰ φωνήν.** Οἱ Διδάσκαλοι ὅμως παρεξηγήσαντες τὴν λέξιν **«ὑπάτη»** ἐνόμισαν αὐτὴν **κατὰ φωνὴν** ὑψηλήν, ἐν ᾧ ἦτο κατὰ φωνὴν χαμηλὴ ἡ βαρεῖα, διότι ὁ τόνος οὗτος (ἡ ὑπάτη βαρεῖα) εἰς τὴν χορδὴν ἀναβαίνων **φωνητικῶς,** κατέρχεται **τοπικῶς** καὶ τἀνάπαλιν. Περὶ τούτου δύναται πᾶς τις νὰ πεισθῇ ὀχιμάζων ἐπὶ μιᾶς χορδῆς ἐγχόρδου τινὸς ὀργάνου, καθέτως τιθειμένου, ὅτε, ὅσῳ κατέρχεται ὁ δάκτυλος ἐπὶ τῶν τονικῶν διαιρέσεων, τόσῳ καθίσταται ὑψηλοτέρα ἡ φωνὴ καὶ τἀνάπαλιν. Τὸ τοιοῦτον ὅμως δὲν κατενοήθη ὑπὸ τῶν Διδασκάλων, οἵτινες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μαντεύσωσι τίνι τρόπῳ ὁ τόνος οὗτος ὁ κληθεὶς **«Ὑπάτη βαρεῖα»** ἦτο καὶ ὑψηλὸς καὶ χαμηλὸς συγχρόνως.

Ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἀπόδειξιν.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔκρουον τὰ ἔγχορδα αὐτῶν ὄργανα κρατοῦντες αὐτὰ οὐχὶ ὁριζοντίως, ὡς ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ κάθετον στάσιν ἤτοι τὸ μὲν σκάφος τοῦ ὀργάνου ἔχοντες πρὸς τὰ κάτω, τὴν δὲ λαβὴν (ἢ τὸν πῆχυν) πρὸς τὰ ἄνω, τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς τοῦ Πυθαγορικοῦ Νικομάχου (Μεϋβωμιακῷ βιβλίῳ σελ. 6). «*Ὁ βαρύτατος ἐν τῇ διαπασῶν φθόγγος ὑπάτη ἐκλήθη· ὕπατον γὰρ τὸ ἀνώτατον, νέατον δὲ τὸ κατώτατον*».

Ὥστε ὁ βαρύτατος κατὰ φωνὴν φθόγγος ἐν τῇ καθέτῳ στάσει τῆς χορδῆς, ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ Πυθαγόρου καὶ «*ὕπατη καὶ βαρεῖα*». Ὑπάτη μὲν (ὑψηλὴ) κατὰ στάσιν (θέσιν) τῆς χορ-

δῆς, βαρεῖα δὲ (χαμηλὴ) κατὰ φωνήν, διότι ἐν τῇ στάσει ταύτῃ τοῦ ἐγχόρδου ὀργάνου ὁ χαμηλότερος ἦχος τῆς χορδῆς εὑρίσκεται κατακόρυφος ἤτοι ἄνωθεν ὅλων τῶν τόνων. Οὗτος ὁ κατὰ θέσιν ὕπατος (ὑψηλὸς) τόνος, κατὰ φωνὴν εἶνε χαμηλός, ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς τὸν ἡμέτερον Κε τὸν χαμηλόν. Κατερχομένων δὲ τῶν δακτύλων ἐπὶ τῆς χορδῆς, βαθμηδὸν οἱ φθόγγοι ὑψοῦνται φωνητικῶς, καὶ σχηματίζεται τοιαύτη τις κλίμαξ:

Κε, Ζω, Νη, Πα, Βου, Γα, Δι, Κε.

Ἀλλὰ τῆς κατὰ θέσιν ὑπάτης, νομισθείσης ὑπὸ τῶν Διδασκάλων κατὰ φωνὴν ὑψηλῆς, ἐν ᾧ κατὰ φωνὴν ἦτο ἡ χαμηλοτάτη, συνέβη τὸ ἀρχικὸν καὶ μέγιστον λάθος. Οἱ ἀείμνηστοι Διδάσκαλοι ὁρίσαντες τὸν **Κε** ὡς πρῶτον καὶ κορυφαῖον τόνον τῆς ἀρχικῆς Πυθαγορείου κλίμακος ὠνόμασαν αὐτὸν α΄ ἦχον, τὸν δὲ τετρατόνως ἐπὶ τὸ βαρὺ εὑρισκόμενον **Πα** πλάγιον αὐτοῦ ἤτοι πλάγιον τοῦ α΄. Ὁδεύουσα δ' ἡ κλίμαξ αὐτῶν οὕτω ἀπὸ ὀξέος πρὸς τὸ βαρὺ λήγει εἰς τὸν **Ζω**, ὅστις καὶ ἐκλήθη ἦχος βαρύς, ἅτε τελευταῖος καὶ βαρύτερος τῶν ἄλλων τόνων ὤν. Οἷον: **Κε, Δι, Γα, Βου, Πα, Νη, Ζω.** Τουτέστι **Κε =α΄ ἦχος, Δι=δ΄, Γα=γ΄, Βου=δ΄, Πα=πλάγιος τοῦ α΄, Νη** πλάγιος τοῦ δ΄, **Ζω**=βαρύς. Ἀλλ' ὅμως, ἐὰν ἐξετάσωμεν τὸ μονόχορδον τοῦ Πυθαγόρου, θέλομεν ἴδει τοὐναντίον, ὅτι δῆλα δὴ ἡ κλίμαξ ὁδεύει κατὰ φωνὴν ἀπὸ βαρέος ἐπὶ τὸ ὀξὺ καὶ οὐχὶ ἀπὸ ὀξέος ἐπὶ τὸ βαρύ. Τὸ ἐν λόγῳ μονόχορδον ἄρχεται ἀπὸ τοῦ **Κε** καὶ βαίνει κατὰ φωνὴν πρὸς τὸ ὀξύ, ὡς: **Κε, Ζω, Νη, Πα, Βου, Γα, Δι.** Ὥστε οἱ κύριοι ἐν τῇ κλίμακι τῶν Διδασκάλων εἶνε ἐν τῷ μονοχόρδῳ τοῦ Πυθαγόρου πλάγιοι καὶ ἀντιστρόφως. Ταῦτα περὶ «ὑπάτης βαρείας».

Προβαίνοντες ἤδη εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν ῥηθέντων σφαλμάτων θέλομεν καταδείξει τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν διὰ διαφόρων παραπομπῶν καὶ πειστικῶν μαρτυριῶν. Ἐὰν δὲ καὶ πάλιν δὲν ἤθελέ τις παραδεχθῇ τὰς ἀποδείξεις ἡμῶν ταύτας, χωρὶς νὰ παραβάλῃ

ὁ ἴδιος ἄλλας περὶ τοῦ ἐναντίου, τότε, ὀλιγωροῦντες αὐτοῦ, λαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν τοὺς κατωτέρω μόνον λόγους τοῦ Κοραῆ:

«Πρὶν ἐπιχειρήσῃ τὶς νὰ συμβουλεύσῃ διόρθωσιν ἔργων »στραβῶν, πρέπει νὰ προβλέπῃ καὶ τὸν μέλλοντα ἀπα»ραιτήτως πόλεμον ἀπὸ τοὺς ὄσων ἡ τιμὴ καὶ ἡ εὐτυχία »κρέμαται καὶ τρέφεται ἀπὸ τὰ στραβά, καὶ ἀντὶ νὰ ἐλπίζῃ »πρᾶγμα ἀδύνατον, εἰρήνην ἀπ' αὐτούς, χρεωστεῖ νὰ ἀκο»λουθῇ τὸ ἔργον του ἀτάραχα, ἀρκούμενος εἰς τὴν εὔνοιαν »τῶν ὠφελουμένων ἀπ' αὐτό». (Ἴδε Αὐτοβιογραφίαν Κοραῆ. Τομ. Α', σελ. 29 στίχ. 25).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

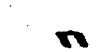
§ 6. Περὶ τῆς σημερινῆς μουσικῆς κλίμακος καὶ τῶν χαρακτήρων αὐτῆς.

πΑ	Βου	Γα	Δι	κΕ	Ζω	νΗ	πΑ

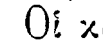
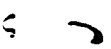
Αὕτη εἶνε ἡ προκαταρκτικὴ κλίμαξ, τῆς ὁποίας τοὺς ἑπτὰ φθόγγους ἔλαβον οἱ μεταγενέστεροι μουσικοδιδάσκαλοι ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου α, β, γ, δ, ε, ζ, καὶ η, ὀνομάσαντες χάριν εὐφωνίας τὸ μὲν α=πά, τὸ β=βου, τὸ γ=γὰ καὶ καθ' ἑξῆς, ὡς φαίνεται ἐν τῇ ἄνωθι κλίμακι.

Οἱ δὲ χαρακτῆρές εἰσι δέκα, διαιρούμενοι εἰς ~~τρία~~ εἴδη: εἰς ἀνιόντας, εἰς κατιόντας, καὶ εἰς ἕνα χαρακτῆρα φυλάττοντα ἀείποτε ἰσότητα.

Οἱ ἀνιόντες χαρακτῆρές εἰσι πέντε, οἷον :

Ὀλίγον		ἀναβαῖνον καθ' ἕνα τόνον.
Πεταστὴ		ἀναβαίνουσα ὁμοίως καθ' ἕνα τόνον.
Κέντημα		ἀναβαῖνον διὰ μιᾶς κατὰ δύο τόνους.
Κεντήματα		ἀναβαίνοντα καθ' ἕνα τόνον.
Ὑψηλὴ		ἀναβαίνουσα διὰ μιᾶς τέσσαρας τόνους.

Οἱ κατιόντες εἰσὶ τέσσαρες :

Ἀπόστροφος		καταβαίνουσα καθ' ἕνα τόνον.
Ὑπορροὴ		καταβαίνουσα κατὰ δύο τόνους ἀνὰ ἕνα.
Ἐλαφρὸν		καταβαῖνον διὰ μιᾶς δύο τόνους.
Χαμηλὴ		καταβαίνουσα διὰ μιᾶς τέσσαρας τόνους.

Ὁ χαρακτήρ, ὅστις οὔτε ἀναβιβάζει, οὔτε καταβιβάζει τὴν φωνήν, ἀλλὰ φυλάττει ἰσότητα, ὀνομάζεται

Ἴσον		καὶ ἀκολουθεῖ τὴν φωνὴν τοῦ προηγουμένου του χαρακτῆρος.

Ἐκ τῶν ἀνιόντων χαρακτήρων οἱ τρεῖς, δῆλα δὴ τὸ Ὀλίγον, ἡ Πεταστὴ καὶ τὰ Κεντήματα ἔχουσι διαφοράν τινα κατὰ τὴν ἀνάβασιν αὐτῶν :

Τὸ ***Ὀλίγον*** ἀναβαίνει ἐντόνως, ζωηρῶς καὶ οὕτως εἰπεῖν κεχωρισμένως.

Ἡ ***Πεταστὴ*** εὑρισκομένη ἐν τῷ τέλει τῆς συνεχοῦς ἀναβάσεως λαμβάνει ζωηρότητά τινα ἐν εἴδει **πετάγματος.**

Τὰ ***Κεντήματα*** ἀναβαίνουσιν ἠπίως.

Τὸ ***Κέντημα*** συνοδεύεται πάντοτε ὑπὸ τοῦ Ὀλίγου (οὕτω ἢ οὕτω ἢ οὕτω) ἢ καὶ ὑπὸ τῆς Πεταστῆς, οὕτω . Ὅταν τὸ Κέντημα συνοδεύηται ὑπὸ τοῦ ὀλίγου κάτωθεν () ἢ πλαγίως (), τότε τὸ ὀλίγον μένει ἄφωνον, φωνεῖται δὲ μόνον τὸ Κέντημα ἀναβαῖνον κατὰ δύο τόνους. Ἐὰν δῆλα δὴ ὁ προηγούμενος χαρακτὴρ εἶνε Πα, τὸ Κέντημα

εἶνε Γα, ὡς (Πα,Γα,) ἢ (Πα, Γα).

Ἐὰν δ' ὁ προηγούμενος χαρακτὴρ εἶνε Δι, τότε τὸ Κέν-

τημα εἶνε Ζω, ὡς (Δι, Ζω) ἢ καὶ

(Δι, Ζω) κτλ.

Ὅταν τὸ Κέντημα εὕρηται ἄνωθι τοῦ Ὀλίγου ἢ τῆς Πεταστῆς οὕτω: ἢ , τότε τὸ Ὀλίγον δὲν χάνει τὸ ποσὸν

ὡς [1]) ἢ (Πα, Δι) ἤτοι ἄνοδος ἐκ τοῦ

Πα εἰς τὸν Δι (τρεῖς φθόγγοι) ἢ [2]) ἤτοι ἄνοδος

ἐκ τοῦ Βου εἰς τὸν Κε, ἢ [3]) ἤτοι ἐκ τοῦ Γα εἰς

τὸν Ζω, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Ἡ *Ὑψηλὴ* συνοδεύεται πάντοτε ὑπὸ τοῦ ὀλίγου ἢ τῆς Πεταστῆς, οὕτω: ἀναβαίνουσα διὰ μιᾶς κατὰ τέσσαρας φθόγγους ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Κε** ἢ οὕτω , τοῦθ' ὅπερ εἶνε τὸ ὅμοιον.

Σημειωτέον ὅτι, ὅταν ἡ Ὑψηλὴ τίθεται εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ Ὀλίγου ἢ τῆς Πεταστῆς, τότε οἱ δύο οὗτοι χαρακτῆρες χάνουσι τὸ ποσόν, ἀναβαίνει δὲ μόνον ἡ Ὑψηλὴ κατὰ τέσσαρας φθόγγους διὰ μιᾶς. Ὅταν δ' αὕτη τίθεται εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τῶν εἰρημένων χαρακτήρων, ὡς ἢ , τότε ἀναβαίνει κατὰ πέντε φθόγγους διὰ μιᾶς ἤτοι ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Ζω**, καθότι ἐν τῇ τοιαύτῃ θέσει τὸ Ὀλίγον ἢ ἡ Πεταστὴ δὲν χάνουσι τὸ ποσόν των.

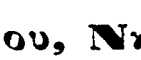
Ἐκ τῶν κατιόντων χαρακτήρων ἡ *Ἀπόστροφος* καταβαίνει, ὡς εἴπομεν, καθ' ἕνα τόνον ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Νη**, ἢ ἐκ τοῦ **Νη** εἰς τὸν **Ζω** ἢ ἐκ τοῦ **Ζω** εἰς τὸν **Κε** κ.τ.λ.

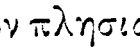
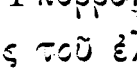
Ἡ *Ὑπορροὴ* καταβαίνει κατὰ δύο τόνους, ἀλλ' ἀνὰ ἕνα φθόγγον, ὡς: **Πα, Νη, Ζω** ἢ ἐκ τοῦ **Βου** ὡς

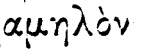
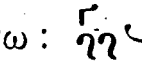
---

(1) (2) (3) Περὶ τῶν σημείων τούτων θέλομεν ἀναφέρει ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

εἰς **Πα, Νη** ἢ ἐκ τοῦ **Γα** ὡς εἰς **Βου, Πα** κ.τ.λ.

Τὸ *Ἐλαφρὸν* καταβαίνει κατὰ δύο τόνους διὰ μιᾶς ἐκ τοῦ **Πα** εἰς **Ζω**, ὡς **Πα, Ζω**· ἢ ἐκ τοῦ **Βου** εἰς **Νη**, ὡς **Βου, Νη** καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Ἐὰν ὅμως τὸ Ἐλαφρὸν πλησιάσῃ πολὺ εἰς τὴν Ἀπόστροφον ὡς , τότε ἡ μὲν ἀπόστροφος χάνει τὸ ποσόν, τὸ δ' Ἐλαφρὸν καταβαίνει, ὡς ἡ Ὑπορροή, κατὰ δύο τόνους ἀνὰ ἕνα ἐγγόργως ἤτοι ὁ α΄ τόνος τοῦ ἐλαφροῦ ἔρχεται εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ χρόνου, ὡς (ἐκ τοῦ **Πα**) εἰς (**Νη Ζω**), οὕτως ὥστε ὁ μὲν **Νη** ἔρχεται εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ χρόνου, ὁ δὲ **Ζω** εἰς τὴν θέσιν.

Ἡ *Χαμηλὴ* καταβαίνει διὰ μιᾶς κατὰ 4 τόνους, δῆλα δὴ ἢ ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν χαμηλὸν **Δι**, οὕτω: , ἢ ἐκ τοῦ **Γα** εἰς τὸν **Ζω**, οὕτω: κ.τ.λ.

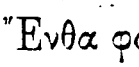
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

§ 7. Περὶ γενικῆς συνθέσεως τῶν μουσικῶν χαρακτήρων.

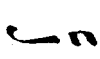
Ἐν τῇ συνθέσει τῶν χαρακτήρων παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς:

Ὅταν ἐπὶ τοῦ ὀλίγου ὑπάρχῃ κατιών τις χαρακτὴρ ἢ Ἴσον, ἢ ἐν δεξιᾷ του ὑπάρχῃ Κέντημα ἢ Ὑψηλὴ ἢ καὶ Κέντημα κάτωθεν αὐτοῦ, τότε τὸ Ὀλίγον μένει ἄφωνον καὶ φωνοῦνται οἱ ἄλλοι οὗτοι χαρακτῆρες.

Παραδείγματα:

 Ἔνθα φωνεῖται μόνον ἡ Ἀπόστροφος, τοῦ Ὀλίγου μένοντος ἀφώνου.

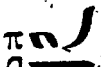

Ἔνθα φωνεῖται μόνον τὸ Ἴσον, ἀλλὰ κἄπως ζωηρότεραν.

Ἔνθα ἐνεργεῖ πρῶτον τὸ Ἴσον καὶ εἶτα τὰ Κεντήματα, τοῦ Ὀλίγου ἀφώνου ὄντος.

Ἔνθα φωνεῖται μόνον τὸ Κέντημα ἀναβαῖνον δύο τόνους ὑπερβατῶς, οἷον ἐκ τοῦ Πα εὐθὺς εἰς τὸν Γα.

Ὡσαύτως φωνεῖται μόνον τὸ Κέντημα ἀναβαῖνον κατὰ δύο τόνους π. χ. ἐκ τοῦ Πα εἰς τὸν Γα.

Φωνεῖται μόνον ἡ Ὑψηλὴ ἀναβαίνουσα κατὰ τέσσαρας φθόγγους π. χ ἐκ τοῦ Πα εἰς τὸν Κε.

Ἐνταῦθα ἀναβαίνει πρῶτον ἡ Ὑψηλὴ κατὰ 4 τόνους, κατόπιν δὲ καὶ τὰ Κεντήματα καθ' ἕνα τόνον, οἷον ἐκ τοῦ **Πα** εἰς **Κε, Ζω,** Τὸ Ὀλίγον μένει ἄφωνον.

Ἔνθα ἐνεργεῖ ἡ Ὑψηλὴ μετὰ τοῦ Κεντήματος συγχρόνως καθ' ἓξ τόνους λ. χ. ἐκ τοῦ **Πα** εἰς **Νη.**

Αἱ δύο Ὑψηλαὶ φωνοῦνται συγχρόνως ἀναβαίνουσαι κατ' ὀκτὼ φθόγγους, οἷον ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Βου** (ὑψηλόν).

Αἱ δύο Ὑψηλαὶ ὁμοῦ μὲ τὰ Κεντήματα ἀναβαίνουσι διὰ μιᾶς κατ' ἐννέα φθόγγους λ. χ. ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Γα** (τὸν ὑψηλόν).

Οἱ ἐπὶ τοῦ Ὀλίγου (ἀφώνου πάντοτε) τρεῖς οὗτοι χαρακτῆρες ὁμοῦ ἀναβαίνουσι διὰ μιᾶς δέκα-τόνους λ. χ. ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Δε** (τὸν ὑψηλόν).

Καὶ οἱ τέσσαρες χαρακτῆρες ἀναβαίνουσιν εὐθὺς καθ' ἕνδεκα τόνους π. χ. ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Κε** τῆς ὑψηλῆς Διαπασῶν.

 Αἱ τρεῖς Ὑψηλαὶ συγχρόνως καὶ διὰ μιᾶς ἀναβαίνουσι κατὰ δώδεκα τόνους, οἷον ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Ζω** τῆς ὑψηλῆς Διαπασῶν.

 Οἱ τέσσαρες οὗτοι χαρακτῆρες ἀναβαίνουσι συγχρόνως κατὰ δέκα τρεῖς τόνους ὡς: ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Νη** τῆς ὑψηλῆς Διαπασῶν.

 Οὗτοι ἀναβαίνουσι διὰ μιᾶς κατὰ δέκα τέσσαρας τόνους ἤτοι ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν ὑψηλότερον **Πα** τῆς ὀξείας Διαπασῶν.

 Οἱ πέντε χαρακτῆρες ἀναφαίνουσιν ὁμοῦ κατὰ 15 τόνους λ. χ. ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Βου** τῆς δὶς Διαπασῶν.

Ἐν ταῖς κάτωθι συνθέσεσι τὸ Ὀλίγον μένει ὡσαύτως ἄφωνον:

 Ἐνταῦθα φωνεῖται πρῶτον ἡ Ἀπόστροφος καταβαίνουσα καθ' ἕνα τόνον, οἷον ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Νη** καὶ εἶτα τὰ Κεντήματα ἀναβαίνοντα καθ' ἕνα τόνον ἤτοι ἐπιστρέφοντα ἐκ τοῦ **Νη** εἰς τὸν **Πα**· ὥστε: **Πα, Νη, Πα.**

 Ἐν τῇ συνθέσει ταύτῃ πλὴν τοῦ Ὀλίγου καὶ ἡ Ἀπόστροφος μένει ἄφωνος, φωνεῖται δὲ τὸ Ἑλαφρὸν ὡς ἡ Ὑπορροὴ μὲ συνεχῆ ἔγγοργον κατάβασιν· οὕτως ὥστε ὁ α΄ φθόγγος τοῦ Ἑλαφροῦ ἔρχεται εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ χρόνου καὶ ὁ β΄ εἰς τὴν θέσιν· τὰ δὲ Κεντήματα ἀναβαίνουσι κατόπιν καθ' ἕνα τόνον, οἱόν ἐκ τοῦ **Πα** εἰς **Νη, Ζω, Νη.**

 Πρῶτον καταβαίνει ἡ Ὑπορροὴ κατὰ δύο τόνους συνεχῶς, εἶτα δὲ τὰ Κεντήματα ἀναβαίνουσι καθ' ἕνα τόνον ὡς: ἐκ τοῦ **Πα** εἰς **Νη, Ζω, Νη.**

 Καταβαίνει ἡ Ἀπόστροφος καθ' ἕνα τόνον ἤτοι ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Νη**.

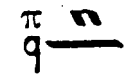
 Καταβαίνει ἡ Ὑπορροὴ δύο κατὰ συνέχειαν τόνους, οἷον ἐκ τοῦ **Πα** εἰς **Νη Ζω**.

 Τὸ Ἐλαφρὸν τοῦτο καταβαίνει εὐθὺς δύο τόνους ὡς ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Ζω**.

 Ἡ χαμηλὴ κατέρχεται κατὰ τέσσαρας τόνους, ἤτοι ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Δι** (χαμηλόν).

 Τὸ Ἐλαφρὸν συγχρόνως μετὰ τῆς Ἀποστρόφου καταβαίνει εὐθὺς τρεῖς τόνους ἤτοι ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν χαμηλὸν **Κε**.

Εἰς τὰς ἑξῆς συνθέσεις τὸ Ὀλίγον δὲν χάνει τὸ ποσόν:

 Ἀναβαίνει πρῶτον τὸ Ὀλίγον καὶ εἶτα τὰ Κεντήματα ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Βου Γα**.

 Ἀναβαίνουσι πρῶτον τὰ Κεντήματα, εἶτα τὸ Ὀλίγον ἐκ τοῦ **Πα** εἰς **Βου Γα**.

 Τὸ Ὀλίγον ἀναβαίνει ὁμοῦ μὲ τὸ Κέντημα εὐθὺς τρεῖς τόνους, ὡς ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Δι**.

 Οὕτω τῆς Ὑψηλῆς ἀριστερόθεν τοῦ Ὀλίγου εὑρισκομένης, τὸ Ὀλίγον ἀναβαίνει ὁμοῦ μετ' αὐτῆς πέντε τόνους διὰ μιᾶς, ὡς ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Ζω**.

 Ἐνταῦθα πρῶτον ἡ Ὑψηλὴ μετὰ τοῦ Ὀλίγου ἑνουμένη ἀναβαίνει εὐθὺς πέντε τόνους, εἶτα τὰ Κεντήματα καθ' ἕνα τόνον ὡς τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Ζω, Νη**.

 Καὶ οἱ τρεῖς χαρακτῆρες ἀναβαίνουσι διὰ μιᾶς καθ' ἑπτὰ τόνους λ. χ. ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν ὑψηλὸν **Πα**.

Οἱ τέσσαρες οὗτοι χαρακτῆρες ἀναβαίνουσι διὰ μιᾶς καθ' ἕνδεκα τόνους, οἷον ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Κε** τῆς ὀξείας Διαπασῶν.

Εἰς τὰς κάτωθι συνθέσεις ἡ Πεταστὴ μένει ἄφωνος :

Τῆς Πεταστῆς ἀφώνου ἐνταῦθα οὔσης, ἐνεργεῖ μόνον τὸ Ἴσον, ὅπερ ἐπειδὴ οὔτε ἀναβαίνει οὔτε καταβαίνει, ἔχομεν ἐκ τοῦ **Πα** εἰς **Πα**.

Τῆς Ὑψηλῆς εὑρισκομένης ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μέρους τῆς Πεταστῆς, ἡ τελευταία αὕτη μένει πάντοτε ἄφωνος, ἡ δὲ Ὑψηλὴ ἀναβαίνει τέσσαρας τόνους ἐκ τοῦ **Πα** εἰς **Κε**.

Ἐνταῦθα ἡ Ὑψηλὴ ἀναβαίνει ὁμοῦ μὲ τὸ Κέντημα ἓξ τόνους διὰ μιᾶς, οἷον ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Νη**.

Ἐν τῇ συνθέσει ταύτῃ αἱ δύο Ὑψηλαὶ ἀναβαίνουσιν ὁμοῦ ὀκτὼ τόνους διὰ μιᾶς, ὡς ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Βου** τῆς ὀξείας Διαπασῶν.

Καὶ οἱ τρεῖς χαρακτῆρες οὗτοι (ἐκτὸς τῆς Πεταστῆς) ἀναβαίνουσι διὰ μιᾶς καὶ συγχρόνως ἐννέα τόνους, ὡς ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Γα** τῆς ὀξείας Διαπασῶν.

Οἱ χαρακτῆρες οὗτοι ἀναβαίνουσιν ὁμοῦ δέκα τόνους ἤτοι ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Δι** τῆς ὀξείας Διαπασῶν.

Αἱ Ὑψηλαὶ αὗται ἀναβαίνουσι καὶ αἱ τρεῖς ὁμοῦ δώδεκα τόνους, ὡς ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Ζω** τῆς ὀξείας Διαπασῶν.

Οἱ τέσσαρες οὗτοι χαρακτῆρες (πάντοτε ἐκτὸς τῆς Πεταστῆς) ἀναβαίνουσι διὰ μιᾶς δέκα τρεῖς τόνους, ὡς ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Νη** τῆς ὀξείας Διαπασῶν.

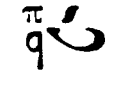

Οὗτοι ἀναβαίνουσι δέκα τέσσαρας τόνους ἤτοι ἐκ τοῦ **Πα** τῆς χαμηλῆς Διαπασῶν εἰς τὸν **Πα** τῆς ὑψηλῆς Διαπασῶν.

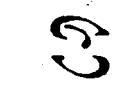

Ἐκτὸς τῆς Πεταστῆς οἱ πέντε οὗτοι χαρακτῆρες ἀναβαίνουσι δέκα πέντε τόνους, ὡς ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Βου** τῆς δὶς Διαπασῶν.

Ἐν τοῖς κάτωθι ἡ Πεταστὴ μένει πάλιν ἄφωνος, διότι, ὅταν ἐπὶ τῆς Πεταστῆς εὑρεθῶσι κατιόντες χαρακτῆρες, μένει αὕτη ἄφωνος.

Ἡ Ὑπορροὴ ἐνταῦθα καταβαίνει δύο τόνους ἀνὰ ἕνα ἤτοι ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Νη, Ζω.**

Οἱ ἐπὶ τῆς Πεταστῆς εὑρισκόμενοι δύο οὗτοι χαρακτῆρες καταβαίνουσιν ὁμοῦ καὶ διὰ μιᾶς τρεῖς τόνους ἤτοι ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν χαμηλὸν **Κε.**

Τὸ Ἐλαφρὸν τοῦτο καταβαίνει διὰ μιᾶς δύο τόνους ἤτοι ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν χαμηλὸν **Ζω.**

Ἐνταῦθα σὺν τῇ Πεταστῇ μένει ἄφωνος καὶ ἡ Ἀπόστροφος, καταβαινει δὲ μόνον τὸ Ἐλαφρὸν δύο συνεχεῖς τόνους, ὡς ἡ Ὑπορροή, οὕτως ὥστε ὁ μὲν πρῶτος τόνος τοῦ Ἐλαφροῦ ἔρχεται εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ χρόνου (ὡς γοργόν), ὁ δὲ δεύτερος τόνος εἰς τὴν θέσιν τοῦ χρόνου ἤτοι ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Νη, Ζω.**

Ἡ Χαμηλὴ ἐνταῦθα καταβαίνει διὰ μιᾶς τέσσαρας τόνους ἤτοι ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν χαμηλὸν **Δι.**

Ἐν ταῖς κάτωθι συνθέσεσι ἡ Πεταστὴ δὲν χάνει τὸ ποσόν.

Οἱ δύο οὗτοι χαρακτῆρες ἀναβαίνουσι διὰ μιᾶς δύο τόνους, οἷον ἐκ τοῦ **Πα** εἰς **Γα.**

Οὗτοι ἀναβαίνουσιν ὁμοῦ τρεῖς τόνους, ὡς ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Δι.**

Ὅταν ἡ Ὑψηλὴ εὑρίσκηται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τῆς Πεταστῆς, τότε ἡ Πεταστὴ μετὰ τῆς Ὑψηλῆς ἀναβαίνει εὐθὺς πέντε τόνους, ὡς ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Ζω.**

Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι χαρακτῆρες ἀναβαίνουσιν ὁμοῦ ἑπτὰ τόνους διὰ μιᾶς ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν ὑψηλὸν **Πα.**

Οἱ τέσσαρες οὗτοι χαρακτῆρες οὕτω συντεθειμένοι ἀναβαίνουσι δέκα τόνους ἤτοι ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Δι** τῆς ὀξείας Διαπασῶν.

Οὗτοι ἀναβαίνουσιν ἕνδεκα τόνους, ὡς ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Κε** τῆς δὶς Διαπασῶν.

Αἱ κάτωθί εἰσιν αἱ συνθέσεις τῶν κατιόντων χαρακτήρων.

Τῆς Ἀποστρόφου ἀφώνου μενούσης, τὸ Ἑλαφρὸν καταβαίνει ἐγγόργως δύο τόνους ἀνὰ ἕνα, ὡς ἡ Ὑπορροή, οὕτως ὥστε ὁ μὲν πρῶτος τόνος ἔρχεται εἰς τὴν ἄρσιν, ὁ δὲ δεύτερος εἰς τὴν θέσιν τοῦ χρόνου ἤτοι ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Νη, Ζω.**

Οἱ δύο οὗτοι χαρακτῆρες καταβαίνουσιν ὁμοῦ καὶ συγχρόνως ἓξ τόνους ἤτοι ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν χαμηλὸν **Βου.**

Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι καταβαίνουσιν εὐθὺς ἑπτὰ τόνους ἤτοι ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν χαμηλὸν **Πα.**

Αἱ δύο Χαμηλαὶ φωναὶ καταβαίνουσιν ὁμοῦ ὀκτὼ τόνους, ὡς ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Νη** τῆς βαρείας Διαπασῶν.

Οἱ τρεῖς οὗτοι χαρακτῆρες καταβαίνουσιν εὐθὺς ἐννέα τόνους, ὡς ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν χαμηλὸν **Ζω**.

Καὶ οὗτοι διὰ μιᾶς καταβαίνουσι δέκα τόνους ἤτοι ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Κε** τῆς βαρείας Διαπασῶν.

Οἱ τέσσαρες οὗτοι καταβαίνουσι συγχρόνως ἕνδεκα τόνους, οἷον ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν χαμηλὸν **Δι**.

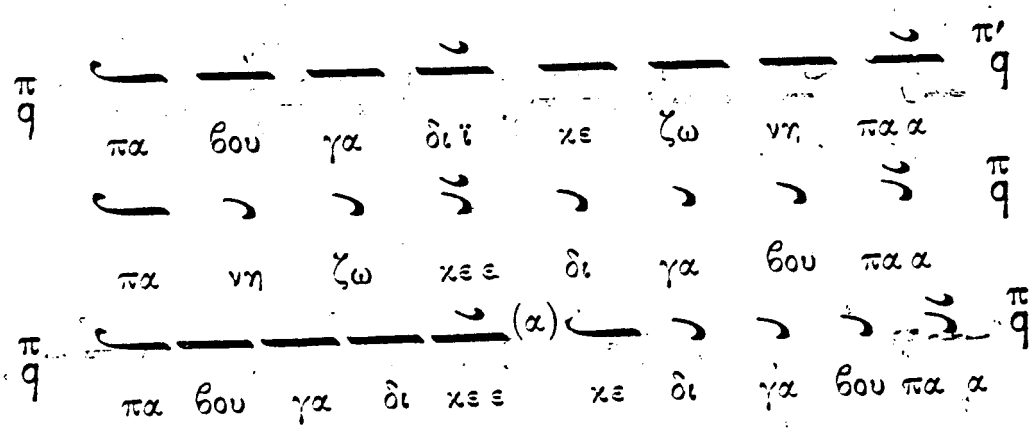
Αἱ τρεῖς Χαμηλαὶ καταβαίνουσιν ὁμοῦ δώδεκα τόνους ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Γα** τῆς βαρείας Διαπασῶν.

Οἱ τέσσαρες οὗτοι χαρακτῆρες καταβαίνουσιν εὐθὺς δέκα τρεῖς τόνους, ἤτοι ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Βου** τῆς βαρείας Διαπασῶν.

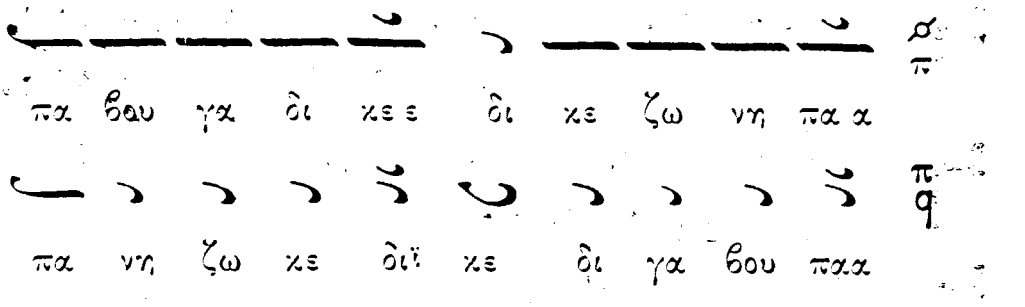
Οὗτοι καταβαίνουσι συγχρόνως δέκα τέσσαρας τόνους, ἤτοι ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ **Πα** εἰς τὸν **Πα** τῆς βαρείας Διαπασῶν.

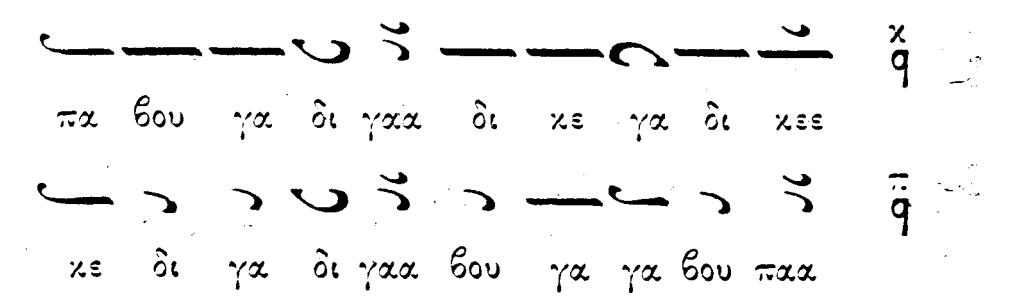
Οὗτοι καταβαίνουσι συγχρόνως δέκα πέντε τόνους, οἷον ἐκ τοῦ **Πα** εἰς τὸν **Νη** τῆς βαρείας Διαπασῶν.

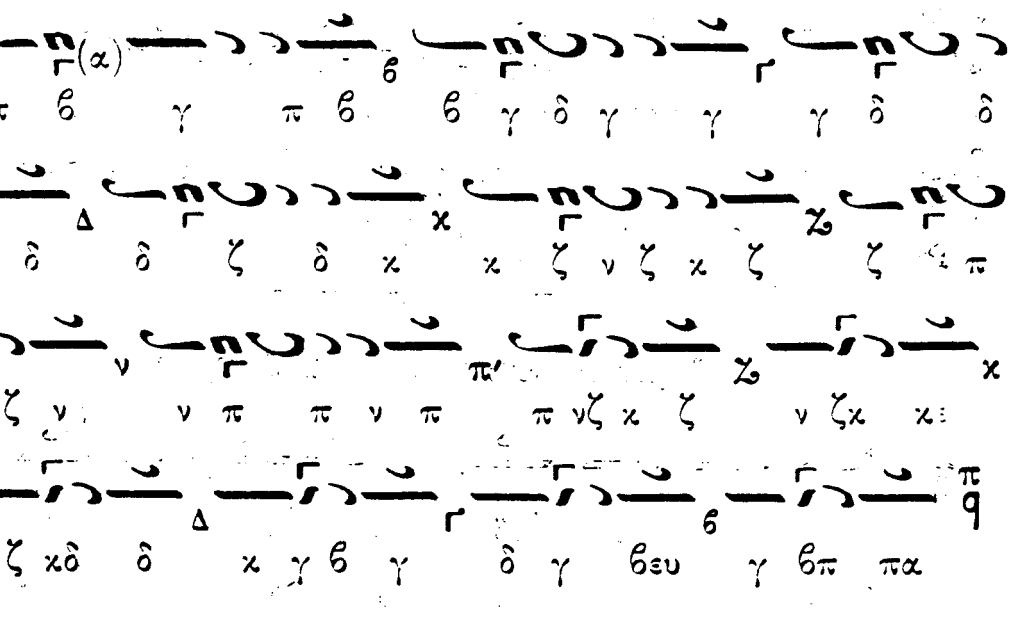
Γυμνάσματα Παραλλαγῆς

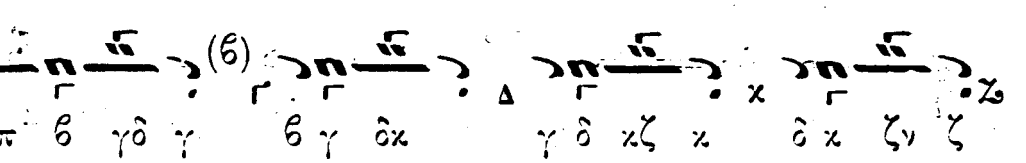

(α) Τὸ ἐπὶ τοῦ τελευταίου Ὀλίγου σημεῖον τοῦτο ⌣ ὀνομάζεται Κλάσμα καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ ἕνα χρόνον. Χρόνος σημαίνει τακτικόν τινα κτύπον τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐπὶ τοῦ γόνατος. Ἕκαστος χαρακτὴρ ἔχει ἕνα χρόνον, ὁ δὲ χαρακτὴρ ὁ ἔχων τὸ Κλάσμα τοῦτο ⌣ ἔχει δύο χρόνους, τὸν ἕνα τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὸν ἄλλον τοῦ Κλάσματος.

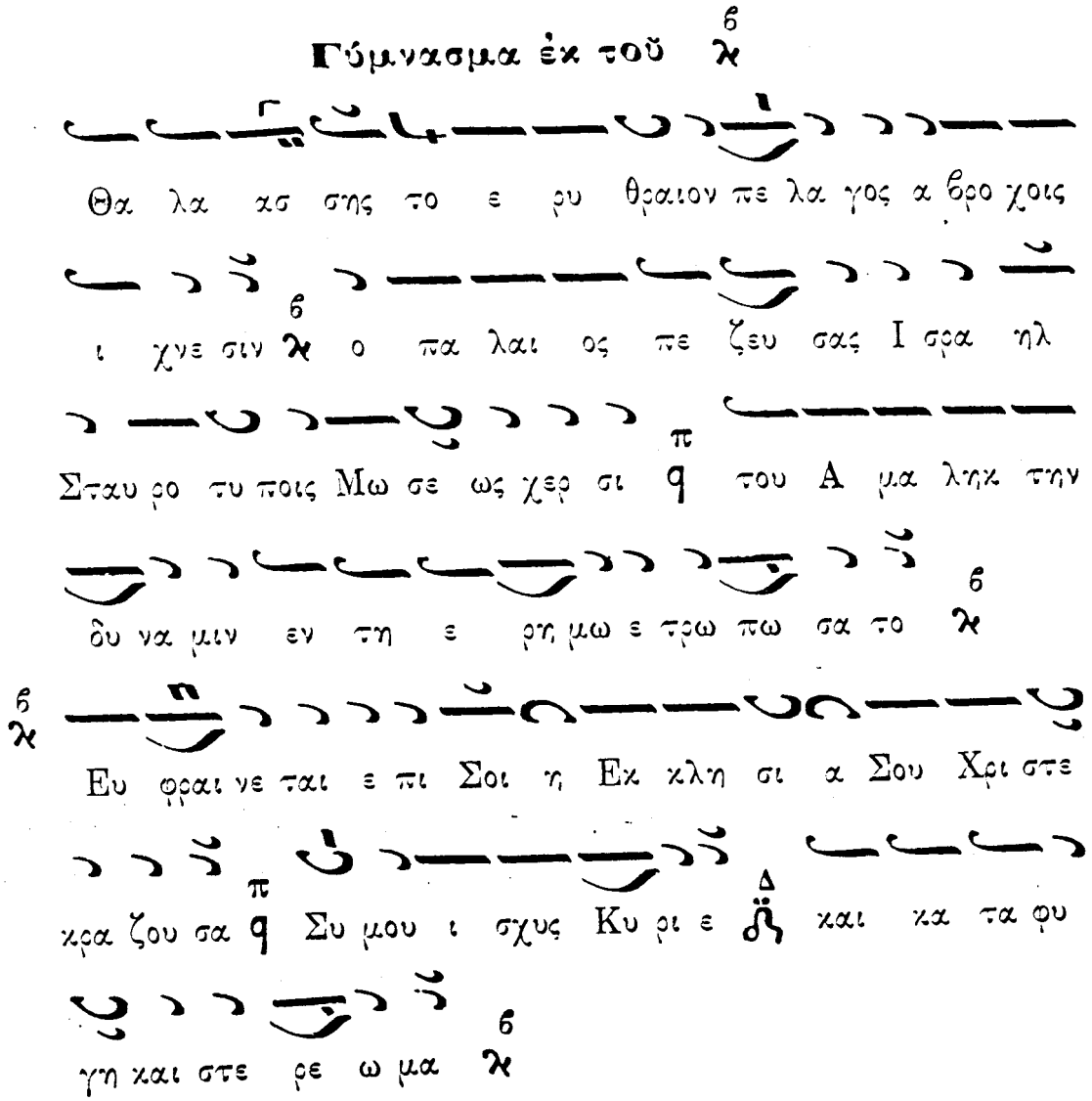
(α) Τὸ σημεῖον τοῦτο Γ ὀνομάζεται Γοργόν, ὅπερ φθέγγεται εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ χρόνου.

(β) Τὸ ὑπὸ τὴν Ἀπόστροφον στίγμα τοῦτο . ὀνομάζεται Ἁπλῆ, ἔχει δὲ ἰσχὺν ἑνὸς χρόνου, ὡς τὸ Κλάσμα.

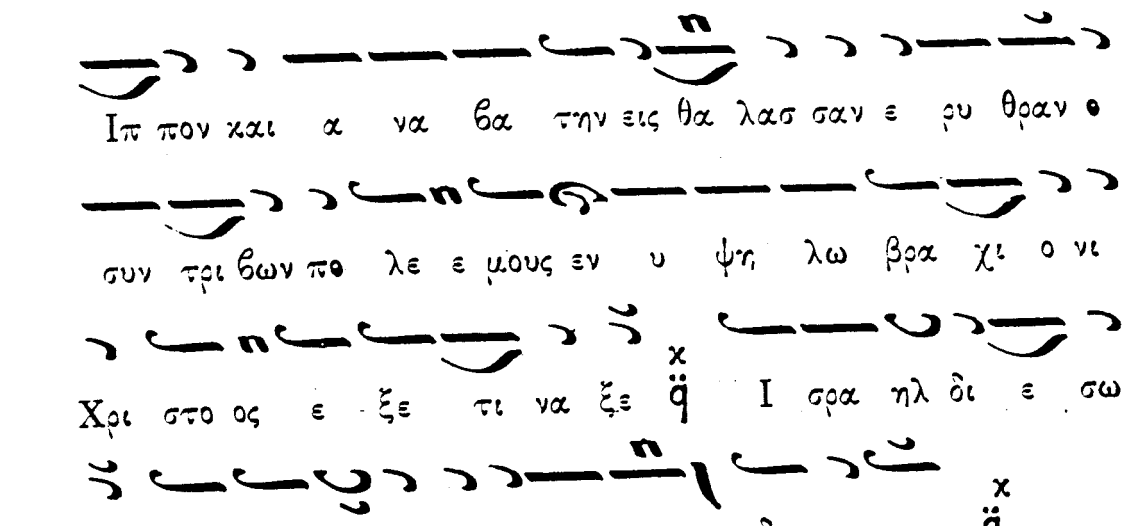
(α) Τὸ ὑπὸ τὸ Ὀλίγον σημεῖον τοῦτο ⌣ ὀνομάζεται Ψηφιστὸν καὶ δίδει ζωηρότητα εἰς τὸ Ὀλίγον.

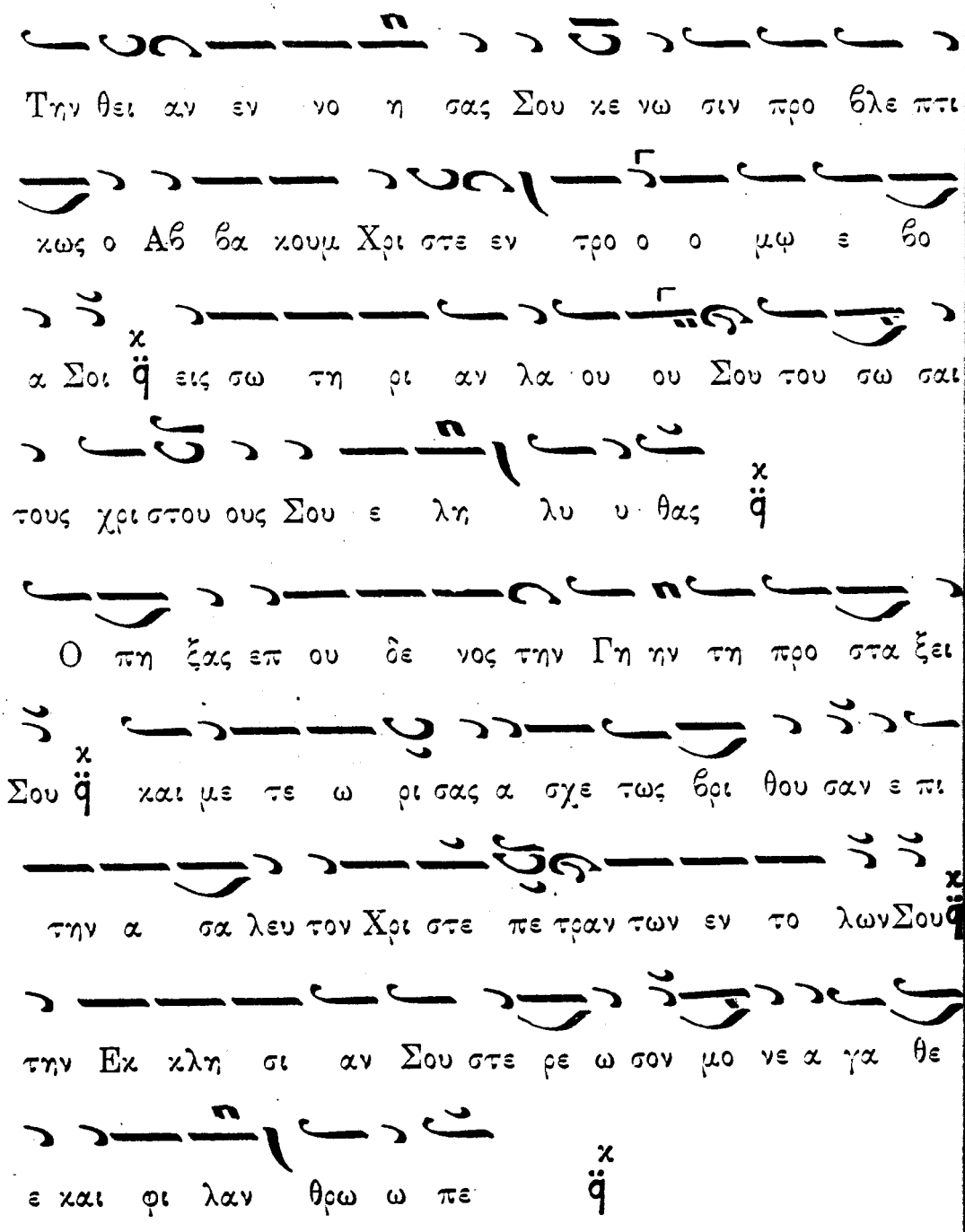
(β) Τὸ ὑπὸ τὴν Ἀπόστροφον σημεῖον τοῦτο ⟶ ὀνομάζεται Ἀντιχέ-νωμα, σημαίνει δὲ ἔλξιν τοῦ χαρακτῆρος, ὑφ' ὃν τίθεται.

Γύμνασμα ἐκ τοῦ

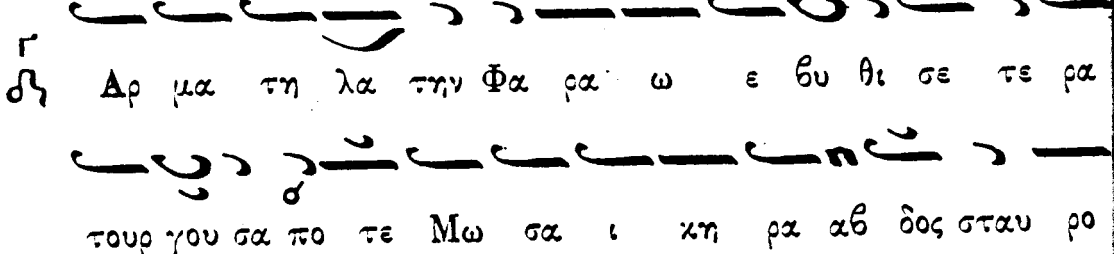

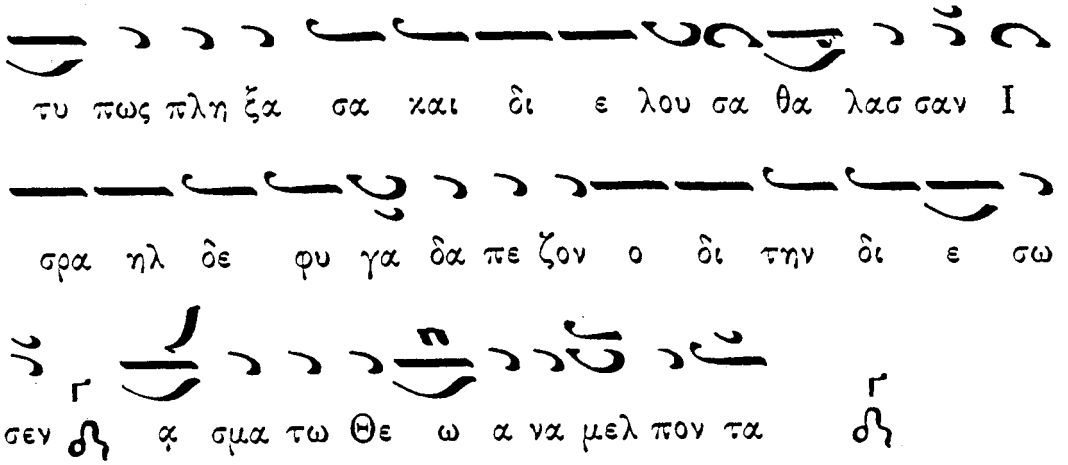
Γύμνασμα ἐκ τοῦ

Γύμνασμα ἐκ τοῦ πλ. δ΄. νη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ξ. 8. Περὶ ρυθμῶν, χρόνων, τόνων καὶ τῶν λοιπῶν τῶν εἰς τὴν Ἐκκλ. μουσικὴν ἀναγομένων, οἷον μειζόνων καὶ ἐλασσόνων, γενῶν, τριτημορίων καὶ τεταρτημορίων κ.λ.π. κ.λ.π. συντόμως.

«**Ρυθμὸς**» κατὰ τὸν Ἀριστείδην «*εἶνε σύστημα ἐκ »χρόνων κατά τινα τάξιν συγκειμένων*».

Κατὰ Λεόφαντον «**Ρυθμός** *ἐστι χρόνων σύνθεσις κατ' ἀναλογίαν τε καὶ συμμετρίαν πρὸς ἑαυτοὺς θεωρουμένην.*»

Κατὰ δὲ Νικόμαχον. «**Ρυθμός** *ἐστι χρόνων σύνθεσις ἔκτακτος*».

Ποιότης καλεῖται ἡ οὐσία καὶ τὸ ποιὸν τοῦ μέλους.

Ποσότης καλεῖται τὸ ποσὸν τῶν τὸ μέλος ἀποτελούντων φθόγγων.

Χρόνος λέγεται ἡ τακτικὴ καὶ σύγχρονος πρὸς τὴν ἐξαγγελίαν ἑκάστου φθόγγου κίνησις τῆς χειρὸς δι' ἄρσεων καὶ θέσεων.

Τόνος καλεῖται ὁ μείζων φθόγγος ὁ ἐξαγόμενος ἐκ τοῦ με-

ταξὺ δύο τόνων διαστήματος, ἔχων δ' ἀξίαν δώδεκα δωδεκατημορίων (α) καὶ λεγόμενος κυρίως μείζων τόνος.

Τὸ Ἡμιτόνιον ἢ ὁ ἐλάχιστος τόνος εἶνε ὀλίγον τι μεγαλείτερος τοῦ ἡμίσεος τόνου, ὅπερ καὶ ὁ Γαυδέντιος ὁρίζει ὡς ἑξῆς: «*Τὸ δὲ ἡμιτόνιον οὐκ ἔστιν ἀκριβῶς ἡμιτόνιον*». (Ἴδε Μεϋβωμ. σελ. 15). Ὡσαύτως καὶ ὁ Εὐκλείδης ἐν σελ. 35 τοῦ αὐτοῦ ἔργου λέγει: «*οὐκ ἄρα διαιρεθήσεται ὁ τόνος εἰς ἴσα*»· πράγματι δὲ τὸ πρῶτον ἡμιτόνιον κατὰ μῆκος εἶνε μεγαλείτερον τοῦ δευτέρου.

Ἐλάσσων τόνος καλεῖται ὁ κατὰ μῆκος ὀλίγον μικρότερος τοῦ μείζονος τόνου.

Τριτημόριον καλεῖται τὸ ἓν τρίτον τοῦ μείζονος τόνου ἤτοι τὸ ἔχον 4 τμήματα.

Τεταρτημόριον εἶνε τὸ ἓν τέταρτον τοῦ μείζονος τόνου, τὸ ἔχον τρία τμήματα.

Ἄρσις χρόνου λέγεται ἡ πρὸς τὰ ἄνω τακτικὴ κίνησις τῆς χειρός, ἡ δεικνύουσα τὸν χρόνον ἑνὸς ἄσματος διὰ τῆς κινήσεως.

Θέσις (χρόνου) καλεῖται ἡ ἐπιστροφὴ τῆς κινουμένης χειρὸς πρὸς τὸ σημεῖον ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀνῆλθε ἤτοι ἡ κάθοδος αὐτῆς ἐπὶ τοῦ γόνατος.

Ὕφεσις εἶνε ἡ καθ' ἡμιτόνιον ἐλάττωσις τοῦ ἐφ' οὗ κάθηται τόνου ἐν ἀναβάσει, τοὐναντίον δ' αὔξησις αὐτοῦ ἐν καταβάσει.

Δίεσις εἶνε τὸ ἐναντίον τῆς ὑφέσεως ἤτοι αὔξησις ἐν ἀναβάσει τοῦ ἐφ' οὗ εὑρίσκεται τόνου καὶ ἐλάττωσις αὐτοῦ ἐν καταβάσει.

Κλίμαξ ἢ Διαπασῶν ἢ Ὀκτάχορδον καλεῖται ἡ γνωστὴ ἐξ ὀκτὼ φωνῶν σειρὰ ἢ ὀκταφωνία. Ἡ δ' ἐκ δύο ἀλλεπαλλήλων ὀκταφωνιῶν συγκειμένη κλίμαξ καλεῖται δὶς Διαπασῶν.

(α) Δωδεκατημόρια ἢ τμήματα λέγονται οἱ ἀριθμοὶ τῶν τόνων τῆς χλίμακος, τοὺς ὁποίους ὁ Πυθαγόρας κατέταξεν ἀπὸ τοῦ πρώτου ζυγοῦ τῆς χορδῆς (ἤτοι ἀπὸ τῆς μιᾶς ἄκρας) μέχρι τοῦ δευτέρου ζυγοῦ αὐτῆς (ἤτοι τῆς δευτέρας ἄκρας) μὲ ἀνάλογα τμήματα.

Ὑπάτη βαρεῖα καλεῖται ὁ τόνος, ὅστις εὑρίσκεται εἰς τὸ ὑψηλότατον ἄκρον τῆς χορδῆς, ὅταν τὸ ὄργανον ἵσταται καθέτως, τὸ ὁποῖον ὅμως (ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος βαρεῖα γίνεται δῆλον) κατὰ φωνὴν εἶνε τὸ χαμηλότερον, διότι, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ὅσον καταβαίνομεν τὰς διαιρέσεις, τόσον ὑψοῦται ὁ ἦχος τῆς χορδῆς.

Νήτη λέγεται τὸ ἕτερον ἄκρον τῆς χορδῆς ἤτοι τὸ κατώτατον μὲν κατὰ θέσιν κείμενον, ὑψηλότατον ὅμως κατὰ φωνήν.

Σύστημα διὰ τριῶν ὀνομάζεται ἡ διὰ τριῶν φθόγγων σχηματιζομένη συμφωνία, ὡς **Νη, (Πα) Βου** ἢ **Βου, (Γα) Δι** κτλ.

Σύστημα διὰ τεσσάρων ἢ τετράχορδον ὀνομάζεται ἡ διὰ τεσσάρων φθόγγων σχηματιζομένη συμφωνία, ὡς **Νη (Πα Βου) Γα.**

Σύστημα διὰ πέντε ἢ πεντάχορδον ὀνομάζεται ἡ διὰ διὰ πέντε φθόγγων σχηματιζομένη συμφωνία, ὡς **Νη, (Πα, Βου, Γα) Δι,** ἢ **Πα (Βου Γα Δι) Κε** κτλ.

Τὰ γένη τῆς μουσικῆς εἶνε τρία : **Διατονικόν, Χρωματικὸν καὶ Ἐναρμόνιον.**

Τὸ Διατονικὸν (*) ἔχει κλίμακα μεταβαίνουσαν ἀπὸ τόνου εἰς τόνον καὶ ἔχουσαν πέντε τόνους (κατὰ τοὺς ἀρχαίους) καὶ δύο ἡμιτόνια. Ἡ διαίρεσις τοῦ διατόνου εἶνε 12, 12 καὶ 6, καθ' ἡμᾶς δὲ 12, 11 καὶ 7, δῆλα δὴ μείζονα, ἐλάσσονα καὶ ἐλάχιστον.

Τὸ Χρωματικὸν ἔχει κλίμακα διαφόρου ποιοῦ καὶ χρώ-

(*) Περὶ τοῦ διατονικοῦ γένους ὁ Νικόμαχος δίδει τὸν ἑξῆς κανένα. »Ἡμιτόνιον, εἶτα τόνος καὶ αὖθις τόνος, τρία διαστήματα ἐν τέσσαρσιν ἀριθμοῖς, «ὅ ἐστι φθόγγοις, καὶ ἐκ τούτου γε Διατονικὸν καλεῖται ἐκ τοῦ προχωρεῖν διὰ τῶν »τόνων αὐτὸ μονώτατον τῶν ἄλλων». Οὕτω τὸ γένος τοῦτο μεταχειρίζεται τόνους ἀκεραίους καὶ ἡμιτόνια καὶ οὐχὶ τριημιτόνια, ὡς τὸ χρωματικόν, ἢ τεταρτημόρια, ὡς τὸ ἐναρμόνιον. Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ ἡμιτονίων, εἶνε ταῦτα δύο εἰδῶν : τὸ μὲν μὲ 6 τμήματα ἐκ τῆς ἀριθμητικῆς ἀναλογίας καὶ χρησιμεῦον διὰ τὴν συμφωνίαν, τὸ δὲ μὲ 7 τμήματα, ἅπερ εἶνε τοῦ μήκους τῆς χορδῆς, ἐν χρήσει εἰς τὴν μονότονον μουσικήν.

ματος, ὅπως καὶ διαφόρου διαιρέσεως. Ἡ διαίρεσις αὐτοῦ εἶνε· 6, 6, 18 κατ' ἀρχαίους, καθ' ἡμᾶς δὲ 7, 20 καὶ 3. Εἶνε ὁ πλάγιος τοῦ β΄ (τὸ νενανὼ καλούμενον) καὶ ὁ β΄ κατὰ 9 καὶ 12 κατὰ διφωνίαν.

Τὸ Ἐναρμόνιον ἔχει πάλιν κλίμακα διάφορον μὲ λεπτὰς μικροτονίας καὶ μεγίστους τόνους, οἵους δὲν ἔχουσι τὰ ἄλλα δύο γένη. Ἡ διαίρεσις αὐτοῦ εἶνε 3, 3 καὶ 24 κατ' ἀρχαίους, καθ' ἡμᾶς δὲ ἴδε ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Αἱ διάφοροι δ' αὗται διαιρέσεις ἀποδίδουσι διαφόρους ἤχους καὶ διάφορον ποιόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

§ 9. Περὶ ὑποστατικῶν σημείων.

Τὰ ἐν τῇ ἐκκλησ. μουσικῇ ὑποστατικὰ σημεῖα διαιροῦνται εἰς **ἔγχρονα** καὶ **ἄχρονα.**

Τὰ **ἔγχρονα ὑποστατικὰ** σημεῖα εἶνε:

τὸ **Κλάσμα** ˎ

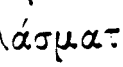
ἡ **Ἁπλῆ** ·

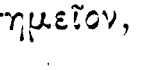
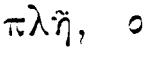
τὸ **Γοργὸν** ˼

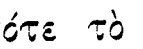
τὸ **Ἀργὸν** ˽

ἡ **Σιωπὴ** ˾

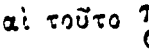
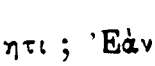
ὁ **Σταυρὸς** +

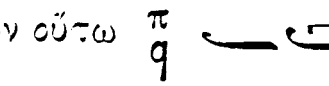
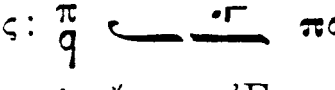
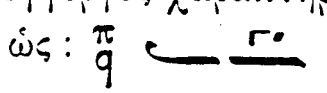
Τὸ **Κλάσμα** (ˎ) δύναται νὰ τεθῇ ἐπὶ παντὸς χαρακτῆρος, ἐκτὸς τῶν κεντημάτων, τῆς ὑπορροῆς καὶ τῆς ὑψηλῆς. Ἐπειδὴ δὲ σημαίνει διάρκειαν τῆς φωνῆς καθ' ἕνα χρόναν, ὁ χαρακτήρ, ἐφ' οὗ κεῖται κλάσμα, ἔχει δύο χρόνους, ἕνα τὸν ἰδικόν του καὶ ἕτερον τὸν τοῦ κλάσματος ὡς ἢ .

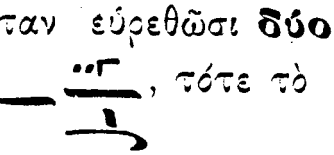
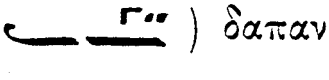
Ἡ **Ἁπλῆ** (.) τίθεται κάτωθεν τοῦ χαρακτῆρος, ὡς , σημαίνει δὲ ὡσαύτως διάρκειαν τοῦ χαρακτῆρος καθ' ἕνα ἔτι χρόνον ἤτοι ὁ χαρακτήρ, ὑφ' ὃν κεῖται ἡ ἁπλῆ, ἔχει δύο χρόνους. Ἡ ἁπλῆ τίθεται κάτωθεν τῆς ὑπορροῆς διὰ τὸν δεύτερον αὐτῆς σθόγγον. Τίθεται καὶ ὑπὸ τὴν ἀπόστροφον ἐγγόργως, οὕτω (*) Τίθεται προσέτι καὶ ὑπὸ τὸ ὀλίγον καὶ ἀντικένωμα. οὕτω Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ ὀλίγον τὸ ἐπὶ τῆς ἁπλῆς δαπανᾷ δύο χρόνους, ἕνα τὸν ἰδικόν του καὶ ἕνα τὸν τῆς ἁπλῆς. Ὅταν δὲ χρειασθῶσι τρεῖς, ἀντὶ τῆς ἁπλῆς τίθεται διπλῆ, οὐχὶ ὅμως πλέον μὲ ἀντικένωμα, ἀλλὰ μὲ ἕτερον σημεῖον, οὕτω: Διὰ τέσσαρας χρόνους τίθεται τριπλῆ, οὕτω , διὰ πέντε, τετραπλῆ κ.τ.λ.

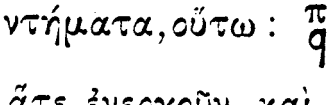
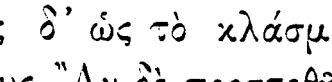
Τὸ **Γοργὸν** (˺) σημαίνει ἥμισυν χρόνον, οὕτως ὥστε ὁ τὸ γοργὸν ἔχων χαρακτὴρ φθέγγεται μόνον εἰς τὴν ἄρσιν τὸ χρόνου· οἷον ὁ μὲν **Πα** εἰς θέσιν, ὁ δὲ **Βου** εἰς ἄρσιν. Ἐνταῦθα τὸ ἴσον καίτοι ἄνευ γοργοῦ εἶνε ἡμίχρονον ἐν θέσει, τὸ δὲ ὀλίγον εἶνε ἡμίχρονον ἐν ἄρσει, ὥστε ἀμφότεροι οἱ χαρακτῆρες ἔχουσιν ὁμοῦ ἕνα χρόνον, οὐχὶ δὲ ἕνα καὶ ἥμισυν. Ἂν δὲ εὑρεθῶσι πρὸ τοῦ ἴσου καὶ ἄλλοι χαρακτῆρες μὲ δίγοργον οὕτω , τότε τὸ ἴσον ἔχει ἀξίαν ἑνὸς τρίτου τοῦ χρόνου ἐν θέσει, τὸ δὲ ὀλίγον καὶ ἴσον δύο τρίτα τοῦ χρόνου ἐν ἄρσει, οὕτως ὥστε καὶ οἱ τρεῖς χαρακτῆρες ἔχουσιν ὁμοῦ ἕνα μόνον ὁλόκληρον χρόνον. Ἂν ὑπάρχῃ τρί-

---

(*) Ἐν τῇ θεωρίᾳ ἡμῶν ἔχομεν τοῦτο ἐν καταβάσει, διατί λοιπὸν νὰ μὴ ἔχωμεν καὶ τοῦτο ἐν ἀναβάσει, καὶ τοῦτο ἐν ἰσότητι; Ἐὰν δὲν συγχωρῶνται τὰ τελευταῖα, δὲν πρέπει νὰ συγχωρῆται καὶ τὸ πρῶτον.

γοργὸν οὕτω , τότε τὸ μὲν πρῶτον ἴσον ἔχει ἓν τέταρτον τοῦ χρόνου ἐν θέσει, τὰ δὲ ἄλλα τρία ἴσα ἔχουσι τρία τέταρτα τοῦ χρόνου ἐν ἄρσει, ὥστε καὶ οἱ τέσσαρες χαρακτῆρες πάλιν ἔχουσιν ἕνα μόνον χρόνον. Ἐνίοτε ὄπισθεν ἢ ἔμπροσθεν τοῦ γοργοῦ τίθεται ἡ ἁπλῆ· οἷον ἢ . Ἐν τῇ πρώτῃ περιστάσει ὁ ἔγγοργος χαρακτὴρ δαπανᾷ εἰς τὴν ἄρσιν ἓν τρίτον τοῦ χρόνου, τὰ δὲ ἄλλα δύο τρίτα προστίθενται εἰς τὸν χρόνον τοῦ προηγουμένου χαρακτῆρος ὡς: **πα α βου·** τὸ μὲν **πα α** ἐν θέσει, τὸ δὲ **βου** ἐν ἄρσει. Ἐν τῇ δευτέρᾳ περιστάσει ἡ **ἁπλῆ** σημαίνει ὅτι ὁ ἔγγοργος χαρακτὴρ δαπανᾷ δύο τρίτα τοῦ χρόνου εἰς τὴν ἄρσιν ὡς: **πα βου ου,** τὸ μὲν **πα** ἐν θέσει, τὸ δὲ **βου ου** ἐν ἄρσει.

Ὅταν εὑρεθῶσι **δύο ἁπλαῖ** ὄπισθεν τοῦ γοργοῦ, οὕτω: , τότε τὸ μὲν ἴσον ἐν θέσει λαμβάνει τὰ τρία τέταρτα τοῦ χρόνου τοῦ ὀλίγου, τὸ δὲ ὀλίγον δαπανᾷ ἐν ἄρσει ἓν τέταρτον τοῦ χρόνου ὡς: **πα α α γα·** τὸ μὲν **πα α α** ἐν θέσει, τὸ δὲ **γα** ἐν ἄρσει. Τὸ δὲ ἀνάπαλιν ἤτοι **πα γα α α** () δαπανᾷ πάλιν ἕνα χρόνον, τὸ μὲν **πα** ἐν θέσει, τὸ δὲ **γα α α** ἐν ἄρσει..

Τὸ **Ἀργὸν** () τίθεται ἐπὶ τοῦ ὀλίγου τοῦ ἔχοντος κάτωθεν τὰ κεντήματα, οὕτω: , ἔχει δὲ διττὴν σημασίαν, ἅτε ἐνεργοῦν καὶ γοργῶς καὶ ἀργῶς. Γοργῶς μὲν διότι εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ χρόνου λαμβάνει τὰ κεντήματα ὡς γοργόν, ἀργῶς δ' ὡς τὸ κλάσμα, διότι τὸ ὀλίγον ἔχει ἐνταῦθα δύο χρόνους. Ἂν δὲ προστεθῇ ἥμισυ ἔτι εἰς τὸ ἀργόν, ὡς , τὰ κεντήματα φθέγγονται πάλιν εἰς ἄρσιν καὶ τὸ ὀλίγον εἰς θέσιν, ἀλλὰ συμβαίνει αὔξησις χρόνου καθ' ἕνα, ὥστε ἔχομεν χρόνους τρεῖς. Καὶ ἂν εἰς τὸ ἀργὸν προστεθῇ ἕτερον ὁλόκλη-

ρον ἀργόν, ὡς , πάλιν τὰ κεντήματα φθέγγονται εἰς ἄρσιν, καὶ οἱ χρόνοι τοῦ ὀλίγου γίνονται τέσσαρες.

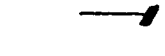
Ἡ **Σιωπὴ** μετὰ μιᾶς ἁπλῆς () σημαίνει ἕνα χρόνον δαπανώμενον ἐν σιωπῇ, οὕτω δὲ ὅσας ἁπλᾶς ἔχει () τόσους χρόνους ἀποσιωπᾷ. Ἂν ἐπὶ τῆς σιωπῆς τεθῇ τὸ γοργὸν οὕτω , ἡ σιωπὴ τότε διαρκεῖ ἥμισυν χρόνον. Ὅταν δ' ὄπισθεν του γοργοῦ ἐκείνου ὑπάρχῃ ἁπλῆ οὕτω ὁ ἐν σιωπῇ χρόνος εἶνε ἓν τρίτον τοῦ χρόνου. Ἂν δύο ἁπλαῖ ὁ ἐν σιωπῇ δαπανώμενος χρόνος εἶνε ἓν τέταρτον. Ἂν ἡ ἁπλῆ τεθῇ ἔμπροσθεν τοῦ γοργοῦ , τότε ἡ σιωπὴ ἔχει τρία τέταρτα τοῦ χρόνου. Τὸ δίγοργον κείμενον οὕτω διαιρεῖ τὸν χρόνον εἰς τρία τρίτα, δαπανᾷ δὲ τότε ἕκαστος χαρακτὴρ ἀνὰ ἕν. Ὅταν ἡ ἁπλῆ τεθῇ ἀριστερόθεν οὕτω : , διαιρεῖται ὁ χρόνος εἰς τέσσαρα τέταρτα, ἐξ ὧν τὰ δύο δαπανᾷ ἡ πρώτη ἀπόστροφος, καὶ τὰ δύο οἱ ἄλλοι δύο χαρακτῆρες ἀνὰ ἕν. Ἂν ἡ ἁπλῆ εὑρίσκηται ἀριστερόθεν τοῦ δευτέρου γοργοῦ οὕτω : , ὁ πρῶτος χαρακτὴρ ἤτοι ἡ ἀπόστροφος δαπανᾷ ἓν τέταρτον, ὁ δεύτερος χαρακτὴρ δύο τέταρτα καὶ ὁ τρίτος ἕν. Ὅταν ἡ ἁπλῆ τεθῇ δεξιόθεν οὕτω : , τότε οἱ δύο πρῶτοι χαρακτῆρες δαπανῶσιν ἀνὰ ἓν τέταρτον, ὁ δὲ τελευταῖος δύο. Ἂν διπλῆ τεθῇ ἀριστερόθεν , ὁ χρόνος διαιρεῖται εἰς πέντε πέμπτα, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος χαρακτὴρ δαπανᾷ τρία, οἱ δ' ἄλλοι δύο ἀνὰ ἕν. Ἂν ἡ διπλῆ τεθῇ ἀριστερόθεν τοῦ δευτέρου γοργοῦ , τότε ὁ πρῶτος χαρακτὴρ δαπανᾷ τὸ ἓν πέμπτον τοῦ χρόνου, ὁ δεύτερος τρία πέμπτα καὶ ὁ τρίτος ἕν. Ὅταν ἡ σύνθεσις ἔχῃ οὕτω : , οἱ δύο πρῶτοι χαρακτῆρες δαπανῶσιν ἀνὰ ἓν πέμπτον, ὁ δὲ τρίτος τρία.

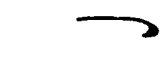
Ὁ **Σταυρὸς** (+) σημαίνει διακοπὴν τῆς φωνῆς ὡς ἔγχρονος, οὕτως ὥστε ὁ ἑπόμενος χαρακτὴρ ἄρχεται φθεγγόμενος μετὰ νέας πνοῆς.

§ 10 Περὶ ἀχρόνων ὑποστατικῶν.

Ἐκ τῶν ὑποστατικῶν σημείων **ἄχρονα** καλοῦνται, ὅσα συνοδεύονται ὑπὸ χαρακτήρων, εἰς οὓς δίδουσι ποιότητά τινα κἄπως διάφορον τῆς ἰδικῆς των. Ἐκ τῶν σημείων τούτων πηγάζει ἐν μέρει ὁ τρόπος τοῦ καλῶς ψάλλειν. Ταῦτά εἰσι τὰ ἑξῆς :

ἡ **Βαρεῖα**

τὸ **Ὀμαλὸν**

τὸ **Ἀντικένωμα**

τὸ **Ψηφιστὸν**

τὸ **Ἕτερον**

τὸ **Ἐνδόφωνον** [ὅπερ σήμερον θεωρεῖται ὡς περιττόν, ὡς ῥινόφωνον].

Ἡ **Βαρεῖα** () προδίδει εἰς τὸν πρὸ αὐτῆς χαρακτῆρα βαρύτητά τινα.

Τὸ **Ὀμαλὸν** () δίδει κυματισμόν τινα ἐλαφρὸν διὰ τοῦ λάρυγγος.

Τὸ **Ἀντικένωμα** () φθέγγει τὸν ἄνωθεν αὐτοῦ χαρακτῆρα μετὰ λεπτῆς ἕλξεως.

Τὸ **Ψηφιστὸν** () φθέγγει τὸν ἐπ' αὐτοῦ χαρακτῆρα μετά τινος ζωηρότητος.

Τὸ **Ἕτερον** () συνδέει δύο χαρακτῆρας, οἵτινες τότε προφέροντοι μὲ ἐλαφρόν τινα λαρυγγισμόν.

Τὸ **Ἐνδόφωνον** () ἐκτελεῖται μόνον εἰς τὰ κρατήματα (τετερισμὸς) διὰ τῆς κλείσεως τῶν χειλέων.

Τὸ ἐρρίνως μετ' ἀνοικτοῦ στόματος μελῳδεῖν καὶ ψάλλειν εἶνε ἔργον δύσκολον, ἀλλ' οὐχ ἧττον μελῳδικώτατον, διότι ἡ φωνὴ κυματίζει ὡς ἦχος κώδωνος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ μέλους. Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ ἐρρίνως ψάλλειν μετ' ἀνοικτοῦ στόματος δὲν πηγάζει ἐκ τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησ. μουσικῆς,

ἀλλὰ δέον νὰ θεωρηθῇ μᾶλλον φωνὴ Ἀνατολική(*). Ἡ Ἀνατολικὴ ὅμως αὕτη ῥινοφωνία ἐν τῷ ψάλλειν τεχνικῶς ὑπερτερεῖ κατὰ τὴν ἡδύτητα ἐν τῇ ἐκκλησιαστ. μουσικῇ τοῦ διὰ τοῦ λάρυγγος μόνον ψάλλειν τρόπου. Ἄλλως τε δὲ διὰ τὸ ἱκετευτικὸν καὶ κλαυθμηρὸν τῆς ἐκκλησ. μουσικῆς ὕφος ἡ ῥινοφωνία εἶνε μᾶλλον κατάλληλος διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἢ ἡ λαρυγγοφωνία, ἥτις ἁρμόζει εἰς τὸ ζωηρὸν ὕφος τῆς Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς καὶ εἰς τὰ θέατρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄

§ 11. Περὶ τῶν γενῶν τῆς μουσικῆς.

Τῆς μουσικῆς διακρίνονται ὡς προείπομεν τρία γένη: τὸ **Διατονικόν,** τὸ **Χρωματικὸν** καὶ τὸ **Ἐναρμόνιον.**

Τὸ **Διατονικὸν** γένος κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς ἀειμνήστους Διδασκάλους ἔχει τέσσαρας ἤχους: τὸν πρῶτον καὶ τὸν πλάγιον τοῦ πρώτου, τὸν τέταρτον καὶ τὸν πλάγιον τοῦ τετάρτου. Ἀλλ' οἱ διατονικοὶ ἦχοί εἰσιν ἑπτὰ καὶ οὐχὶ τέσσαρες μόνον. Διότι ἡ διατονικὴ κλίμαξ ἔχει τοὺς φθόγγους αὐτῆς ὅλους κατὰ φυσικὸν λόγον διατονικούς, καὶ ἕκαστος φθόγγος πάλιν ἔχει τὴν διατονικὴν αὐτοῦ κλίμακα μὲ τὰς μαρτυρίας της· ἄρα εἰσὶν ἑπτά.

Οἱ ἀοίδιμοι Διδάσκαλοι τὸν **Κε** ὠνόμασαν α΄ ἦχον, καὶ τὸν τετρατόνως ἐπὶ τὸ βαρὺ εὑρισκόμενον **Πα** ὠνόμασαν πλάγιον τοῦ α΄. Ἀφοῦ ὅμως τὸν **Δε** ὠνόμασαν ἐν καταβάσει β΄ ἦχον χρωματικόν, πῶς παρὰ τοὺς κανόνας τὸν τριτόνως ἐπὶ τὸ βαρὺ εὑρισκόμενον **Πα** ἤτοι τὸν πλάγιον τοῦ α΄ ὠνόμασαν καὶ πλάγιον τοῦ β΄, ἀφοῦ κατὰ τοὺς ἰδίους αὐτῶν κανόνας ἔπρεπε νὰ ὀνομάσωσι τὸν **Νη** ὡς πλάγιον τοῦ β΄, ἅτε τετρατόνως ἐπὶ τὸ

(*) Ὑπάρχουσι πολλοὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, οὐχὶ μόνον ψάλται καὶ ἀοιδοί, οἵτινες ὁμιλοῦσιν ἐρρίνως. Τοῦτο προέρχεται μᾶλλον ἐκ τοῦ κλίματος καὶ ἐκ τῆς συνηθείας, οὐχὶ δὲ ἐκ τῆς μουσικῆς.

βαρὺ εὑρισκόμενον ἀπὸ τοῦ **Δι**, καὶ τὸν **Γα** τρίτον, τὸν **Βου** τέταρτον, τὸν **Πα** πλ. τοῦ α΄ καὶ τὸν **Νη** πλ. τοῦ β΄;

Τὸ **Χρωματικὸν** γένος περιλαμβάνει δύο ἤχους, τὸν β΄ χρωματικὸν καὶ τὸν πλάγιον τοῦ β΄ χρωματικὸν μετὰ τῆς αὐτῆς διαιρέσεως, οἵαν ἔχει καὶ ὁ κύριος β΄ χρωματικός.

Πάντες οἱ ἤχοι ἔχουσι τὰς ἑαυτῶν κλίμακας, ἑκάστη δὲ κλίμαξ ἔχει ἀνὰ δύο τετράχορδα, τὸ κύριον (α΄ τετράχορδον) καὶ τὸ πλάγιον (β΄ τετράχορδον) μὲ τὰς αὐτὰς διαιρέσεις, ὀνομασθὲν πλάγιον ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, διότι κεῖται πλαγίως τοῦ α΄ τετραχόρδου. Οὕτω, παραδείγματος χάριν τὸ «*Τὸν πρὸ αἰώνων ἐκ Πατρὸς γεννηθέντα, τὸν Θεὸν Λόγον σαρκωθέντα ἐκ Παρθένου Μαρίας δεῦτε προσκυνήσωμεν*» βαδίζει τὸν ἦχον αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ κυρίου β΄ τοῦ χρωματικοῦ ἤτοι ἐντὸς τοῦ α΄ τετραχόρδου. Τὸ δὲ ἑπόμενον «*Σταυρὸν γὰρ ὑπομείνας τῇ ταφῇ παρεδόθη ὡς Αὐτὸς ἠθέλησε*» καταβιβάζει τὸ μέλος του ἐπὶ τοῦ πλαγίου τετραχόρδου βασιζόμενον ἐπὶ τοῦ χρωματικοῦ **Νη** ἤτοι τοῦ πλαγίου τοῦ δευτέρου. Ἐν ἐνὶ λόγῳ, ὅταν ὁ ἦχος κατέρχηται εἰς τὸ πλαγίως κείμενον τετράχορδον, καθίσταται δεύτερος πλάγιος ἦχος τοῦ κυρίου ἤχου βασιζόμενος ἐπὶ τοῦ **Νη**, ἄρα ὁ **Νη** εἶνε πλ. τοῦ β΄.

Περὶ τοῦ ἤχου τούτου τοῦ $\dot{\pi}$— ὁ ἱερὸς Δαμασκηνὸς λέγει: »*Τὰς ἡδονὰς σὺ διπλοσυνθέτους φέρεις τοῦ δευτέρου πως* »*δευτερεύων δευτέρως*». Ἤτοι τὸ πλάγιον τοῦ β΄ καλούμενον β΄ τετράχορδον δευτερεύει δευτέρως πάντοτε μετὰ τῆς αὐτῆς διαιρέσεως, ἣν ἔχει καὶ τὸ α΄ τετράχορδον. Ἂν δὲ φρονῇ τις ὅτι ὁ πλ. τοῦ β΄ ἔχει ἄλλην διαίρεσιν, τὴν 7, 18, 3, 12, 7, 18, 3, τότε δὲν δύναται οὗτος ὁ ἦχος νὰ κληθῇ πλ. τοῦ β΄ χρωματικός, καὶ ἰδοὺ διατί. Ὥσπερ ὁ πλάγιος τοῦ α΄ ποιεῖται χρῆσιν τῆς κλίμακος καὶ τῆς διαιρέσεως τοῦ κυρίου του α΄ καὶ ὁ πλ. τοῦ γ΄ ὁ ἁρμονικὸς ἔχει τὴν αὐτὴν κλίμακα καὶ διαίρεσιν, οἵαν καὶ ὁ κύριος γ΄, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον εἶνε λογικὸν καὶ ὁ πλ. τοῦ β΄ ὁ χρωματικὸς νὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν διαίρεσιν μετὰ τοῦ κυρίου του ἤτοι τοῦ β΄ χρωματικοῦ. Δέον ἐνταῦθα νὰ τονί-

σωμεν ὅτι ἕκαστος πλάγιος ἦχος δὲν ἔχει ἄλλο ποιὸν ἤχου καὶ ἄλλης φύσεως μέλος, ἀλλ' ἁπλῶς εἶνε τὸ ἕτερον τῶν δύο τεραχόρδων, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἑκάστη μουσικὴ κλίμαξ. Ἀρκεῖ νὰ ἴδῃ τις τὰ μονόχορδα, ἵνα πεισθῇ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἔδιδον εἰς τοὺς πλαγίους ἤχους τὴν αὐτὴν διαίρεσιν καὶ μέλος, ἣν ἔδιδον καὶ εἰς τοὺς κυρίους λέγοντες: Λύδιός (κύριος), Ὑπολύδιος (πλάγιος) μὲ τὴν αὐτὴν διαίρεσιν, Φρύγιος (κύριος), Ὑποφρύγιος (πλάγιος) μὲ τὸ αὐτὸ ποιόν. Ἐν τούτοις περὶ τοῦ χρωματικοῦ γένους σημειωτέον, ὅτι μελῳδεῖται καὶ πολυειδῶς, ὡς γράφουσιν οἱ ἀρχαῖοι, διότι εἶνε ὁ πλουσιώτερος ἦχος ἐξαιρετικῶς. Καθ' ἡμᾶς ἡ σημερινὴ τοῦ πλαγίου β΄ διάφορος διαίρεσις ἐκπηγάζει κατὰ μίμησιν ἐκ τῆς τῶν Βυζαντινῶν κατὰ νενανὼ διαιρέσεως (ἴδε τὴν κλίμακα ταύτην κατωτέρω).

Τὸ δὲ κατὰ τοὺς ἀοιδίμους Διδασκάλους **Ἐναρμόνιον** καλούμενον γένος ἔχει δύο ἤχους, τὸν γ΄ καὶ τὸν πλ. τοῦ γ΄ (ἤτοι τὸν ἁρμονικὸν βαρὺν μετὰ τοῦ ἰδίου ποιοῦ καὶ διαιρέσεως). Καὶ περὶ τούτου ὅμως διατεινόμεθα, ὅτι οὔτε ὁ γ΄ εἶνε ἐναρμόνιος οὔτε ὁ βαρύς· διότι τὸ ἐναρμόνιον γένος τῶν ἀρχαίων ἔχει διαίρεσιν 3, 3, 24, ἥτις οὔτε ἐν τῷ γ΄ ἤχῳ, οὔτε ἐν τῷ βαρεῖ τῶν διδασκάλων εὑρηται. Ἡ διαίρεσις ἡ ἀληθὴς τῶν ἀρχαίων τοῦ ἐναρμονίου γένους πλησιάζει μᾶλλον πρὸς τὸν κατὰ νενανὼ πλ. τοῦ β΄ τῶν Βυζαντινῶν ἢ πρὸς τὸν καθ' ἡμᾶς γ΄ καὶ βαρύν. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι οἱ ἀριθμοὶ τῶν διαιρέσεων ἀποδεικνύουσι τοῦτο καὶ οἱ Βυζαντινοὶ δηλοῦσι τὸ νεανὼ ὡς πλάγιον τοῦ β΄ ἦχον λέγοντες: «*Ἥδιστον καὶ γὰρ τοῦ νενανὼ τὸ μέλος, εἰς ἦχον τερπὸν τοῦ πλαγίου δευτέρου*». Ἐρωτῶμεν τοὺς ἀντιφρονοῦντας διατί λέγουσιν οὕτως οἱ Βυζαντινοί; Ἁπλούστατα διότι οἱ ἀριθμοὶ τῆς διαιρέσεως τοῦ ἐναρμονίου γένους τῶν ἀρχαίων πλησιάζουσι πρὸς αὐτὸν καὶ εἶνε ὡς εἴπομεν οὗτοι 3, 3, 24
ἐνῷ οἱ ἀριθμοὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς πλ. β΄ εἰσὶ . 7, 3, 18
καὶ οἱ ἀριθμοὶ τοῦ κατὰ Διδασκάλους ἐναρμονίου (γ΄ καὶ πλ. τοῦ γ΄) 12, 12, 3

Ὁ ἀριθμὸς 18 τοῦ κατὰ διδασκάλους πλ. β΄ πλησιάζει πρὸς τὸν 24 τοῦ ἐναρμονίου τῶν ἀρχαίων περισσότερον ἢ ὁ 12 τοῦ καθ' ἡμᾶς ἐναρμονίου, δηλαδὴ τοῦ γ΄ καὶ τοῦ βαρέος, τῶν ὁποίων ἡ διαίρεσις πλησιάζει μᾶλλον εἰς τὸ διάτονον γένος. Ἄλλως τε δὲ καὶ ὁ ἦχος τῆς ὑπὸ τὴν διαίρεσιν ταύτην χορδῆς 3, 3, 24 τόσον πλησιάζει πρὸς τὸ νενανὼ τῶν Βυζαντινῶν ἤτοι πρὸς τὸν πλ. τοῦ β΄, ὥστε ὁ ἀκούων εἰδήμων ἀμέσως διαβλέπει ἐν αὐτῷ τὸν ἡμέτερον πλ. τοῦ β΄ καὶ οὐχὶ τὸν γ΄ καὶ βαρύν. Ὡς ἐκ τούτου σήμερον ὀρθότερον εἶνε τὸ κατὰ διδασκάλους ἐναρμόνιον γένος νὰ κληθῇ ἁρμονικὸν τοὐλάχιστον, οὐχὶ δὲ ἐναρμόνιον, διότι μικρὸν μόνον μέρος τῆς τοῦ ἐναρμονίου διαιρέσεως δεικνύει ἤτοι τὸ 3, ὄχι δὲ καὶ τὸ 24.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

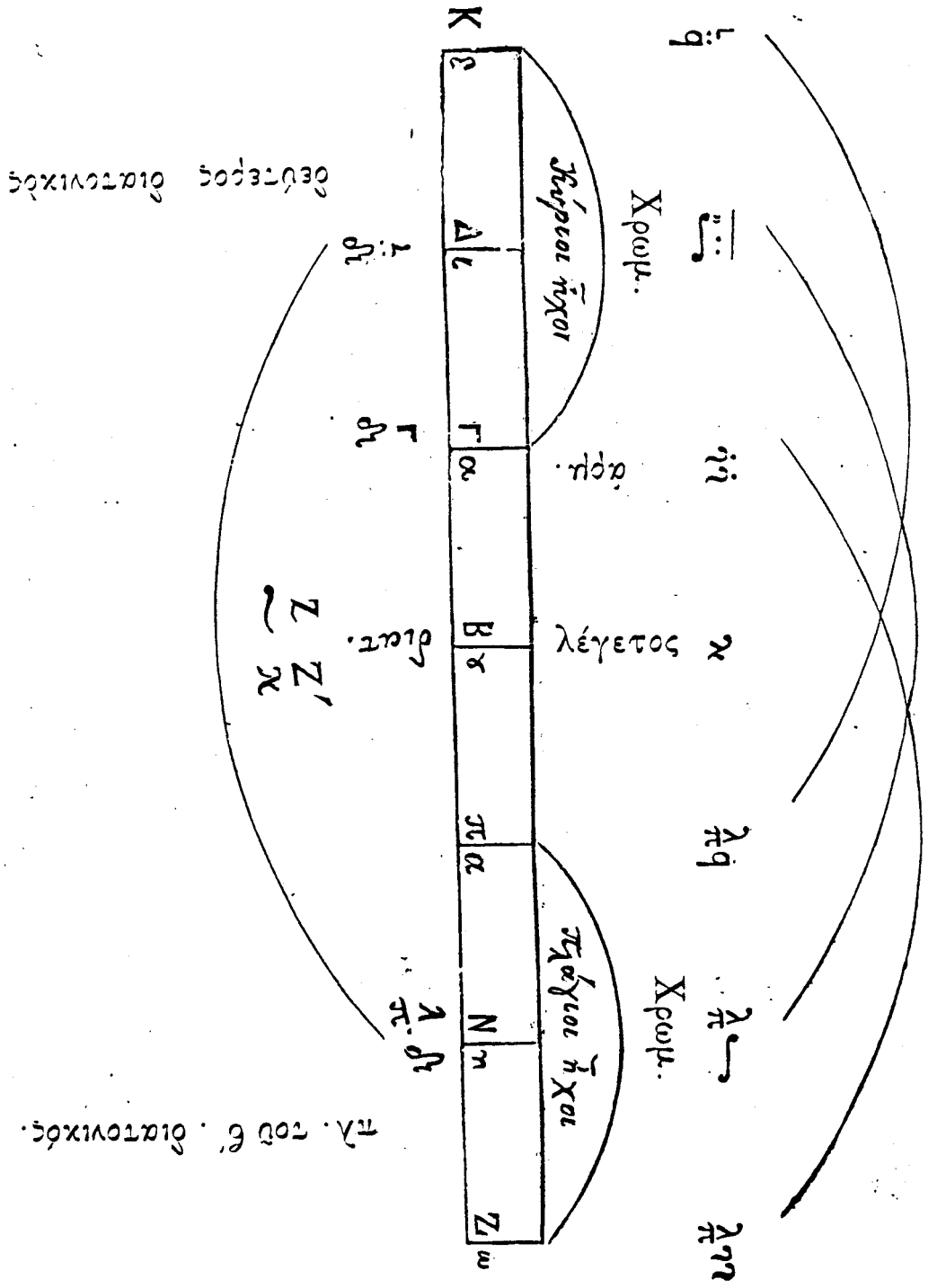
§ 12. Περὶ τῆς πορείας καὶ καταστρώσεως τῶν ἤχων τῆς θεμελίου κλίμακος κατὰ Διδασκάλους.

Οἱ ἀοίδιμοι Διδάσκαλοι παρεξηγήσαντες, ὡς προείπομεν, τὴν «*Ὑπάτην βαρεῖαν*» (*) ἐβάδισαν ἐναντίαν πορείαν τῆς τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν Βυζαντινῶν μουσικῆς κλίμακος, δίδοντες εἰς τὸ νέον μουσικὸν σύστημα ἀλλοίας βάσεις, ἐν αἷς ἡ τῶν ἡμετέρων ἱεροψαλτῶν ὁλομέλεια εἰθισθεῖσα πλέον καὶ ἐξοικειωθεῖσα, θεωρεῖ αὐτὰς ὡς καθιερωθεῖσαν πορείαν τῆς μουσικῆς κλίμακος. Εἶνε δὲ ἡ πορεία αὕτη τοσοῦτον παράδοξος, ὥστε ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ ὀξέος **Κε** πρὸς τὸ βαρὺ λήγει εἰς τὸν **Ζω**. Τὸ δὲ σφαλερὸν αὐτῆς θέλομεν καταδείξει ἐν τοῖς κατωτέρω, διορθοῦντες τὰ κυριώτερα λάθη τὰ μᾶλλον διορθώσεως χρήζοντα, καὶ ἐλπίζοντες ὅτι ἄλλοι μεθ' ἡμᾶς ἐμβριθέστερον μελε-

(*) Οἱ ἀοίδιμοι διδάσκαλοι τὴν λέξιν «ὑπάτην» ἐνόμισαν κατὰ φωνὴν ὑπάτην, ἐνῷ ἦτο κατὰ θέσιν ὑπάτη (ἴδε σελ. 33), κατὰ φωνὴν δὲ βαρεῖα.

τῶντες θέλουσι βελτιώσει τὰ παροράματα καὶ τὰς ἐλλείψεις τὰς ἡμετέρας.

Ἡ ἀπὸ του ὀξέος κατὰ λάθος πρὸς τὸ βαρὺ πορευομένη θεμέλιος κλίμαξ τῶν Διδασκάλων **Κε, Δι, Γα, Βου, Πα, Νη, Ζω** (ἀντὶ **Κε, Ζω, Νη, Πα, Βου, Γα, Δι, Κε**) εἶνε αὕτη:

Ὁ **Κε** εἶνε α΄ ἦχος. Ὁ **Δι** ἦχος β΄ διατονικὸς «Ἅγια.» Πάλιν ὁ **Δι** β΄ χρωματικός. Ὁ **Γα** γ΄ ἁρμ. καὶ διατ. Ὁ **Βου** λέγετος. Ὁ **Πα** ἦχος πλ. τοῦ α΄. Ὁ **Νη** ἦχος πλ. τοῦ β΄ διατονικός. Πάλιν ὁ **Νη** πλ. τοῦ β΄ χρωματικός. Ὁ **Ζω** ἦχος βαρὺς ἁρμονικός. Πάλιν ὁ **Ζω** βαρὺς διατονικὸς καὶ νενανὼ τῶν Βυζαντινῶν

Ὅταν ὁ **Δι** ἔχῃ μαρτυρίαν ἢ καλεῖται β΄ διατονικὸς καὶ ὁδεύει τότε κατὰ διάτονον κλίμακα κατὰ τὸ ἐκφωνούμενον «Ἅγια». Διότι ὁ **Δι** ἐν καταβάσει ἀπὸ τοῦ **Κε** τυγχάνει δεύτερος φθόγγος κατὰ τὴν ἀπὸ ὀξέος πρὸς τὸ βαρὺ πορείαν τῶν Διδάσκαλων. Ὅταν δὲ σημειῶται οὕτω ἢ τότε καλεῖται β΄ χρωματικὸς καὶ ὁδεύει ἐπὶ τῆς χρωματικῆς κλίμακος.

Ὅταν ὁ **Νη** σημειῶται οὕτω ἢ οὕτω λέγεται πλάγιος τοῦ β΄ χρωματικὸς μετὰ τῆς αὐτῆς διαιρέσεως καὶ μαρτυρίας τοῦ β΄ χρωματικοῦ. Ὅταν δὲ παρίσταται οὕτω ἢ πλ. , τότε καλεῖται πλάγιος τοῦ β΄ διατονικός, διότι, ὅταν ὁ **Δι** εἶνε, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, δεύτερος τόνος διατονικὸς τῶν κυρίων ἤχων, ἕπεται ὅτι καὶ ὁ **Νη** εἶνε δεύτερος διατονικός τῶν πλαγίων, οὐχὶ δὲ πλ. τοῦ δ΄.

Σημ. Γράφομεν ταῦτα, διότι ἡ ἀπὸ ὀξέος πρὸς τὸ βαρὺ πορευομένη θεμέλιος κλίμαξ τῶν ἀοιδίμων Διδασκάλων ἀπαιτεῖ νὰ καλῆται ὁ φθόγγος ἢ ὁ ἦχος ὁ τοῦ **Νη** πλ. τοῦ β΄ διατονικὸς καὶ χρωματικός, διότι, ὡς ἀνωτέρω ἐρρήθη, εὑρίσκεται ἐν τῇ δευτέρᾳ θέσει τῶν πλαγίων, οὐχὶ δὲ ἐν τῇ τετάρτῃ. Παρατηροῦμεν δὲ προσέτι ὅτι καὶ ἡ κατ' ἀρχαίους θέσις τοῦ καὶ τοῦ εἶνε ἐν τῷ μονοχόρδῳ Παρυπάτη Ὑπατῶν, ἔνθα, ὁ **Νη** κατέχει θέσιν καὶ διατονικὴν καὶ χρωματικήν. (Ἴδε τρίτον μονόχορδον).

§ 13. Περὶ τοῦ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ ὑπάρχοντος μέν, ἀλλὰ καὶ μὴ ὑπάρχοντος πλαγίου τοῦ δ' ἤχου.

Μία τῶν πολλῶν ἀνωμαλιῶν, ἃς ὁ μετὰ προσοχῆς μελετῶν τὴν συγγραφὴν ἡμῶν ταύτην θέλει παρατηρήσει, εἶνε καὶ τὸ περὶ πλαγίου τοῦ δ' ζήτημα, περὶ οὗ, ὡς λίαν σπουδαίου, ἔκρινα καλὸν νὰ πραγματευθῶ ἐν ἰδιαιτέρῳ ἐνταῦθα κεφαλαίῳ.

Ὁ ἦχος οὗτος, καίτοι καλεῖται οὕτω, ἐν τούτοις κατὰ τὴν πορείαν τῆς θελεμίου κλίμακος τῶν ἀοιδίμων Διδασκάλων δὲν εἶνε πλ. τοῦ δ', ἑπομένως ὑπάρχων δὲν ὑπάρχει. Καὶ ὑπάρχει μὲν ὁ τοῦ **Νη** ἦχος, ἀλλὰ πλάγιος τοῦ δ' δὲν ὑπάρχει. Τοῦτο ὡς ἀναγνώσωσιν οἵ τε φίλοι συνάδελφοι καὶ ὁ ἱερὸς κλῆρος ὡς καὶ πάντες οἱ τὴν ἐκκλησ. ἡμῶν μουσικὴν εἰδότες ἀναμφιβόλως θέλουσιν ἀπορήσει καὶ καταπλαγῆ καὶ μονονοὺ ὅτι μωρίαν ὀφλισκάνω κατηγορήσουσί μου. Οὐχ ἧττον μετὰ μεγάλης πεποιθήσεως ὁμολογῶ παρρησίᾳ καὶ διακηρύττω, ὅτι ἐν τῇ νῦν ἐν χρήσει ἐκλλησ. ἡμῶν μουσικῇ, κατὰ τὴν κρατοῦσαν θεωρίαν, **ὑπάρχει μὲν ἡ ἠχητικὴ οὐσία τοῦ Νη, ἀλλὰ πλ. τοῦ δ' δὲν ὑπάρχει.**

Προβαίνων ἤδη εἰς τὴν ἐξήγησιν καὶ ἀπόδειξιν τῆς θέσεως ταύτης παρακαλῶ τοὺς ἀδελφοὺς ἱεροψάλτας καὶ λοιποὺς ἡμῶν ἀναγνώστας, ἵνα μετὰ προσοχῆς παρακολουθήσωσί με ἐν τῇ ἀναλύσει, ἀπαθῶς δὲ καὶ ἀμερολήπτως κρίνωσι περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων μου.

Καὶ πρῶτον ἐρωτῶ—τίς εἶνε ὁ κύριος τοῦ καλουμένου πλ. δ' ἦχος, ἵνα ἐκ τοῦ κυρίου προβαίνοντες ἀνεύρωμεν τὸν ἀληθῆ αὐτοῦ πλάγιον, ἂν ὑπάρχῃ ἢ ὄχι.—Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι πολλοὶ μιᾷ φωνῇ θά μοι ἀπαντήσητε, ὅτι ὁ κύριος τοῦ πλαγίου τετάρτου εἶνε ὁ **Δι.** Ἕτεροι ὅμως μὴ παραδεχόμενοι τὴν γνώμην ὑμῶν ταύτην θὰ διισχυρισθῶσιν, ὅτι ὁ **Δι** εἶνε φθόγγος καὶ βάτις τοῦ χρωματικοῦ δευτέρου ἤχου! Καὶ ἄλλοι ἐναντιού-

μενοι πρὸς ἀμφοτέρας τὰς γνώμας ταύτας θὰ εἴπωσιν, ὅτι ὁ κύριος τοῦ πλ. δ΄ ἤχου εἶνε ὁ **Βου,** ὅστις ὀνομάζεται τέταρτος ἦχος. Τότε δὲ βεβαίως ὁ **Νη** εἶνε ὁ πλάγιος αὐτοῦ καὶ ὡς ἐκ τούτου ὀνομάζεται πλάγιος τοῦ τετάρτου(;). Ἀλλ' οὕτω καταντῶμεν εἰς δίλημμα παραδεχόμενοι, ὅτι ὁτὲ μὲν ὁ **Δε** εἶνε δ΄ ἦχος (ἅγια), ὁτὲ δὲ ὅτι ὁ **Βου** εἶνε ὁ δ΄ ἢ λέγετος καὶ ὁ **Δε** β΄ ἦχος χρωματικός! Ἐνταῦθα δηλαδὴ ὡς νὰ ἐχάθη ὁλοτελῶς ὁ πλ. τοῦ δ΄ ἦχος ἀδυνατοῦμεν νὰ εὕρωμεν αὐτόν, πάντες δ' ἐν ἀμφιβολίᾳ καὶ ἀβεβαιότητι εὑρισκόμεθα ἀγνοοῦντες, ἂν ὁ **Δε** εἶνε ἀείποτε β΄ ἦχος ἢ δ΄ καὶ ὁ **Βου** ἀείποτε δ΄ ἢ λέγετος. Ἀλλὰ πόθεν ἆρά γε νὰ προῆλθον αἱ ἀνωμαλίαι αὗται καὶ ἡ σύγχυσις; Μή τις ἡμῶν εἶνε ὁ ὑπαίτιος; Οὐχὶ βεβαίως. Αἰτία πάντων τούτων εἶνε ἀναμφιβόλως τὰ ἡμέτερα θεωρητικά. Καὶ ἂς μή με παρεξηγήσωσιν οἱ κ. κ. ἀναγνῶσται οὕτω πως ἐκφραζόμενον περὶ τῶν ἡμετέρων θεωρητικῶν, νομίζοντες ὅτι λόγοι ἐμπαθείας ὑπαγορεύουσι τὴν ταπεινωτικὴν ταύτην περὶ αὐτῶν κρίσιν μου. Ἄπαγε!... Τοὐναντίον βαθὺ τὸ σέβας τρέφω πρὸς τοὺς ἀοιδίμους συγγραφεῖς αὐτῶν ὡς παρ' αὐτῶν φωτισθείς, ἄλλως δὲ πράττων καὶ σκεπτόμενος ἀσύγγνωστον ἤθελον καταδείξει ἀχαριστίαν. Σκοπὸς καὶ γνώμη μου δὲν εἶνε νὰ περιφρονήσω, ἀλλὰ τοὐναντίον νὰ ὑποδείξω τὸ κατὰ δύναμιν τὰ χρήζοντα διορθώσεως. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Ὁ **Βου** λέγεται παρὰ πάντων καὶ ὁμολογεῖται ὡς δ΄ ἦχος. Ναί. Ἀλλ' ὁ **Νη**, ὅταν εὑρίσκηται διτόνως ἐπὶ τὸ βαρύ, εἶνε ὀρθὸν καὶ δίκαιον νὰ λέγηται παρὰ κανόνα πλαγ. τοῦ δ΄; Οὐχὶ βεβαίως. Ὁ **Νη**, ἐὰν ὁμολογῆται ὑφ' ὅλων, ὅτι εἶνε πλάγιος τοῦ **Βου**, δηλαδὴ τοῦ λεγέτου καὶ τετάρτου, τότε δικαιοῦται οὗτος νὰ λάβῃ τὴν μαρτυρίαν τοῦ κυρίου του **Βου**, δηλαδὴ τοῦ λεγέτου, οὕτω $\frac{\nu}{\chi}$, ὡς πλάγιος αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ νὰ ἔχῃ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ναὶ Ἅγιε $\frac{\nu}{\delta\eta}$, ὡς ἔχει νῦν. Διότι ἕκαστος κύριος ἦχος, οἵαν μαρτυρίαν ἔχει, τὴν αὐτὴν μαρτυρίαν δικαιοῦται νὰ λάβῃ καὶ ὁ πλάγιος αὐτοῦ. Οἱ ἀοίδιμοι Διδάσκαλοι διατάσσου-

σιν, ὅτι ἕκαστος κύριος ἦχος δεικνύει τὸν πλάγιόν του τετρατόνως ἐπὶ τὸ βαρύ, οὐχὶ δὲ διτόνως. Τούτων λοιπῶν οὕτως ἐχόντων, βεβαίως ὁ **Βου** δὲν εἶνε κύριος τοῦ καλουμένου πλ. τοῦ δ΄, οὔτε ὁ **Νη** εἶνε πλάγιος τοῦ **Βου**. Ἐὰν τὸν **Βου** παραδεχθῶμεν ὡς δ΄ ἦχον, κατὰ τὸν κανόνα τῶν διδασκάλων τὸν πλάγιον αὐτοῦ πρέπει τότε νὰ ζητήσωμεν οὐχὶ διτόνως, ἀλλὰ τετρατόνως ἐπὶ τὸ βαρύ, ὡς εἶνε τοῦτο πασίγνωστον, ἤτοι θὰ εὕρωμεν τότε αὐτὸν ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ βαρυτάτου τόνου **Κε**, καὶ μάλιστα μὲ μαρτυρίαν τοῦ ἰδίου λεγέτου ἤχου καὶ ὀνομαζόμενον πλ. τοῦ δ΄, οὕτω $\overset{\kappa}{\lambda}$ (!). Τότε δ' ὅμως ἡ ἐσχάτη αὕτη πλάνη ἔσται χείρων τῆς πρώτης, ἐπειδὴ ὁ **Κε** α΄ ἦχος ὢν καὶ κύριος δὲν γίνεται καὶ πλάγιος τοῦ δ΄. Ποῦ λοιπὸν τότε κρύπτεται καὶ ποῦ εὑρίσκεται αὐτὸς ὁ καλούμενος πλ. τοῦ δ΄; ἐρωτῶμεν; Καὶ τίνος τετάρτου; τοῦ **Δι** ἢ τοῦ **Βου**; Ἄδηλον!... Καὶ ναὶ μὲν δὲν δυνάμεθα ὁλοτελῶς νὰ ἀρνηθῶμεν τὸν ἦχον τοῦτον ἠχητικῶς, ἐνῷ ἔχομεν αὐτόν, ἀλλὰ ποῦ θά τον εὕρωμεν; Βεβαιως εἰς τὴν θέσιν τῶν πλαγίων ἤχων, ἐπειδὴ ὀνομάζεται πλάγιος τοῦ τετάρτου. Ἀλλ' ἀφοῦ δὲν εὑρίσκομεν αὐτὸν εἰς τὴν τετάρτην θέσιν τῶν πλαγίων, ὡς τοῦτο δεικνύεται κατωτέρω, τότε πῶς ὠνομάσθη πλ. τοῦ δ΄; Ἕπεται λοιπόν, ὅτι ὁ **Νη** δὲν εἶνε τεθειμένος παρὰ τῶν ἀοιδίμων Διδασκάλων εἰς τὴν τακτικὴν καὶ πρέπουσαν αὐτῷ θέσιν· ἐν ἄλλοις λόγοις ἡ κατάταξις τῶν καθ' ἡμᾶς ἤχων δὲν εἶνε τεχνηέντως καὶ ἐπιστημονικῶς ὡρισμένη ὑπὸ τῶν Διδασκάλων. Ἀναμφιβόλως δὲ ἐκ τῆς ἀλλοίας καὶ ἐλαττωματικῆς ταύτης κατατάξεως τῶν ἤχων προέκυψαν αἱ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαι ἀνωμαλίαι καὶ τὰ ὑποδεικνυόμενα λάθη. Ἡ δὲ τοιαύτη πάλιν ἀλλοία κατάταξις ἀναμφιβόλως προέκυψεν ἐκ τῆς παρεξηγήσεως τῆς «Ὑπάτης βαρείας», ὡς ἀποδεικνύεται ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ. Ἐνταῦθα δικαιοῦται πᾶς τις νά μας ἐρωτήσῃ,—πῶς οἱ Βυζαντινοὶ ἐν τῇ θαυμαστῇ αὐτῶν μουσικῇ εἶχον καὶ τὸν πλ. δ΄;— Εἰς τοῦτον ἀπολογούμενοι ἀπαντῶμεν, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ εἶχον

ἄνευ ἀμφιβολίας ἄλλου εἴδους κατάταξιν. Οἱ Βυζαντινοὶ δηλ. εἶχον τέσσαρας πολυσυλλάβους φθόγγους ἀνιόντας ὡς: **ἄννανες** (καθ' ἡμᾶς **Κε** ἢ **Πα**), **νεανὲς (Ζω** ἢ **Βου), νανᾶ (Νη** ἢ **Γα), ἄγια (Πα** ἢ **Δι)** καὶ τέσσαρας ἄλλους κατιόντας καὶ ἀντιστοιχοῦντας πρὸς τοὺς ἀνιόντας τόνους, ὡς: **"Αανες (Γα** ἢ **Νη), νεχέανες (Βου** ἢ **Ζω), ἀνέανες (Πα** ἢ **Κε), ναὶ "Αγιε (Νη** ἢ **Δι).** Ἐξηγεῖται δὲ καθ' ἡμᾶς ἡ τετραπεντάχορδος αὕτη τροχὸς καὶ θεμέλιος κλίμαξ τῶν Βυζαντινῶν οὕτως: ἐν ἀναβάσει μὲν κατ' ἀρχαίους **τε, τα, τη, τω·** ἐν καταβάσει δὲ **τη, τα, τε, τω.** Ἐν ἀναβάσει κατὰ Βυζαντινοὺς **ἄννανες, νεανές, νανᾶ, "Αγια·** ἐν καταβάσει δὲ **ἄανες, νεχέανες, ἀνέανες, ναὶ "Αγιε.** Καθ' ἡμᾶς δὲ

Πα, Βου, Γα, Δι — Γα, Βου, Πα, Νη
ἢ Κε, Ζω, Νη, Πα — Νη, Ζω, Κε, Δι

Οἱ Διδάσκαλοι ὅμως δὲν ἠκολούθησαν καθ' ὅλα ἀκριβῶς τὴν τῶν προκατόχων αὐτῶν (Βυζαντινῶν καὶ ἀρχαίων) κλιμακικὴν πορείαν ἀπὸ βαρέος ἐπὶ τὸ ὀξὺ φυσικῶς, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐβάδισαν ἀπὸ ὀξέος ἐπὶ τὸ βαρὺ ἀντιθέτως, λέγοντες τὸν πρῶτον καὶ ἀρκτικὸν φθόγγον **Κε,** τὸν δεύτερον **Δι,** τὸν τρίτον **Γα,** τὸν τέταρτον **Βου,** τὸν πέμπτον **Πα,** τὸν ἕκτον **Νη** καὶ τὸν ἕβδομον **Ζω.** Ὥστε ἀρχίσαντες ἀπὸ τοῦ ὀξέος **Κε** ἐβάδισαν ἐπὶ τὸ βαρὺ καὶ ἐτελείωσαν εἰς τὸν **Ζω,** τὸν τελευταῖον, ὃν ὡς ἐκ τούτου ὠνόμασαν ἦχον βαρύν. Οὕτω δὲ τελειώσαντες ἐνταῦθα ὅλοι οἱ φθόγγοι τῶν ἤχων καὶ τῆς κλίμακος σύναμα, δὲν ἀπέμεινε φθόγγος διὰ τὸν πλ. τοῦ δ' ἦχον, ὡς τοῦτο φαίνεται κατωτέρω:

Κε, πρῶτος ἦχος	**Πα,** πλάγιος τοῦ α'
Δι, δεύτερος ἦχος	**Νη,** πλάγιος τοῦ β'
Γα, τρίτος ἦχος	**Ζω,** πλάγιος τοῦ γ'
Βου, τέταρτ. ἦχος	Δὲν ὑπάρχει ἄλλος

φθόγγος, ὅστις νὰ ὀνομασθῇ πλάγιος τοῦ δ', ἅτε πάντων τῶν

ρθόγγων παραληφθέντων καὶ οὐδενὸς ἀπομείναντος (ὡς **Κε, Δι, Γα, Βου, Πα, Νη, Ζω,** τέλος). Καὶ τοῦτο, διότι ὁ **Νη** ἐγράφη ἀνωτέρω, συνεπῶς πρὸς τὸν κανόνα, ὡς πλάγιος τοῦ β΄ διατονικὸς εἰς τὴν τῶν πλαγίων δευτερεύουσαν θέσιν, οὐχὶ δὲ ἀσυνεπῶς πλάγιος τοῦ τετάρτου. Ἰδοὺ λοιπὸν ὅτι ὀρθαλμοφανῶς ἀποδεικνύεται ὅ, τι ἀνωτέρω εἴπομεν περὶ τῆς μουσικῆς κατατάξεως τῶν ἤχων κατὰ Διδασκάλους, ὅτι δηλαδὴ αὕτη δὲν εἶνε πολὺ ἀκριβὴς καὶ ἐπιστημονική.

Ἕτερον ζήτημα. Ὁ **Βου** παρὰ τῶν ἀοιδίμων Διδασκάλων ὠνομάσθη τέταρτος ἦχος. Ἐρωτῶμεν τίνος ἕνεκεν οὗτος ὠνομάσθη καὶ Λέγετος; Τί σημαίνει ἡ λέξις λέγετος; Ἐκ τῶν κυρίων ἤχων εἶνε οὗτος ἢ ἐκ τῶν πλαγίων; Ἐὰν μὲν ἐκ τῶν κυρίων ἐστί, τίς ὁ πλάγιος αὐτοῦ; ἐὰν δὲ ἐκ τῶν πλαγίων, τίς ὁ κύριος αὐτοῦ; Μήπως οἱ ἀοίδιμοι Διδάσκαλοι ἠγνόουν τὰ περὶ του ἤχου τούτου ὡς καὶ περὶ τοῦ πλαγίου αὐτοῦ καὶ ἀπορροῦντες διηρώτων ἀλλήλους λέγοντες «*τίς εἶνε ὁ πλάγιος τοῦ λεγέτου ἤχου*»; Καὶ ὁ ἐρωτώμενος ἀγνοῶν καὶ οὗτος, τὸν ἕτερον παρεκέλευε νά τον εἴπῃ, λέγων: «*λέγετο Σύ*». Καὶ οὕτω, ὁ εἷς λέγετο Σύ, ὁ ἕτερος λέγετο Σὺ καὶ οὕτω καθεξῆς. Μήπως λοιπὸν μὲ τὸ λέγε το τοῦ μὲν καὶ τοῦ δὲ ὠνόμασαν «*Λέγετον*» τὸν **Βου**; Ὁ γινώσκων ἀληθῶς καὶ ἀκριβῶς τὰ περὶ τοῦ ἤχου τούτου παρακαλεῖται θερμῶς, ὅπως ἁπάντων ἐπιλύσῃ τὰς ἀπορίας μας ταύτας καὶ ἐξαγάγῃ ἡμᾶς ἐκ τοῦ σκότους τῆς ἀγνοίας. Κατὰ τὴν ταπεινὴν ὅμως ἡμῶν γνώμην ὁ Λέγετος ἦχος ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του εἶνε ὁ Γόρδιος δεσμὸς τῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἤχων μουσικῆς κατατάξεως. Διότι ὁ **Βου**, ἐὰν εἶνε κύριος, εἶνε ὅμως ὁ μόνος μεμονωμένος κύριος ἄνευ τινὸς πλαγίου(!), ἐνῷ ὅλοι οἱ ἄλλοι κύριοι ἦχοι ἔχουσιν ἕκαστος τοὺς πλαγίους των. Τίς λοιπὸν ὁ πλάγιος τοῦ λεγέτου καὶ πλάγιος τοῦ τετάρτου ἦχος, ὁ μὴ ὑπάρχων ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν πλαγίων θέσει; Ἐπαναλαμβάνομεν καὶ πάλιν, ὅτι ἐν τῇ ἐκκλησ. μουσικῇ δὲν ὑπάρχει ὑπάρχων ὁ πλάγιος τοῦ τετάρτου, ὡς δ' ἔφθημεν εἰπόντες, ἂς μὴ

ἐκπλαγῶσιν οἱ κ. κ. ἀναγνῶσται, διότι δὲν ἐννοοῦμεν τὴν ἠχητικὴν οὐσίαν τοῦ **Νη** ὡς μὴ ὑπάρχουσαν, ἀλλὰ τὸ ὄνομα καὶ τὴν θέσιν.

Συγκεφαλαιοῦντες τὰ εἰρημένα ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι κατὰ τὴν ἀπὸ ὀξέος **Κε** ἀρχίζουσαν καὶ ἐπὶ τὸ βαρὺ ἀντιστρόφως πορευομένην καὶ εἰς τὸν **Ζω** καταλήγουσαν θεμέλιον κλίμακα τῶν ἀοιδίμων Διδασκάλων, ἐν τῇ νῦν καθ' ἡμᾶς μουσικῇ δὲν ὑπάρχει ὑπάρχων πλάγιος τοῦ τετάρτου, οὔτε πλάγιος τοῦ λεγέτου $\overset{\nu}{\chi}$.

---

§ 14. Περὶ τῆς κατὰ Βυζαντινοὺς θεμελίου κλίμακος.

Καὶ ἤδη παραθέτομεν κατωτέρω ἑτέραν τινὰ θεμέλιον κλίμακα, δι' ἧς καταδεικνύεται καλλίτερον ἡ πορεία τῆς θεμελιώδους κλίμακος τῶν Βυζαντινῶν, ὡς καὶ ἡ πραγματικὴ τοῦ **Νη** θέσις. Ἔχει δὲ ἡ κλίμαξ αὕτη δύο τετράχορδα, ὅπως καὶ ἡ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, χωριζόμενα δι' ἑνὸς διαζευκτικοῦ μείζονος τόνου, κατὰ τὸ Διεζευγμένον, εἰς κυρίους καὶ πλαγίους ἤχους. Οἱ μὲν κύριοι ἦχοι ἀναβαίνουσιν ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς κλίμακος ἤτοι ἀπὸ τοῦ διαζευκτικοῦ τόνου **Δι-Κε** καὶ **Νη-Πα.** Οἱ δὲ πλάγιοι καταβαίνουσι πάλιν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μέσου **Κε-Δι Πα-Νη.** Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἐν μὲν τῷ ἄνω τετραχόρδῳ ἀναβαίνουσιν οἱ κύριοι, ἐν δὲ τῷ κάτω καταβαίνουσι καὶ δεικνύουσιν οἱ κύριοι τοὺς πλαγίους των ἀκριβῶς, ἄρα καὶ ὁ τέταρτος **Δι** δεικνύει τὸν **Νη** πλ. τοῦ δ΄. τετρατόνως εἰς τὸ βαρύ, ὥστε ἐν τῇ θεμελίῳ ταύτῃ κλίμακι λύεται τὸ ζήτημα τοῦ πλαγίου τοῦ δ΄.

Καὶ οἱ κατὰ διαπασῶν ὀκτὼ ἦχοι εὑρηνται εἰς τὰς τακτικὰς αὐτῶν θέσεις. Οἱ δὲ πολυσύλλαβοι τῶν Βυζαντινῶν φθόγγοι, ὡς καὶ οἱ τῶν ἀρχαίων μονοσύλλαβοι, καὶ ἡ ἕνωσις τῶν δύο τετραχόρδων οὐδὲν ἄλλο παριστᾷ ἢ τακτικήν τινα διαπασῶν. Οἱ κύριοι ἀναβαίνουσιν ἀπὸ τῆς μέσης κατὰ τό:

Πα, Βου, Γα, Δι

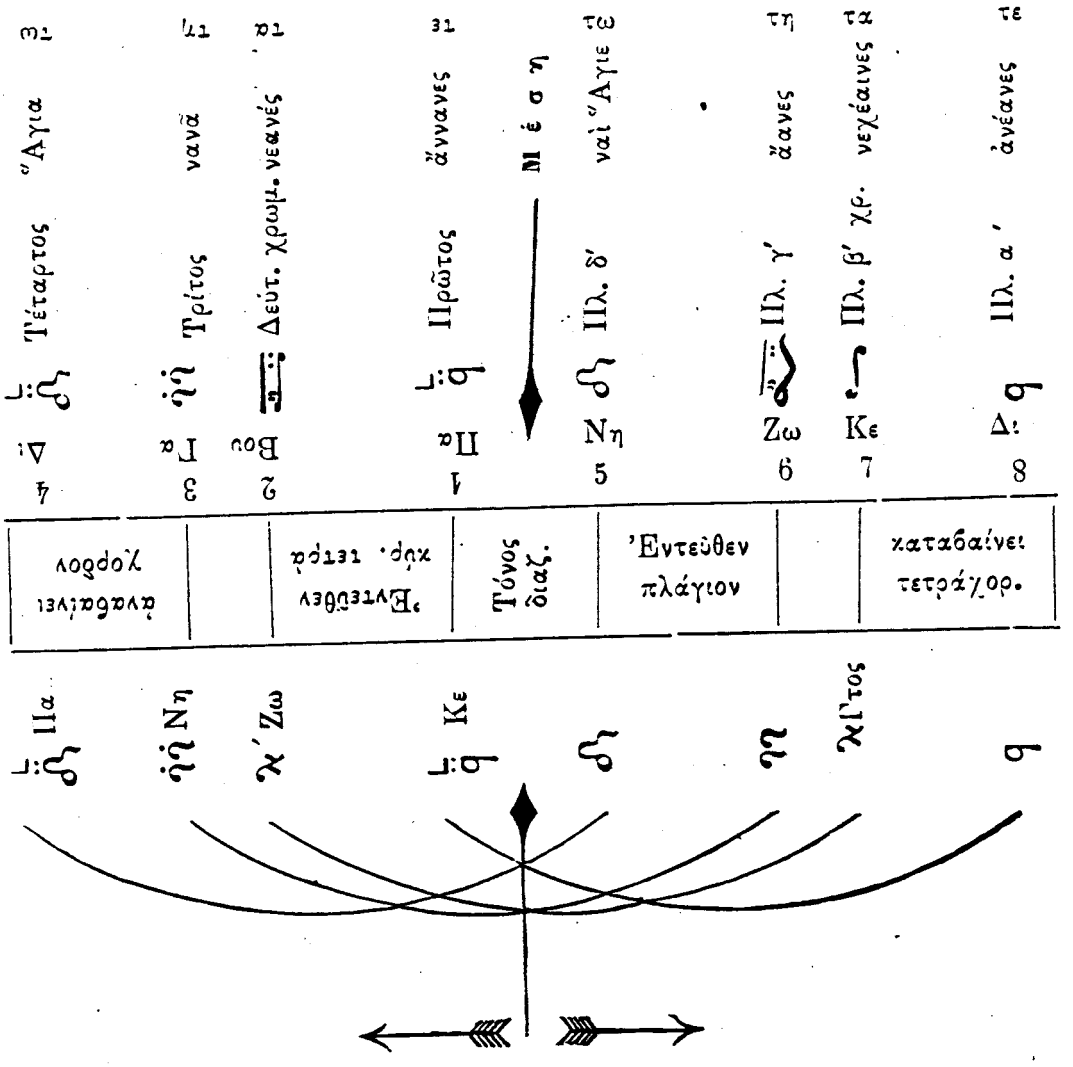
ἀπ' αὐτῆς πάλιν καταβαίνουσιν οἱ πλάγιοι κατὰ τό :

Νη, Ζω, Κε, Δι

ὡς τὸ τῶν ἀρχαίων

Τε, Τα, Τη, Τω — Τω, Τη, Τα, Τε

Σημειωτέον ὅτι ὅλοι οὗτοι οἱ πρὸς καταμέτρησιν τῆς χλίμακος φθόγγοι ἔχουσι τὴν αὐτὴν οὐσίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀξίαν μεταξύ των· δηλαδὴ οἵαν οὐσίαν ἔχει τὸ ὑψηλὸν τετράχορδον μὲ τὸ **Πα, Βου, Γα, Δι,** τὴν αὐτὴν οὐσίαν ἔχουσιν ὅλα τὰ τετράχορδα μὲ τὸ **Δι, Κε, Ζω, Νη.**

Καὶ ἐντεῦθεν οἱ πλάγιοι καταβαίνουσι

Αἱ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους μαρτυρίαι ἅπασαι εἶνε διατονικαί. Ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῶν δεξιῶν ὁ Μιξολύδιος καὶ Ὑπομιξολύδιος ἔχουσι διπλᾶς μαρτυρίας καὶ χρωματικὰς καὶ διατονικάς. Ὁ τόνος οὗτος πιθανῶς νὰ ἐκλήθη Μιξολύδιος, διότι εἶνε καὶ χρωματικὸς καὶ διατονικός.

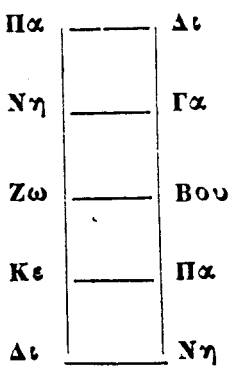
Οὕτω παρουσιάσαμεν δύο εἰδῶν θεμελιώδεις κλίμακας, τὴν τῶν ἀοιδίμων Διδασκάλων καὶ τὴν τῶν Βυζαντινῶν· τὴν μὲν πρώτην (τῶν Διδασκάλων) βαίνουσαν ἀπὸ ὀξέος πρὸς τὸ βαρύ, παραδόξως, τὴν δὲ δευτέραν ἀπὸ βαρέος ἐπὶ τὸ ὀξύ, φυσικῶς. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο πορειῶν εἶνε καταφανής, ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ὁ σεβαστὸς κλῆρος καὶ οἱ ἁπανταχοῦ ἱεροψάλται συνείθισαν, ὡς εἴπομεν, εἰς τοιούτου εἴδους πορείαν τῆς κλίμακος τῶν ἀοιδίμων Διδασκάλων, δηλαδὴ ἀπὸ ὀξέος πρὸς τὸ βαρύ, ἔχομεν καὶ ἡμεῖς ἀκολουθήσῃ ἑκόντες ἄκοντες τὴν τελευταίαν αὐτὴν πορείαν ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς θεωρίας ἡμῶν. Ἂν δ' ἐγκριθῇ ἐν τῷ μέλλοντι νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν πορείαν τῶν Βυζαντινῶν, ἥτις εἶνε ἡ φυσικωτέρα, τότε δέον νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὴν ἀνωτέρω θεμέλιον κλίμακα τῶν Βυζαντινῶν, μετὰ τῆς ἐλπίδος, ὅτι καὶ εἰς ταύτην θέλομεν ἐθισθῆ.

Ἐν τούτοις ἐν ἀμφοτέροις ταῖς κλίμαξι παρατηροῦνται ἀσυνήθεις τινὲς παρ' ἡμῖν βάσεις, ὡς ἐν μὲν τῇ πρώτῃ θεμελίῳ κλίμακι ὁ κατὰ Διδασκάλους πλ. δ΄ (ὁ **Νη**) παρουσιάζεται πλ. β΄ καὶ χρωματικὸς καὶ διατονικός (*), ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τῶν Βυζαντινῶν κλίμακι ὁ ἐν δεξιᾷ **Κε** παρουσιάζεται πλ. β΄ χρωματικός, ὁ δὲ ἐν ἀριστερᾷ **Κε** διατονικός, ὁ δὲ χαμηλὸς **Δι** παρουσιάζεται ὡς πλ. τοῦ α΄ καθαρός, ὡς ὁ **Δι** χαμηλὸς εἰς τὸ τροπάριον τοῦ α΄ ἤχου ἐν τῷ «*Κυκλώσατε λαοὶ Σιών*», ἔνθα τὸ ἄσμα βασιζόμενον ἐπὶ τοῦ **Πα** τοῦ α΄ ἤχου, ὅταν φθάσῃ εἰς τὸ «*ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν*» καταβιβάζεται εἰς αὐτὸν

(*) Ἴδε τὸ γ΄ μονόχορδον ὅτι καὶ οἱ ἀρχαῖοι τὸν καθ' ἡμᾶς **Νη** ἤτοι τὴν Πυρυπάτην εἶχον καὶ χρωματικὸν καὶ διατονικόν.

τὸν χαμηλὸν **Δι**, ὡς $\frac{9}{\Delta}$, ὅστις κατὰ τὴν ἀνωτέρω κλίμακα παρουσιάζεται ὡς πλ. α΄.

Ὁ ἀοίδιμος Χρύσανθος ἐν τῷ Μεγ. αὐτοῦ Θεωρητικῷ σελ. σελ. 130 καὶ § 298 γράφει μίαν μικρὰν πεντάφθογγον κλίμακα, ἥτις παρουσιάζει τοὺς κυρίους καὶ πλαγίους ἤχους, ὧν οἱ δεύτεροι ἔχουσι τὸ αὐτὸ ποιὸν καὶ ἀριθμὸν πρὸς τοὺς κυρίους των, τουτέστιν ὅ,τι ἦχον ἀποτελεῖ τὸ πεντάχορδον **Δι, Κε, Ζω, Νη, Πα.** τὸν αὐτὸν ἦχον ἀποτελεῖ καὶ τὸ **Νη, Πα, Βου, Γα, Δι.** Ὁμοίως καὶ εἰς τὴν Βυζαντινὴν θεμέλιον κλίμακα τὰ αὐτὰ συμβαίνουσι διότι ὅλοι οἱ φθόγγοι εἰσὶ σχετικοί. Ὁ **Δι** μὲ τὸν **Νη**, ὁ **Κε** μὲ τὸν **Πα**, ὁ **Ζω** μὲ τὸν **Βου** κ. ο. κ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

§ 15. Περὶ τῆς διαιρέσεως ἑκάστου τόνου καὶ περὶ συμβόλων.

Ἕκαστον γένος ἔχει ἰδίαν κλίμακα καὶ βάσιν. Πᾶσα δὲ κλίμαξ ἔχει ἀξίαν 72 τμημάτων (δωδεκατημορίων) καὶ οὐχὶ 68. Σύγκειται δ' αὕτη ἐξ 8 φθόγγων περιλαμβανόντων 7 διαστήματα, ἅτινα καλοῦνται τόνοι, ὡς: **Πα—Βου, Βου—Γα, Γα—Δι, Δι—Κε, Κε—Ζω, Ζω—Νη, Νη—Πα.** Οἱ τόνοι διήρηνται καθ' ἡμᾶς εἰς μείζονας, ἐλάσσονας καὶ ἐλαχίστους. Μείζονές εἰσιν οἱ ἔχοντες 12 τμήματα, ἐλάσσονες οἱ περικλείοντες 11 τμήματα (καὶ οὐχὶ 9) καὶ ἐλάχιστοι οἱ 7 τμήματα.

Τὰ δωδεκατημόρια ἢ τμήματα ἐκανονίσθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Πυθαγόρου. Ἔχει δέ, ὡς εἴπομεν, ὁ ἐλάσσων 11 τμήματα, ὀνομασθεὶς ἐλάσσων οὐχὶ ἐκ τῆς ἀριθμητικῆς ἀναλογίας πρὸς

τὸν μείζονα καὶ τὸ ἡμιτόνιον, ἀλλ' ἐκ τοῦ μήκους τῆς χορδῆς. Ὁ πρῶτος τόνος λ. χ. **Νη—Πα** εἶνε μείζων καὶ ἀκέραιος περιέχων δύο ἡμιτόνια, ἅπερ ἔχουσιν ἀμφότερα 12 τμήματα, ἕκαστον ἀνὰ 6. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ μῆκος τὸ πρῶτον ἡμιτόνιον τῶν ἐγχόρδων ὀργάνων εἶνε μεῖζον τοῦ δευτέρου, οὕτως ὥστε, ἐὰν ἀριθμητικῶς δίδωμεν εἰς αὐτὰ ἀνὰ 6 τμήματα, κατὰ μῆκος ὅμως τῆς χορδῆς τὸ πρῶτον ἡμιτόνιον ἔχει 7 καὶ τὸ δεύτερον 5. Οὕτω δὲ καὶ ὁ πρῶτος τόνος εἶνε μείζων τοῦ ἀκολουθοῦντος δευτέρου καθ' ἓν τμῆμα ὡς πρὸς τὸ μῆκος, καίτοι εἶνε σχεδὸν ἴσος μὲ τὸν δεύτερον κατὰ φωνήν, διότι τὸ οὖς δὲν αἰσθάνεται τὴν διαφορὰν ἑνὸς τμήματος. Ἐκλήθη δὲ μείζων, διότι εἶνε κατὰ μῆκος μεγαλείτερος ὅλων (ὡς **Νη—Πα**). Ὁ δεύτερος τόνος ἐκλήθη ἐλάσσων, διότι κατὰ μῆκος τυγχάνει μικρότερος τοῦ μείζονος τόνου καθ' ἓν τμῆμα, ὡς **Πα—Βου.** Ὁ δὲ τρίτος ἔτι βραχύτερος ὢν ἐκλήθη ὑπὸ τῶν Διδασκάκων ἐλάχιστος μὲ 7 τμήματα, ὡς **Βου—Γα.** (Ἴδε περὶ τοῦ ἐλάσσονος τὴν κλίμακα τοῦ Ἀριστοξένου εἰς τὸ β΄ μέρος).

Ὁ Πυθαγόρας ἐν τῷ μονοχόρδῳ δὲν ἔχει ἐλάσσονα τόνον, ἀλλ' οὔτε οἱ ἀρχαῖοι ἀναφέρουσι λεπτομερῶς περὶ τούτου. Διότι πρῶτον ὁ τόνος οὗτος καθ' ἓν τμῆμα ἀπὸ τοῦ μείζονος μικρότερος ὤν, δὲν διαφέρει ἀπὸ τοῦ μείζονος, καὶ οὔτε ποιεῖ τὴν παραμικρὰν αἴσθησιν εἰς τὴν ἀκοήν. Δεύτερον κατὰ περιστάσεις ὁ ἐλάσσων τόνος ἂν ἀρχίζῃ ἀπὸ τοῦ πρωτεύοντος μείζονος τόνου ἢ διαιρέσεως τῆς ὅλης χορδῆς, ὡς ἡ κλίμαξ τοῦ Ἀριστοξένου, τότε οὗτος, καθ' ὅτι κατέχει τὴν πρώτην καὶ μεγαλειτέραν τονικὴν διαίρεσιν τῆς χορδῆς κατὰ μῆκος, λαμβάνει μαθηματικῶς ἀξίαν οὐχὶ 11, ἀλλὰ 12 ὡς μείζων, διότι, ὡς εἴπομεν, εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς μεγαλειτέρας καὶ πρώτης θέσεως τῆς χορδῆς. Ὁ ἐλάσσσων ἄρα τόνος κατὰ τοὺς ἀρχαίους δὲν διαφέρει τοῦ μείζονος. Ἐκ τούτου δ' ἕπεται, ὅτι καὶ τὸ παρ' Εὐρωπαίοις μὲ 6 τμήματα ἡμιτόνιον κατ' ἀριθμητικὴν μὲν ἀναλογίαν εἶνε ὀρθόν, ἀλλὰ κατὰ μῆκος ἡ ἀληθὴς ἀξία τοῦ α΄ ἡμιτονίου εἶνε 7. Περὶ τούτου ὁ Γαυδέντιος ἐν τῷ τοῦ

Μεϊβωμίου βιβλίῳ λέγει: «*Τὸ ἡμιτόνιον οὐκ ἔστιν ἀκριβῶς ἡμιτόνιον*». Καὶ ὁ Εὐκλείδης ἐν τῷ αὐτῷ συγγράμματι λέγει: «*οὐκ ἄρα διαιρεθήσεται ὁ τόνος εἰς ἴσα*». Ὁ λόγος δὲ δι' ἓν τὸ ἡμιτόνιον ἔχει ἀξίαν μείζονα τῆς κατ' ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν, εἶνε ὁ ἑξῆς: Ὅπως ὁ πρῶτος ὁλόκληρος τόνος παντὸς ἐγχόρδου ὀργάνου εἶνε μείζων τοῦ δευτέρου, καὶ ὁ δεύτερος πάλιν εἶνε μείζων τοῦ τρίτου κτλ. οὕτω καὶ τὸ πρῶτον ἡμιτόνιον τυγχάνει μακρότερον τοῦ δευτέρου, τοῦθ' ὅπερ κάλλιστα δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ, ἐὰν ἐξετάσῃ ἐπισταμένως τὰς χορδὰς τοῦ ὀργάνου. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ Διδάσκαλοι ὁρίζουσι τὸν ἐλάχιστον τόνον μὲ 7 τμήματα. Ἡ δὲ ἐλάττωσις αὕτη τοῦ μήκους τῶν τόνων προχωρεῖ βαθμιαίως ὅσῳ τὸ μῆκος τῆς χορδῆς βαίνει σμικρυνόμενον πρὸς τὸν ἐπὶ τοῦ σκάφους τοῦ ὀργάνου ζυγὸν εἰς τὸ τέλος τῆς χορδῆς. Ἡ ἐλάττωσις ὅμως αὕτη, ἐπαναλαμβάνομεν, δὲν εἶνε κατὰ φωνήν, ἀλλὰ κατὰ μῆκος μόνον. καὶ ὡς ἐκ τούτου συσφίγγονται βαθμηδὸν ὅλα τὰ τονικὰ διαστήματα ἐπὶ τοῦ ὀργάνου.

Ἐκ τοῦ μήκους τῆς ὅλης χορδῆς καταφαίνεται ἐπίσης καὶ ἡ ἀξία τοῦ μείζονος τόνου καὶ τῆς Διαπασῶν. Πυθαγόρας, ὁ πρῶτος ἐπινοητὴς τῶν τοιούτων, διήρεσε τὴν χορδὴν εἰς 108 ἀνάλογα τμήματα, ἅτινα χωρίσας εἰς 9 ἴσα μέρη ἀνὰ $\frac{12}{108}$ διὰ τοῦ διαβήτου, ἀνεκάλυψεν ὅτι ἡ ἀξία τοῦ μείζονος τόνου εἶνε ἀκριβῶς 12 τμήματα, διότι $^1/_9$ τῆς χορδῆς, ὅπερ ὀνομάζεται καὶ ἐπόγδοον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ἅτε εὑρισκόμενον ἄνωθι τῶν ὀκτὼ ἄλλων διαιρέσεων ὡς κατακόρυφον αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ 12 πολλαπλασιαζόμενον ἐπὶ 9 δίδει 108, ἡ ἀξία τοῦ πρώτου τόνου εἰς 12 εἶνε πράγματι ὀρθή. Τῆς δὲ Διαπασῶν (ὀκτάβας) τὴν ἀξίαν ἀνεκάλυψε διαιρέσας αὖθις τὰ 108 τμήματα εἰς τρία ἴσα μέρη καθ' ἡμιόλιον διαίρεσιν, ἀνὰ $\frac{36}{108}$, καὶ ἑνώσας τὰ δύο τρίτα (δὶς 36 = 72). Οὕτω ἡ ἀληθὴς ἀξία τῆς ἀντιφωνίας εἶνε 72 τμήματα, διότι ἡ πρώτη καὶ βαρεῖα Διαπασωνικὴ ἀντι-

φωνία περιλαμβάνει τὰ δύο τρίτα τῆς ὅλης χορδῆς τῶν λοιπῶν 36 τμημάτων ἤτοι τοῦ ἑτέρου τρίτου ἠχοῦντος καθαρῶς τὴν ὀξεῖαν πάλιν Διαπασωνικὴν ἀντιφωνίαν. Ὥστε ἡ κατὰ φωνὴν ὑψηλὴ Διαπασῶν, ἡ κατὰ θέσιν μὲν ἐν τῇ χορδῇ χαμηλῶς, κατὰ φωνὴν δ' ὀξέως εὑρισκομένη, περιλαμβάνει $^1/_3$, δηλαδὴ $\frac{36}{108}$, τοῦ ὁλικοῦ μήκους τῆς χορδῆς. (Ἐννοεῖται ὅτι ἡ στάσις τοῦ ὀργάνου δέον νὰ εἶνε κάθετος πρὸς κατανόησιν τῆς τοιαύτης πορείας).

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς κλιμακικῆς διαιρέσεως.

Τὰ δὲ σύμβολά εἰσι τὰ ἰδιαίτερα σημεῖα, δι' ὧν ἕκαστος φθόγγος τῆς κλίμακος παριστάνεται καὶ τὰ ὁποῖα καλοῦνται **μαρτυρίαι,** ὡς ἢ τοῦ α΄ ἤχου, τοῦ γ΄, τοῦ δ΄ κτλ. Ἑκάστη μαρτυρία σύγκειται ἐκ τοῦ ἀρκτικοῦ γράμματος τοῦ φθόγγου, ὃν παριστᾷ λ. χ. ἐὰν ἐν τῷ μέσῳ ἢ ἐν τῷ τέλει μέλους τινὸς εὑρίσκεται μαρτυρία τοιαύτη , τὸ μὲν γράμμα π σημαίνει τὸν φθόγγον **Πα** τοῦ α΄ ἤχου τῆς κλίμακος, τὸ δ' ὑπογεγραμμένον σύμβολον q ὅπερ παρ' ἀρχαίοις καλεῖται ἡμίφι, μαρτυρεῖ ἀκριβῶς ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ α΄ ἤχου ἢ τοῦ πλ. α΄. Ὁ α΄ ἦχος παριστάνεται διὰ τοῦ συμβόλου , (*) ὁ β΄ χρωματικὸς διὰ τοῦ , ὁ β΄ διατονικὸς διὰ τοῦ (τοῦθ' ὅπερ οἱ Διδάσκαλοι καλοῦσι δ΄ ἦχον), ὁ γ΄ διὰ τοῦ , ὁ λέγετος διὰ τοῦ , ὁ πλ. τοῦ α΄ διὰ τοῦ , ὁ πλ. τοῦ β΄ χρωματικὸς διὰ τοῦ , ὁ πλ. β΄ διατονικὸς διὰ τοῦ (τοῦθ' οἱ Διδάσκαλοι καλοῦσι πλ. τοῦ δ΄), ὁ πλ. τοῦ γ΄ ἁρμονικὸς διὰ τοῦ , ὁ βαρὺς διατονικὸς διὰ τοῦ . Προσθέτοντες δ' εἰς αὐτοὺς τοὺς ἤχους καὶ τὸ νενανὼ τῶν Βυζαντινῶν εὑρίσκομεν ὅτι οἱ ἤχοι δὲν εἶνε ὀκτώ, ἀλλὰ πλείονες.

(*) Τὸ ἐπὶ τοῦ ἡμίφι σύμβολον () σημαίνει τὴν καθ' ἡμᾶς ὑψηλήν, ἥτις σημειοῖ τὴν τετρατόνως ἐπὶ τὸ βαρὺ ἢ ἐπὶ τὸ ὀξὺ πρὸς τὸ πλάγιον τετράτονον σχέσιν, οἷον **Κε** **Πα**

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄

§ 16. Περὶ κυρίων καὶ πλαγίων ἤχων, καὶ περὶ συστημάτων καὶ εἱρμολογικῶν μελῶν.

Κύριοι ἦχοι ὀνομάζονται οἱ πρῶτοι τρεῖς τόνοι τῆς θεμελίου κλίμακος **Κε, Δι, Γα.** Ὁ **Δι,** ἐν καταβάσει ἀπὸ τοῦ **Κε** δεύτερος τόνος ὤν, παριστᾷ δύο ἤχους, χρωματικὸν καὶ διατονικόν, ὡς καὶ , ὥστε ἐκ τῶν τριῶν τούτων τόνων ἔχομεν τέσσαρας ἤχους οὕτω: **Κε, Δι, Δι, Γα** (ὁ εἷς **Δι** ὁ ἕτερος). Ἐκ τῶν κυρίων τούτων ἤχων παράγονται ἄλλοι τέσσαρες πλάγιοι οἱ: **Πα, Νη, Ζω.** Καὶ ἐνταῦθα ὁ **Νη** δεύτερος τόνος τῶν πλαγίων ὢν ἐν καταβάσει παριστᾷ, ὡς καὶ ὁ κύριός του **Δι**, δύο ἤχους, ὥστε ἔχομεν καὶ πάλιν ἐκ τῶν τριῶν πλαγίων τόνων τέσσαρας πλαγίους ἤχους οὕτω: **Πα, Νη, Νη, Ζω** (ὁ εἷς **Νη** πλ. β΄ χρωματικὸς καὶ ὁ ἕτερος πλ. β΄ διατονικὸς). Οἱ κύριοι ἦχοι ἔχουσιν ἕκαστος κατὰ φυσικὸν λόγον σχέσιν πρὸς τοὺς τετρατόνως ἐπὶ τὸ βαρὺ εὑρισκομένους ἐν τῷ πλαγίῳ τετραχόρδῳ ἤχους, οἵτινες καὶ διὰ τοῦτο πλάγιοι ἐκλήθησαν.

Ἀντιστοιχοῦσι δὲ ὁ πρὸς τὸν , ὁ χρωματικὸς πρὸς χρωματικὸν , ὁ διατονικὸς πρὸς τὸν διατονικὸν , ὁ ἁρμονικὸς πρὸς τὸν ἁρμονικὸν , ὡς φαίνεται ἐν τῇ ἀνωτέρῳ θεμελίῳ κλίμακι. Ἡ δὲ σχέσις αὕτη τῶν κυρίων ἤχων πρὸς τοὺς πλαγίους των εἶνε τόσον στενή, ὥστε ἀμφοτέρων οἱ ἀριθμοί, τὰ διαστήματα, τὸ μέλος, τὸ ποιὸν καὶ αἱ μαρτυρίαι εἰσὶ τὰ αὐτά. Ἡ διαφορὰ αὐτῶν ἔγκειται μόνον εἰς τὸ ὀξὺ καὶ τὸ βαρύ.

Ἐὰν ἐν τούτοις τακτοποιήσωμεν τὴν θεμέλιον κλίμακα

κατὰ τὸ μονόχορδον τοῦ Πυθαγόρου, ὥστε νὰ πορεύηται φυσικῶς ἀπὸ βαρέος κατὰ φωνὴν ἐπὶ τὸ ὀξύ, ὡς **Κε, Ζω, Νη, Πα, Βου, Γα, Δι**, τοῦθ' ὅπερ εἶνε καὶ τὸ ὀρθότερον, παρουσιασθήσεται τότε ἄρδην ἀνατροπὴ τοῦ ὅλου ἡμῶν μουσικοῦ συστήματος, καὶ τοῦτο ἕνεκα τῶν λελανθασμένων βάσεων, ἐφ' ὧν ὠκοδόμησαν οἱ ἀοίδιμοι Διδάσκαλοι. Ὁ **Κε** ἐν τοιαύτῃ περιστάσει γενήσεται α΄ ἦχος, ὁ **Ζω** β΄, ὁ **Νη** γ΄, ὁ **Πα** δ΄. Ἀλλ' ἐπειδὴ βλέπομεν, ὅτι, καίπερ ἐσφαλμένη, θεωρεῖται καθιερωμένη πλέον ἡ κατὰ Διδασκάλους ἀπὸ ὀξέος πρὸς τὸ βαρὺ πορεία, προσέτι δὲ ὅτι οὐδεὶς θέλει παραδεχθῇ τὸν **Ζω** ὡς β΄ ἦχον, ἀφοῦ ἔχομεν αὐτὸν ὡς βαρύν, καὶ τὸν **Νη** ὡς γ΄ ἢ τὸν **Πα** ὡς δ΄, διὰ τοῦτο ἄκοντες ἠκολουθήσαμεν, ὡς προείπομεν, καὶ ἡμεῖς τὴν ὑπὸ τῶν Διδασκάλων κανονισθεῖσαν πορείαν ἐπιφέροντες μόνον, τὸ γ' ἐφ' ἡμᾶς, ἀπαραιτήτους τινὰς βελτιώσεις εἰς τὰ σφαλερῶς ἐν αὐτῇ ἔχοντα.

Καὶ πρῶτον ὁ ἀπὸ τοῦ **Κε** ἐν καταβάσει τέταρτος τόνος **Βου**, ὁ λεγόμενος «*λέγετος*», εὑρισκόμενος ἐν τῷ μέσῳ τῶν κυρίων καὶ πλαγίων ἤχων, ὡς φαίνεται ἐν τῇ θεμελίῳ κλίμακι, οὔτε κύριος εἶνε οὔτε πλάγιος. Διότι ἂν κληθῇ κύριος, τίς ὁ πλάγιος αὐτοῦ; Ἂν δὲ πλάγιος, τίς ὁ κύριος; Καὶ γενικῶς μὲν ὁ λέγετος ἦχος θεωρεῖται ὑφ' ὅλων δ' ἦχος κύριος, ἀλλ' ἐὰν ἦτο πράγματι τοιοῦτος, τότε ὁ τετρατόνως ἐπὶ τὸ βαρὺ εὑρισκόμενος **Κε** ἔδει κατὰ τὸν κανόνα τῶν Διδασκάλων νὰ ὀνομασθῇ πλ. τοῦ δ΄ ἢ μᾶλλον πλ. τοῦ λεγέτου, μὲ τοιαύτην τοῦ λεγέτου ἤχου μαρτυρίαν $\frac{\text{ν}}{\text{χ}}$ καὶ οὐχὶ ὁ $\frac{\text{ν}}{\text{δη}}$. Πλεῖσται δ' ἄλλαι τοιαῦται ἀνωμαλίαι πρὸς διόρθωσιν θὰ παρουσιάζοντο, ἐὰν ἠκολούθει τις τὴν ἀληθῆ πορείαν τῆς μουσικῆς κλίμακος. Ὡς ἐκ τούτου ἑκόντες ἄκοντες εἴμεθα ἠναγκασμένοι ν' ἀκολουθήσωμεν τὴν συνήθη καὶ κοινῶς παραδεδεγμένην ὑπὸ τῶν Διδασκάλων δ' ὁρισθεῖσαν καὶ καθιερωθεῖσαν κλίμακα.

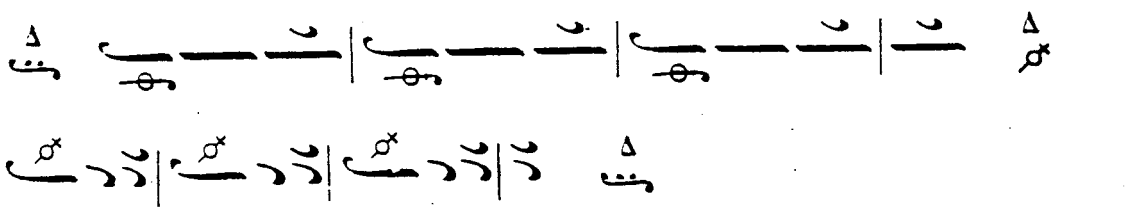
Ὁ $\frac{\text{χ}}{\text{q}}$ πρῶτος κύριος καὶ κορυφαῖος τόνος ὢν διατονικὸς δείκνυσιν ὡς πλάγιον αὐτοῦ τὸν ἐν τῷ δευτέρῳ τετραχόρδῳ ἀντι-

στοιχοῦντα ἑαυτῷ **Πα** (π/q) μὲ τὴν αὐτὴν μαρτυρίαν, οἵαν ἔχει καὶ ὁ **Κε** (χ/q). Ὁ **Δι.** ἐν καταβάσει δεύτερος τόνος ὢν χρωματικός, κύριος Δ, δεικνύει ὡς πλάγιον αὐτοῦ ἦχον τὸν τετρατόνως ἀπ' αὐτοῦ ἐπὶ τὸ βαρὺ εὑρισκόμενον καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ τετραχόρδῳ πρὸς ἑαυτὸν ἀντιστοιχοῦντα **Νη** (ν) πάλιν, ὡς βλέπομεν, μὲ τὸ αὐτὸ σύμβολον. Ὁ διατονικὸς **Δι** (Δ/δη), δεύτερος τόνος πάλιν καὶ κύριος ἦχος ὢν (ἅγια), ἔχει πλάγιον αὐτοῦ διατονικὸν μὲ τὴν αὐτὴν μαρτυρίαν τὸν **Νη** (δη). Ὁ **Γα** (γ/η) τρίτος ἐν καταβάσει τόνος ὢν καὶ κύριος ἦχος ἁρμονικός, ὡς πλάγιον αὐτοῦ ἔχει τὸν ἐν τῷ δευτέρῳ τετραχόρδῳ τετρατόνως ἐπὶ τὸ βαρὺ εὑρισκόμενον ἁρμονικὸν **Ζω** (ζ/γη), οὐχὶ δὲ μὲ μαρτυρίαν ζ, διότι οὗτος εἶνε βαρὺς διατονικὸς οὐχὶ ὁ' ἁρμονικός, καὶ εὑρίσκεται εἰς ὀξυτέραν θέσιν κατὰ 5 τμήματα ὡς ὁ κύριος διατονικὸς **Γα** (γ/δ). Διότι εἰς τὸν βαρὺν διατονικὸν ἐν τῷ μεταξὺ **Ζω** καὶ **Γα** πενταχόρδῳ διαστήματι δέον νὰ εὑρίσκωνται 42 τμήματα ὡς: **Ζω — Νη** = 7, **Νη — Πα** = 12, **Πα — Βου** = 11, **Βου — Γα** = 12. Δέον καλῶς νὰ γνωρίζῃ πᾶς τις, ὅτι ἐν τῷ διατόνῳ βαρεῖ ἤχῳ εἰς τὰ ἀργά, τὸ διάστημα **Βου — Γα** ἀπαιτεῖ 12 τμήματα (καὶ οὐχὶ 7) καὶ τὸ καὶ τὸ **Γα — Δι** 7 (οὐχὶ δὲ 12), ὅταν δεσπόζῃ ὁ **Ζω** καὶ **Γα** Ἕνεκα τούτου ὑπὸ τὸν διατονικὸν **Γα**, ὡς ὀξύτερον τοῦ ἁρμονικοῦ γ/η, ἐτέθη δίεσις (ἴδε τὴν κλίμακα τοῦ διατονικοῦ βαρέος ἤχου).

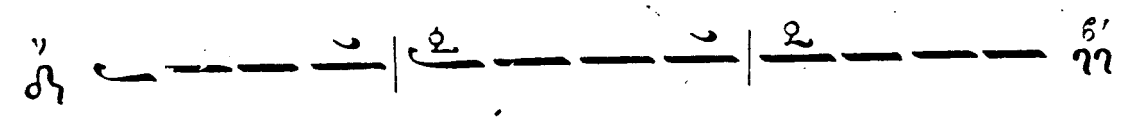
§ 17. Περὶ συστημάτων.

Ταῦτα εἶνε τέσσαρα: **τὸ διατριῶν, τὸ διατεσσάρων, τὸ διαπέντε** καὶ τὸ **διαπασῶν.**

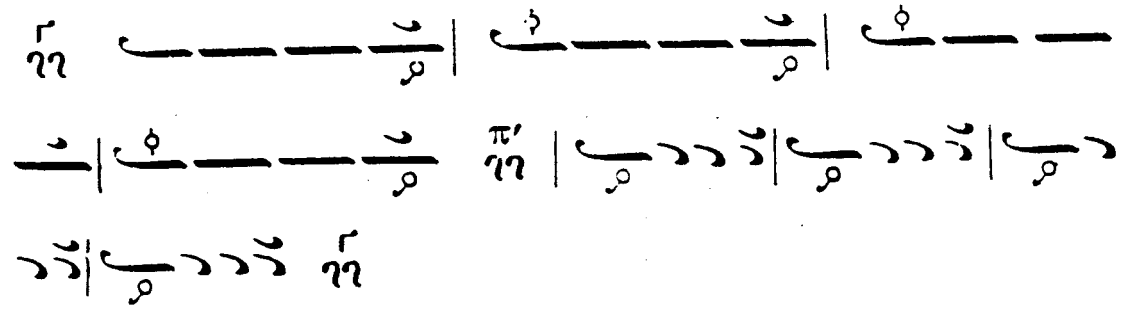
Τὸ **διατριῶν** (χορδῶν) σύστημα εἶνε τὸ καθ'ὁμοίαν διφωνίαν, ὑπαγόμενον εἰς τὸν χρωματικὸν β΄ ἦχον, ὡς:

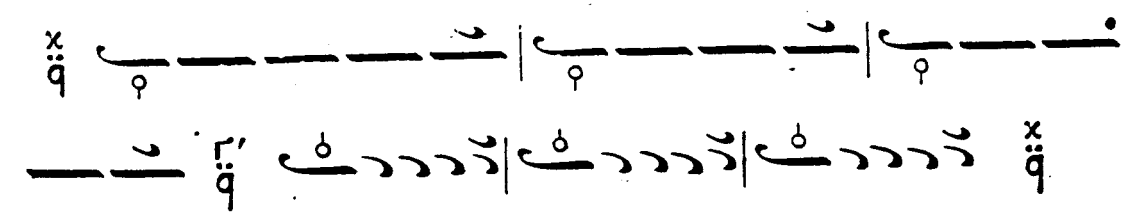
Τὸ **διατεσσάρων** (χορδῶν) σύστημα εἶνε τὸ κατὰ τριφωνίαν τετράχορδον ὑπαγόμενον εἰς τὸν πλάγιον τοῦ β΄ τὸν διατονικὸν ($\overset{\nu}{\delta\eta}$):

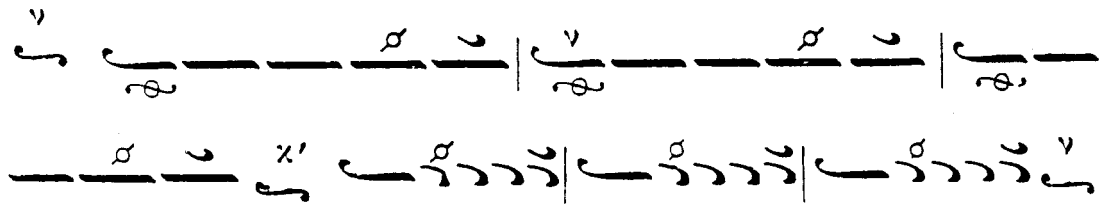
Σημ. Τὸ σύστημα τοῦτο ὑπάγεται καὶ εἰς τοὺς ἁρμονικοὺς δύο ἤχους γ΄ καὶ βαρύν, ὡς:

Τὸ **διαπέντε** (χορδῶν) σύστημα εἶνε τὸ κατὰ τετραφωνίαν πεντάχορδον, καλούμενον ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν **τροχὸς** καὶ ὑπαγόμενον εἰς τὸν α΄ ἦχον, ὡς:

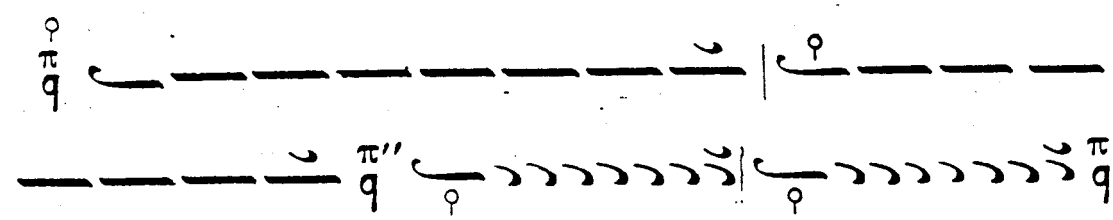

Τὸ πεντάχορδον τοῦτο σύστημα ὑπάγεται καὶ εἰς τὸν χρωματικὸν πλ. τοῦ β΄, ὡς :

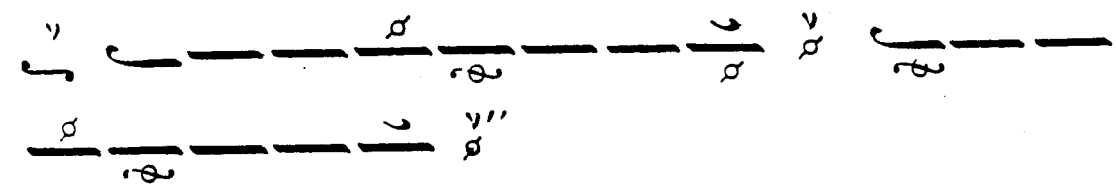

Ἐνταῦθα τὸ ἄνωθι ἐπέχει τὴν θέσιν τοῦ κατὰ Διδασκάλους , ὁ δὲ τὴν τοῦ κατὰ νενανώ .

Τὸ **διαπασῶν** σύστημα εἶνε τὸ καθ' ἑπταφωνίαν ἀλλεπάλληλον ὀκτάχορδον ὑπαγόμενον εἰς ὅλους τοὺς ἤχους, ὡς :

Αὐτὸ τοῦτο τὸ σύστημα ὑπάγεται καὶ εἰς τὸν χρωματικὸν πλ. τοῦ β΄, ὡς :

---

§ 18. Περὶ μελῶν.

Τὰ μέλη τῶν ἐν τῇ ἐκκλησ. μελῳδίᾳ ἤχων χρονικῶς εἰσι τριῶν εἰδῶν καλούμενα : **Εἱρμολογικά, Στιχηραρικὰ** καὶ **Παπαδικά.**

Εἰς τὸ **Εἱρμολογικὸν** ὑπάγονται τὰ σύντομα ἤτοι οἱ κανόνες, τὰ ἀπολυτίκια καὶ τὰ παρόμοια.

Εἰς τὸ **Στιχηραρικὸν** μέλος ὑπάγονται τὰ ἀργοσύντομα ἤτοι τὰ δοξαστικά, τὰ ἰδιόμελα καὶ τὰ τούτοις παρόμοια.

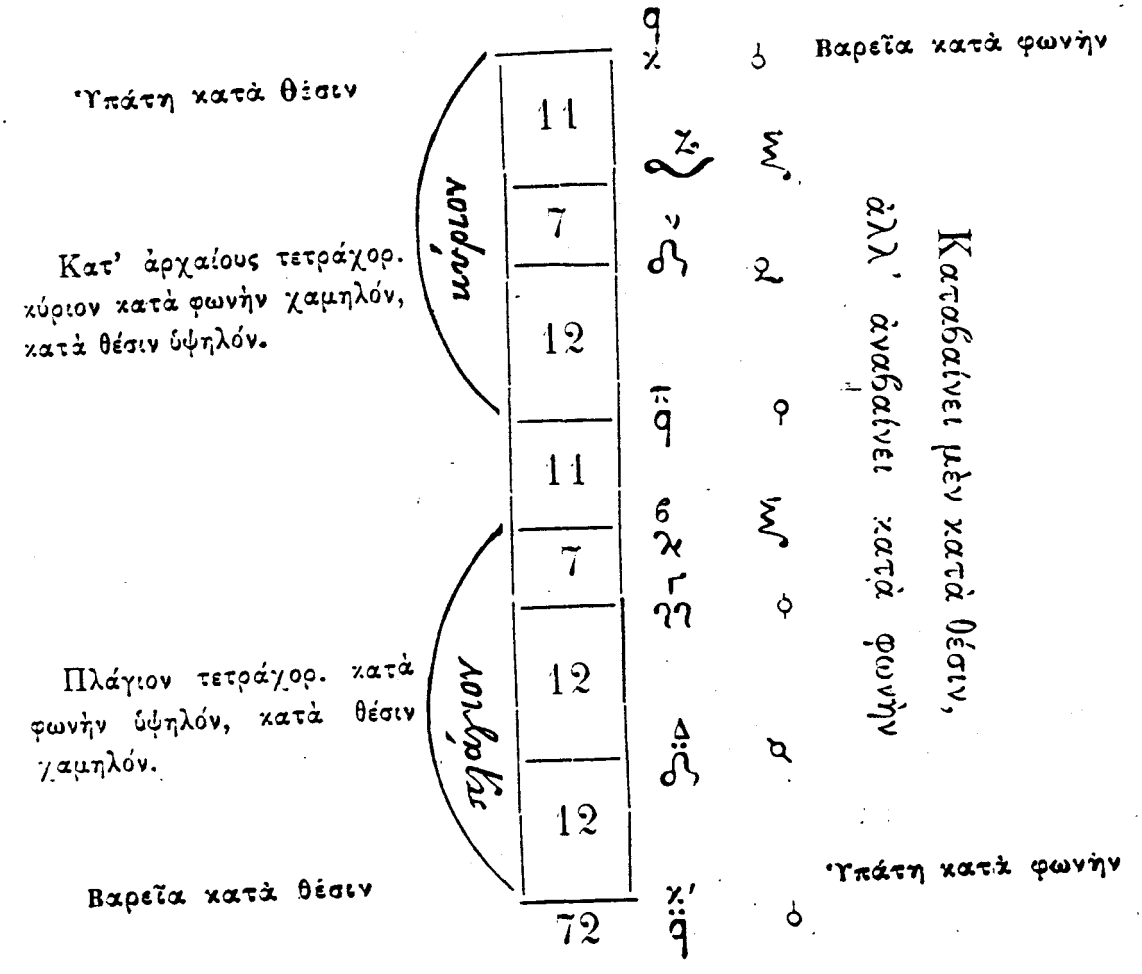
Εἰς τὸ **Παπαδικὸν** ὑπάγονται τὰ ἀργὰ ἤτοι τὰ χερουβικά, κοινωνικά, οἱ εἱρμοὶ καὶ τὰ τοιαῦτα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄

§ 19. Περὶ ἤχων.

Κλίμαξ τοῦ α΄ ἤχου κατ' ἀρχαίους.

Αὕτη εἶνε ἡ κλίμαξ τοῦ α΄ ἤχου, ἥτις, ὡς τὸ μονόχορδον τοῦ Πυθαγόρου, ἀναβαίνουσα φωνητικῶς καταβαίνει τοπικῶς, καὶ τἀνάπαλιν καταβαίνουσα κατὰ φωνὴν ἀνέρχεται κατὰ θέσιν, τοῦθ' ὅπερ εἶνε ἡ ἀληθὴς παράστασις τῆς **Ὑπάτης βαρείας.**

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὸ πρῶτον τετράχορδον τὸ κατὰ θέσιν μὲν ὑψηλὸν (ὡς φαίνεται ἐν τῷ μονοχόρδῳ), κατὰ φωνὴν δὲ χαμηλότατον ἐκαλεῖτο **κύριον**. Τὸ δὲ δεύτερον τετράχορδον τὸ κατὰ θέσιν μὲν χαμηλόν, κατὰ φωνὴν δ' ὑψηλὸν ἐκαλεῖτο **πλάγιον**. Ὅσοι ἦχοι εὑρέθησαν ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ τετραχόρδῳ ἐκλήθησαν πλάγιοι ὡς κείμενοι παραπλεύρως τῷ πρώτῳ τετραχόρδῳ. Ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι οἱ πλάγιοι ἦχοι ἔχουσι πάντοτε τὸ αὐτὸ ποιὸν καὶ τοὺς αὐτοὺς ἤχους καὶ ἀριθμούς, οἵους καὶ οἱ κύριοι.

Κατὰ τοὺς ἀοιδίμους Διδασκάλους ὅμως τὸ κατὰ φωνὴν ὑψηλὸν ἀντιθέτως ὠνομάσθη κατὰ λάθος **κύριον** ἤτοι, ἐνῷ οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμαζον κύριον τὸ καθ' ἡμᾶς **Κε, Ζω, Νη, Πα**, πλάγιον δὲ τὸ **Βου, Γα, Δι, Κε**, οἱ Διδάσκαλοι ἀντιθέτως τὸ μὲν **Κε, Ζω, Νη, Πα** ὠνόμασαν **πλάγιον**, τὸ δὲ **Βου, Γα, Δι, Κε κύριον**. Τοῦτο ἀκριβῶς εἶνε ἡ παρεξήγησις τῆς Ὑπάτης Βαρείας, περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐποιησάμεθα λόγον.

Οἱ ἀρχαῖοι, ὡς εἴπομεν, περιώριζον τοὺς κυρίους ἤχους μόνον εἰς τὸ πρῶτον κατὰ φωνὴν χαμηλὸν τετράχορδον. Ἐὰν δὲ προύχώρει τὸ μέλος εἰς τὸ δεύτερον τετράχορδον ὑψούμενον, ὁ ἦχος τότε ἀπὸ κύριον καθίστατο πλάγιος, διότι τὰ δύο τετράχορδα ἑνούμενα ἀπετέλουν τέλειον διαπασῶν. Καὶ ὅμως νῦν μάθημα ἐπιγραφόμενον α΄ ἦχος παρ' ἡμῖν προχωρεῖ ἀδιαφόρως καὶ πρὸς τὸ πλάγιον καὶ πρὸς τὸ ὑπερπλάγιον τετράχορδον, καλεῖται δὲ πάλιν α΄ ἦχος, ἐνῷ κατέρχεται καὶ εἰς τὸ δεύτερον τετράχορδον καὶ εἰς τὸ τρίτον ἤτοι εἰς τοὺς πλαγίους καὶ ὑπερπλαγίους ἤχους. Οὕτω παρατηροῦμεν ἐν τῷ μονοχόρδῳ, ὅτι ὁ α΄ κύριος ἦχος περιωρίζετο μόνον εἰς ἓν τετράχορδον (τὸ πρῶτον), ἂν δὲ προύχώρει εἰς τὸ δεύτερον ὠνομάζετο πλ. τοῦ α΄, συνέβαινε δὲ τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἤχους (*).

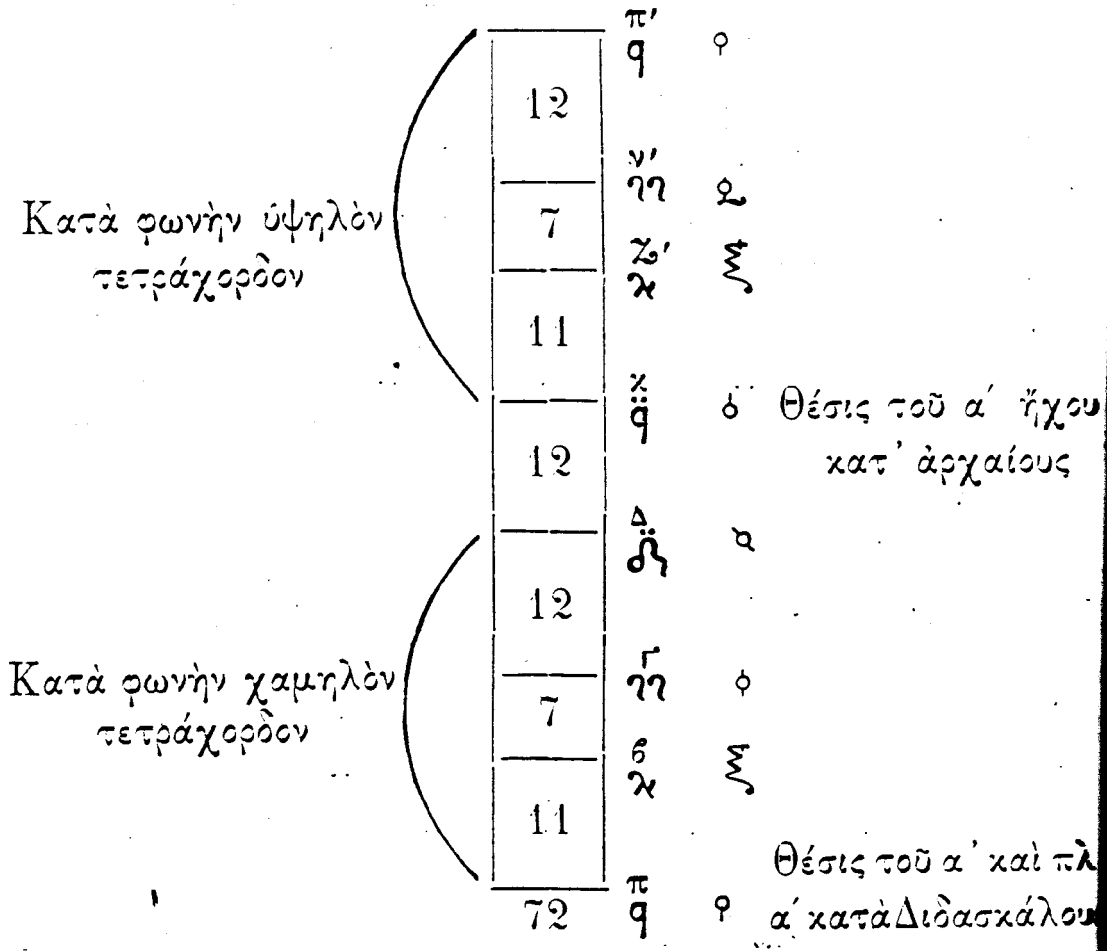
Εὐτυχῶς ὅμως διετηρήθη ἐν μικρῷ μέρει ὁ τοιοῦτος νόμος,

(*) Ὁ Δώριος τοῦ πρώτου τετραχόρδου βλέπομεν ἐν τῷ μονοχόρδῳ εἰς τὸ δ΄ τετράχ. ὅτι ὀνομάζεται Ὑποδώριος, ὁ Λύδιος, Ὑπολύδιος κ. κ.

διότι τὰ Εἱρμολογικὰ μέλη περιορίζονται καὶ σήμερον ἐντὸς ἑνὸς τετραχόρδου, τὰ Στιχηραρικὰ ἐντὸς δύο τετραχόρδων καὶ τὰ Παπαδικὰ καὶ ἐντὸς δύο καὶ ἐντὸς τριῶν.

Ὁ α΄ ἦχος τῶν ἀρχαίων βασίζεται ἐπὶ τοῦ **Κε**. Ἡ κατὰ Διδασκάλους ὅμως ἐν χρήσει διατονικὴ κλίμαξ τοῦ α΄ ἤχου βασίζεται ἐπὶ τοῦ **Πα**, ὅστις ἐν μὲν τοῖς εἱρμολογικοῖς ἔχει δεσπόζοντας φθόγγους τὸν **Πα** καὶ τὸν **Δε** καὶ λήγει εἰς τὸν **Πα**, ἐν δὲ τοῖς στιχηραρικοῖς ἔχει τὸν **Πα** καὶ τὸν **Γα**, λήγει δ' εἰς τὸν **Πα**, καὶ ἐν τοῖς παπαδικοῖς δεσπόζοντες φθόγγοι εἰσὶν οἱ **Πα, Δε, Κε** καὶ λήγει εἰς τὸν **Πα**.

Ἡ κάτωθι κλίμαξ εἶνε τοῦ α΄ ἤχου μὲ βάσιν **Πα** τῶν Διδασκάλων βελτιωθεῖσα ἐν μέρει, πορευομένη δὲ καὶ κατὰ φωνὴν καὶ κατὰ θέσιν ἀπὸ βαρέος ἐπὶ τὸ ὀξὺ μὲ τὰς φθορὰς καὶ μαρτυρίας ἑκάστου φθόγγου.

ΣΗΜ. Ἐπειδὴ πολλοὶ ἀρχάριοι ἱεροψάλται ἀγνοοῦσι τὴν ἀκριβῆ σημ

σίαν τῶν ἀριθμῶν τῆς μουσικῆς κλίμακος σημειοῦμεν ἐνταῦθα, ὅτι οἱ ἀριθμοὶ ἐγένοντο τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Πυθαγόρου. Ἀποτελεῖται δὲ ἡ ἀξία τοῦ μήκους τῆς ὅλης χορδῆς καὶ τῶν τόνων τοῦ μονοχόρδου ἀπὸ τοῦ πρώτου ζυγοῦ τῆς χειρίδος (ἤτοι τοῦ πήχεως τοῦ μονοχόρδου) μέχρι τοῦ δευτέρου καὶ τελευταίου, ἐφ' οὗ κάθηται ἡ χορδὴ ἐπὶ τοῦ σκάφους τοῦ ὀργάνου, ἐκ τμημάτων μικρῶν καὶ ἀναλόγων 108. Αἱ δὲ ἀξίαι τῶν τόνων πηγάζουσιν ἐξ αὐτῶν τῶν τμημάτων. Τὸ τεταρτημόριον ($^1/_4$ τοῦ τόνου) ἔχει τρία τμήματα, ἀφοῦ ὁλόκληρος ὁ τόνος ἔχει δώδεκα. Τὸ ἡμιτόνιον ἔχει 6 ἢ 7 τμήματα κατὰ μῆκος τῆς χορδῆς. Ὁ μειζων τόνος ἔχει, ὡς εἴπομεν, 12. Ὁ ἐλάσσων 11. Τὸ τετράχορδον ὁλόκληρον ἔχει 30 τμήματα. Τὸ πεντάχορδον ἔχει 42. Ἡ διαπασῶν 72 τμήματα. Ἡ κλίμαξ εἶνε ἡ χειρὶς τοῦ μονοχόρδου ἢ τοῦ ταμπούρ.

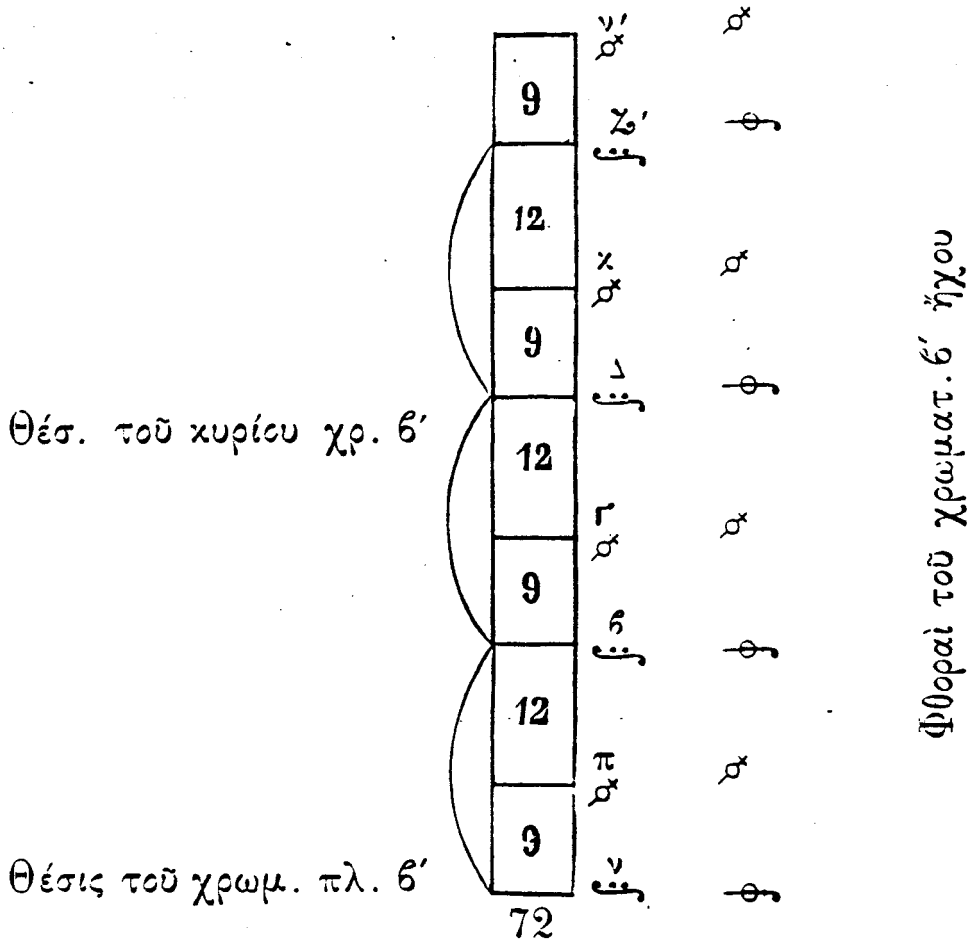
§ 20. Περὶ τοῦ β΄ χρωματικοῦ ἤχου.

Ὁ δὲ δεύτερος χρωματικὸς ἦχος κατὰ τὴν ἀπὸ ὀξέος πρὸς τὸ βαρὺ πορείαν τῶν Διδασκάλων εὑρισκόμενος ἐπὶ τοῦ δευτέρου τόνου ἔχει βάσιν τὸν **Δι**, μαρτυρίαν , φθορὰς δὲ τὴν καὶ τὴν . Κύριος ἦχος ὢν ἔχει ὡς πλάγιον αὐτοῦ τὸν τετρατόνως ἐπὶ τὸ βαρὺ εὑρισκόμενον **Νη**, οὐχὶ δὲ τὸν **Πα**. Μεταχειρίζεται σύστημα τρίχορδον καθ' ὁμοίαν διφωνίαν, ὡς φαίνεται ἐν τῇ κάτωθι κλίμακι. Ὅταν δ' ὁ ἦχος οὗτος μελῳδῆται εἱρμολογικῶς, εἶνε ἄπορον πῶς ἐπεκράτησεν ἡ γενικὴ συνήθεια νὰ ἀφίνῃ τὸ κατὰ διφωνίαν τρίχορδον σύστημά του καὶ νὰ ποιῆται χρῆσιν τοῦ τετραχόρδου συστήματος τοῦ πλαγίου του ἐν τῇ αὐτῇ κλίμακι, ὡς λ. χ. τὸ «*Ἐν βυθῷ κατέστρωσέ ποτε*», ὅπερ κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην καλὸν ἦθελεν εἶσθαι νὰ νὰ ἐπιγράφηται πλ. τοῦ β΄ τοὐλάχιστον ἐπὶ τῶν εἱρμολογικῶν μελῶν τοῦ χρωματικοῦ β΄ ἤχου, οὐχὶ δὲ ἦχος β΄, ἀφοῦ παντοχοῦ ψάλλεται κατὰ πλ. τοῦ β΄ χρωματικόν. Ὥστε ἄλλως ἐπιγράφεται καὶ ἄλλως ψάλλεται· οὕτω δ' οἱ κύριοι ἦχοι καταντῶσι πλάγιοι καὶ οἱ πλάγιοι κύριοι.

Στιχηραρικῶς δὲ μελῳδούμενος ἔχει σχετικοὺς φθόγγους τὸν καὶ τὸν καὶ τὸν , καταλήξεις δ' ἀτελεῖς

μὲν εἰς τὸν **Δε** καὶ εἰς τὸν **Βου**, ἐντελεῖς δ' εἰς τὸν **Δε**. Μαρτυρίας ἔχει διὰ τὸν **Νη** τὴν $\overset{\nu}{\underset{\cdots}{}}$ καὶ διὰ τὸν **Πα** τὴν $\overset{\pi}{\underset{\sigma}{}}$. διὰ τὸν **Βου** τὴν $\overset{\beta}{\underset{\cdots}{}}$, διὰ τὸν **Γα** τὴν $\overset{\Gamma}{\underset{\sigma}{}}$, διὰ τὸν **Δε** τὴν $\overset{\Delta}{\underset{\cdots}{}}$ διὰ τὸν **Κε** τὴν $\overset{\chi}{\underset{\sigma}{}}$, διὰ τὸν **Ζω** τὴν $\overset{\zeta}{\underset{\cdots}{}}$, διὰ δὲ τὸν ὑψηλὸν **Νη** τὸν $\overset{\nu}{\underset{\sigma}{}}$ κ. ο. κ. Ἡ κλίμαξ τοῦ ἤχου τούτου εἶνε ἡ κατωτέρω μετὰ τμημάτων 72. Ἡ διαπασῶν ὅλων τῶν ἤχων εἶνε μία πάντοτε μὲ 72 τμήματα, οὐχὶ δ' ὁτὲ μὲ 64, ὁτὲ μὲ 68, ὁτὲ δὲ μὲ 69 καὶ 66, διότι ἡ φύσις δι' ὅλους ἐν γένει τοὺς ἤχους ἔχει μίαν ἀντιφωνίαν.

Κλίμαξ τοῦ χρωματικοῦ δ' ἤχου κατὰ διφωνίαν ὁμοίαν.

Ἐνδεχόμενόν τινες τῶν συναδέλφων νὰ μὴ παραδεχθῶσι

τὴν ἄνω κατατομὴν τοῦ χρωματικοῦ β΄ ἤχου, εἶνε ὅμως ἡ ὀρθοτέρα. Οἱ ἀρχαῖοι μουσικοὶ Ἕλληνες ἔδοσαν εἰς τὴν διαπασῶν ὅλων τῶν ἤχων ἀξίαν, ὡς εἴπομεν, 72 τμημάτων, εἰς τὸ τετράχορδον 30 (*), εἰς δὲ τὸ πεντάχορδον 42.

Οὕτω οἱ θεωροῦντες τοὺς Διδασκάλους ἀλανθάστους καὶ κατὰ συνέπειαν μὴ πιστεύοντες τὴν ἄνω διαίρεσιν ὡς ὀρθήν, δυσπιστοῦσι καὶ πρὸς τὸν Πυθαγόραν καὶ πρὸς τὸν Ἀριστόξενον καὶ πρὸς ὅλους τοὺς ἀρχαίους μουσικογράφους (τοῦθ' ὅπερ ἀποδείκνυσι τὴν ἑαυτῶν ἄγνοιαν), ἐνῷ οἱ διδάσκαλοι ἐξ αὐτῶν ἐφωτίσθησαν, καὶ ὁμολογοῦσιν αὐτοὶ οὗτοι τὰς ἀμφιβολίας των.

---

§ 21. Περὶ τοῦ διατονικοῦ β΄ ἤχου «Ἅγια».

Ὁ διατονικὸς β΄ ἦχος $\overset{\Delta}{\underset{\text{δ}}{\text{ζ}}}$ εἶνε ὁ ὑπὸ τῶν Διδασκάλων καλούμενος ἦχος δ΄, πανηγυρικὸς (Ἅγια).

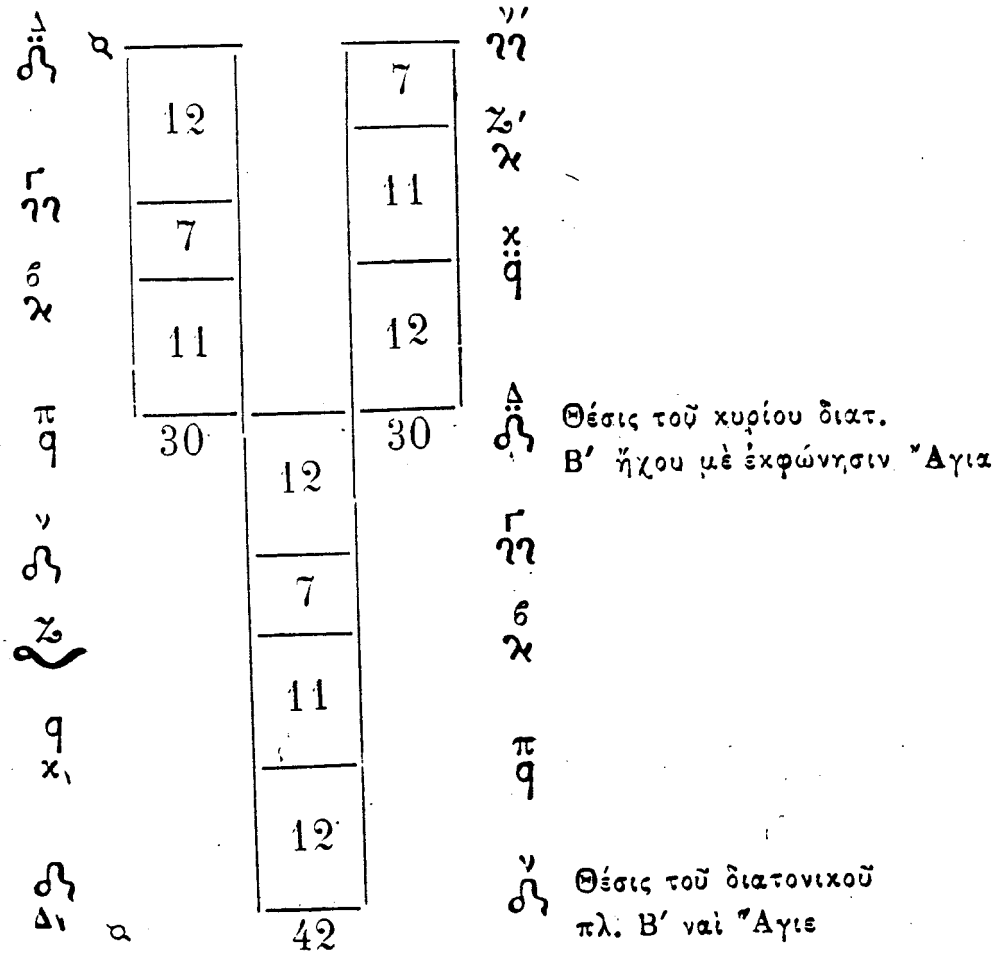
Ὁ ἦχος οὗτος ἐκφωνούμενος διὰ τοῦ Ἅγια βασίζεται ἐπὶ τοῦ β΄ τόνου **Δε** ἐν καταβάσει ἀπὸ τοῦ **Κε**(**). Κύριος ἦχος διατονικὸς ὢν δεικνύει πλάγ. αὐτοῦ τὸν τετρατόνως ἐπὶ τὸ βαρὺ εὑρισκόμενον **Νη**, τὸν διατονικὸν **Νη** $\left(\overset{\nu}{\text{δ}}\right)$, ἔχει φθορὰν ϱ καὶ μαρτυρίαν $\overset{\Delta}{\underset{\text{δ}}{\text{ζ}}}$. Παπαδικῶς μελῳδούμενος κατὰ τὸ Ἅγια ἔχει βάσιν τὸν διατονικὸν $\overset{\Delta}{\underset{\text{δ}}{\text{ζ}}}$, σχετικοὺς δὲ φθόγγους ὀξέως μὲν ἔχει τὸν $\overset{\text{ζ}}{\underset{\text{κ}}{\text{ω}}}$, βαρέως δὲ τὸν $\overset{\text{β}}{\underset{\text{κ}}{\text{ω}}}$, ἐνίοτε κλίνει καὶ ἐπὶ τοῦ πλαγίου

(*) «Ὅλον δὲ τὸ διατεσσάρων εἰς τριάκοντα». Εὐκλείδης.

(**) Οἱ Διδάσκαλοι τὸν **Δι** ὠνόμασαν τέταρτον, καὶ τὸν $\overset{\text{β}}{\underset{\text{κ}}{\text{ω}}}$, τὸν λέγετον, πάλιν ὠνόμασαν τέταρτον, ἀλλὰ τότε ἔπρεπε καὶ ὁ τετρατόνως ἐπὶ τὸ βαρὺ εὑρισκόμενος **Κε** νὰ κληθῇ πλ. τοῦ δ΄ ἢ πλ. τοῦ λεγέτου μὲ μαρτυρίαν τοῦ λεγέτου $\overset{\chi}{\underset{\text{κ}}{\text{ω}}}$ καὶ οὐχὶ ὁ $\overset{\nu}{\underset{\text{δ}}{\text{ζ}}}$, ὅστις κατὰ δύο μόνον τόνους ἀπὸ τοῦ τετάρτου $\overset{\text{β}}{\underset{\text{κ}}{\text{ω}}}$ ἐπὶ τὸ βαρὺ εὑρίσκεται, ὅπερ ἀντιβαίνει εἰς τὸν κανόνα τῶν Διδασκάλων.

του **Νη** καὶ λήγει πάλιν εἰς τὸν $\overset{\Delta}{\underset{\text{ϭ}}{\ddot{\text{ϭ}}}}$. Στιχηραρικῶς καὶ εἱρμολογικῶς μελῳδούμενος ἔχει σχετικώτερον φθόγγον τὸν $\overset{\text{ϭ}}{\underset{\text{λ}}{\ddot{\text{λ}}}}$. Ἡ κλίμαξ αὐτοῦ εἶνε ἡ κατωτέρω.

Κλίμαξ τοῦ διατονικοῦ β΄ ἤχου τοῦ ἐκφωνουμένου διὰ τοῦ Ἅγια.

Περὶ τοῦ τρίτου ἤχου.

Ὁ γ΄ ἦχος (κατὰ Διδασκάλους) βασιζόμενος ἐπὶ τοῦ τρίτου ἐν καταβάσει τόνου τῆς θεμελίου κλίμακος, ὡς **Κε, Δι, Γα,** ἔχει φυσικὸν φθόγγον τὸν **Γα**, μαρτυρίαν τὴν $\dot{\eta}\dot{\eta}$ (*),

(*) Πάντες οἱ κύριοι ἦχοι ἔχουσιν ἐπὶ τῶν μαρτυριῶν των στίγματα ποὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν πλαγίων, οἵτινες στεροῦνται τοιούτων, ὡς: $\overset{\Gamma}{\underset{\text{q}}{\ddot{\text{q}}}}$, $\overset{\text{ϭ}}{\underset{\text{λ}}{\ddot{\text{λ}}}}$, $\dot{\eta}\dot{\eta}$

$\overset{\text{L}}{\underset{\text{ϭ}}{\ddot{\text{ϭ}}}}$ | $\overset{\text{λ}}{\underset{\text{π}}{\ddot{\text{π}}}}$ q $\overset{\text{λ}}{\underset{\text{π}}{\ddot{\text{π}}}}$ — $\overset{\text{λ}}{\underset{\text{π}}{\ddot{\text{π}}}}$ ηη $\overset{\text{λ}}{\underset{\text{π}}{\ddot{\text{π}}}}$ ϭ.

φθορὰν δὲ διατονικὴν ἢ φυσικὴν τὴν φ , ἁρμονικὴν δὲ τὴν ϱ (*).

Ἐπὶ τῆς τελευταίας ταύτης φθορᾶς βασιζόμενος ὁ γ΄ ἦχος ὁδεύει ἐνίοτε κατὰ τριφωνίαν ὁμοίαν, ὡς φαίνεται ἐν τῇ κατωτέρω κλίμακι.

Κύριος ἦχος ὢν ἔχει πλάγιον αὐτοῦ τὸν τετρατόνως ἐπὶ τὸ βαρὺ εὑρισκόμενον **Ζω**, τὸν ἁρμονικὸν (ζ ηη), οὐχὶ δὲ τὸν διατονικὸν (ζ), διότι ἡ μαρτυρία αὕτη οὖσα διατονικὴ δὲν ἀνήκει εἰς τὸν πλάγιον ἁρμονικόν, ἀλλ᾽ εἰς τὸν ὀξὺν διατονικὸν (γ), διότι τὸ πεντάχορδον ἀπαιτεῖ μὲ 42 τμήματα. (Ἴδε τὴν κλίμακα τοῦ διατονικοῦ βαρέος).

Ὁ γ΄ ἦχος παπαδικῶς μελῳδούμενος ποιεῖται πολλάκις χρῆσιν τοιαύτης μαρτυρίας ϱ γ (**), τότε δ᾽ ἔχει τὸν **Κε** ὡς β ν, τὸν δὲ **Ζω** μὲ ὕφεσιν. Στιχηραρικῶς μελῳδούμενος ἔχει βάσιν τὸν **Γα**, δεσπόζοντας δὲ ἢ σχετικοὺς φθόγγους τὸν **Κε** καὶ τὸν **Πα** καὶ λήγει εἰς τὸν **Γα**. Εἱρμολογικῶς μελῳδούμενος ἔχει βάσιν πάλιν τὸν **Γα** καὶ σχετικοὺς φθύγγους τὸν **Κε** καὶ τὸν **Πα** λήγων εἰς τὸν **Γα**.

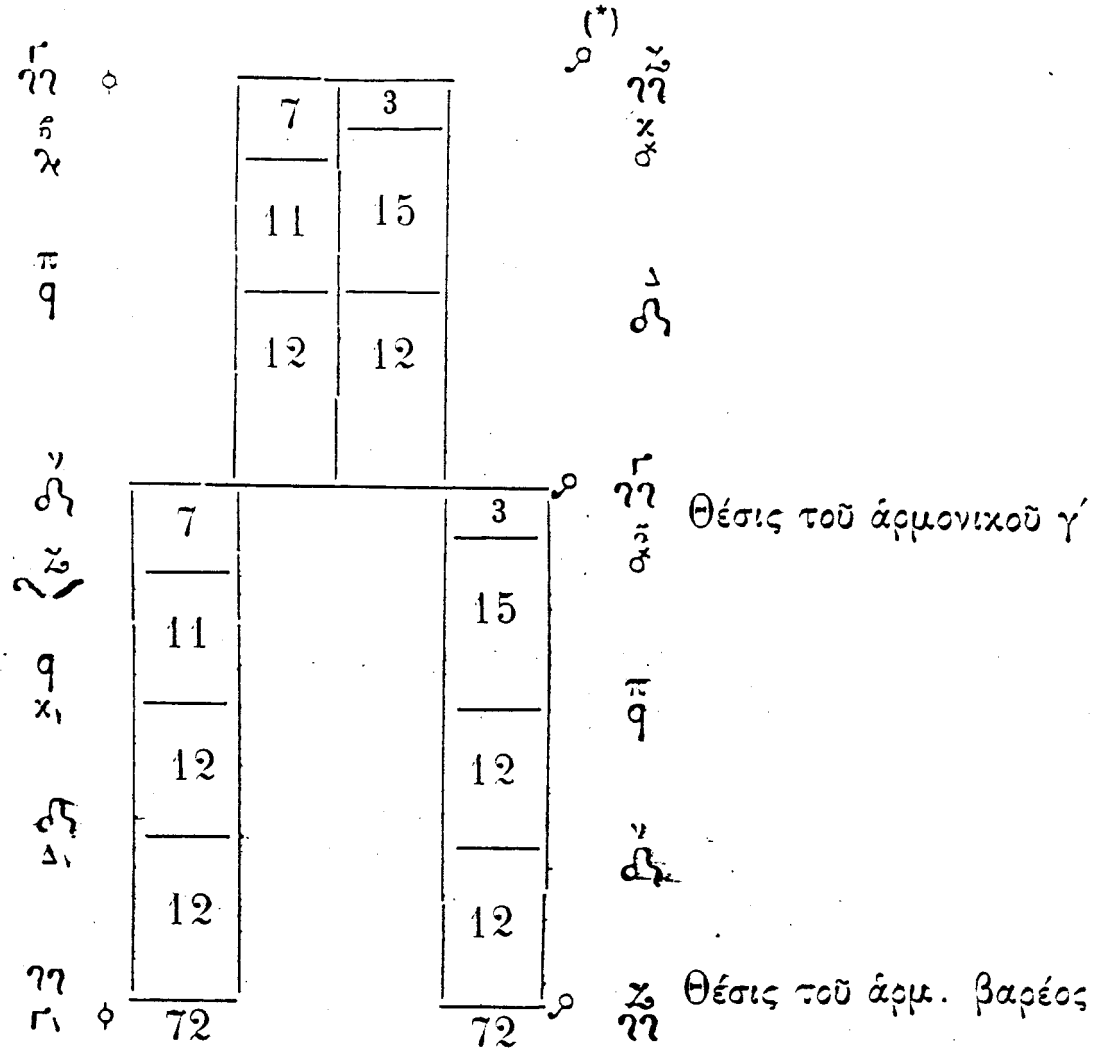
Ὁ ἦχος οὗτος μεταχειρίζεται καὶ ἄλλας δύο φθοράς, τὴν μὲν φ ἐπὶ τοῦ **Κε** ἀπαιτοῦσαν τὸν πρῶτον ἀνιόντα φθόγγον ἤτοι τὸν **Ζω** μὲ ὕφεσιν, τὴν δὲ δ ἐπὶ τοῦ **Γα** ἀπαιτοῦσαν τὸν πρῶτον κατιόντα φθόγγον ἤτοι τὸν **Βου** μὲ δίεσιν (***). Ἡ κλίμαξ αὐτοῦ εἶνε αὕτη :

(*) Λέγομεν ἁρμονικὴν οὐχὶ δ᾽ ἐναρμόνιον, διότι ὁ ἦχος οὗτος, ὡς καὶ ἐν τοῖς πρόσθεν ἐλέχθη, μικρὸν μόνον μέρος τοῦ ἀρχαίου ἐναρμονίου ἐνέχει, ἤτοι τὸ 3 οὐχὶ δὲ καὶ τὸ 24, δηλαδὴ τὸ δίτονον.

(**) Φρονοῦμεν, ὅτι, ὅταν ἐπὶ τοῦ **Γα** τίθεται τοιαύτη μαρτυρία καὶ φθορὰ ϱ γ δὲν εἶνε πλέον οὗτος γ΄ ἦχος, ἀλλὰ καθαρὸς ν β .

(***) Κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, ὅταν ὑπάρχῃ ἐπὶ τοῦ **Ζω** καὶ **Γα** τοιαύτη ἁρμονικὴ φθορὰ ϱ , τὰ σημεῖα ταῦτα φ δ εἰσὶ περιττά. Ἂν δ᾽ ἐπέλθῃ διαφορὰ καθ᾽ ἓν ἢ καὶ κατὰ δύο τμήματα ἐν τῇ φωνητικῇ μουσικῇ δὲν διακρίνεται. Μόνον δὲ ἐπὶ τοῦ ἐγχόρδου ὀργάνου, καὶ τοῦτο λίαν δυσκόλως θὰ ἐγίγνετο αἰσθητὴ ἴσως.

Κλίμαξ τοῦ διατονικοῦ καὶ ἁρμονικοῦ τρίτου ἤχου.

§ 22. Περὶ τοῦ Λεγέτου ἤχου.

Ὁ λέγετος καλούμενος ἦχος, ἐν καταβάσει ἀπὸ τοῦ **Κε**, τέταρτος τόνος ὢν διατονικὸς βασίζεται ἐπὶ τοῦ **Βου**, ἔχει φθορὰν τὴν ξ καὶ μαρτυρίαν τὴν λ. Ὁ ἦχος οὗτος διατελεῖ

(*) Ἡρθορὰ ♪ πάντοτε τὸν πρῶτον κατιόντα φθόγγον σύρει πρὸς ἑαυτὸν πλησιέστατα, διὰ τοῦτο ὑπὸ τὰς μαρτυρίας $\frac{\beta}{\delta}$ $\frac{\chi}{\delta}$ τίθεται δίεσις, διότι ἀμφότεροι οἱ φθόγγοι οὗτοι τοιουτοτρόπως δὲν εὑρηνται ἐν ταῖς φυσικαῖς αὐτῶν θέσεσιν, ἀλλ' ὑψηλότερα.

ἔξω τῶν τε κυρίων καὶ πλαγίων οὔτε κύριος ὢν οὔτε πλάγιος, ἀλλ' οὐδέτερός τις διαζευτικὸς τόνος μεταξὺ τῶν δύο τετραχόρδων τῆς θεμελίου κλίμακος.

Στιχηραρικῶς μελῳδούμενος βασίζεται ἐπὶ τοῦ **Πα**, σχετικοὶ δ' αὐτῷ φθόγγοι εἰσὶν ἁ **Βου** καὶ ὁ **Δι**. Εἰς τὸν **Βου** ποιεῖται καταλήξεις ἐντελεῖς, εἰς δὲ τὸν **Πα** ἀτελεῖς.

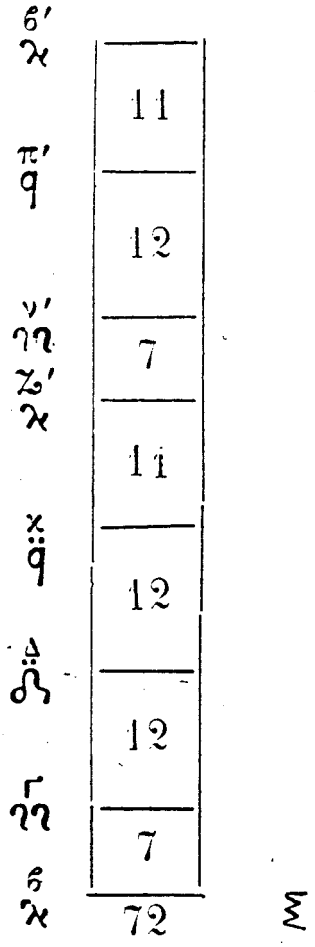
Σημ. Ἐνῷ πάντες οἱ ἄλλοι ἦχοι λήγουσιν εἰς τὰς ἑαυτῶν βάσεις ἤτοι ἐπὶ τοῦ φθόγγου ἀφ' οὗ ἤρχισαν μὲ κατάληξιν ἐντελῆ, τὸ στιχηραρικὸν μέλος τοῦ ἤχου τούτου ἔχει βάσιν μὲν τὸν **Πα**, κατάληξιν δ' ἐντελῆ τὸν **Βου**, ἄγνωστον διατί.

Εἱρμολογικῶς μελῳδούμενος βασίζεται ἐπὶ τοῦ **Βου** καὶ ἔχει σχετικοὺς φθόγγους τὸν **Δι** καὶ τὸν **Βου** καὶ λήγει εἰς τὸν **Βου** ἤτοι εἰς τὴν βάσιν του.

Τὸν ἦχον τοῦτον, ὡς ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Ἀριστόξενος, ἐφεῦρεν ἡ Σαπφὼ καὶ ὠνόμασεν αὐτὸν Μιξολύδιον (*), ἴσως διότι ἐφαίνετο τότε μικτὸς ὅπως καὶ σήμερον εἰς τὸ στιχηραρικὸν μέλος περιστρεφόμενος περὶ τὸν **Πα** καὶ φαινόμενος α΄, ὁτὲ δὲ περὶ τὸν **Βου** καὶ φαινόμενος λέγετος. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ σχετίζεται πολὺ μὲ τὸν διατονικὸν δεύτερον ἦχον $\frac{\lambda}{\sigma\eta}$ τοῦ παπαδικοῦ μέλους τοῦ ἐκφωνουμένου διὰ τοῦ Ἅγια. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν σημερινὴν αὐτοῦ ὀνομασίαν «*λέγετος*» ὁμολογοῦμεν ὅτι ἀγνοοῦμεν τὴν ἀρχὴν αὐτῆς. Ὁ ἦχος οὗτος ἐν τῇ θεμελίῳ κλίμακι εἶνε τέταρτος τόνος. Ἡ κλίμαξ αὐτοῦ τοῦ ἤχου κατὰ διαπασῶν εἶνε ἡ ἑξῆς:

(*) Κατὰ τὸ μονόχορδον ὁ Μιξολύδιος εἶνε ὁ διατονικὸς **Ζω**, οὐχὶ δὲ ὁ **Βου**, διότι τὸ μονόχορδον ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ **Κε**, οὐχὶ δὲ ἀπὸ τοῦ **Πα**, ἀφ' οὗ ἤρχισαν οἱ Διδάσκαλοι.

Ἡ κατὰ διαπασῶν κλίμαξ τοῦ λεγέτου ἤχου.

Ταῦτα περὶ τῶν τεσσάρων κυρίων ἤχων.

---

§ 23, Περὶ τοῦ πλαγίου πρώτου ἤχου.

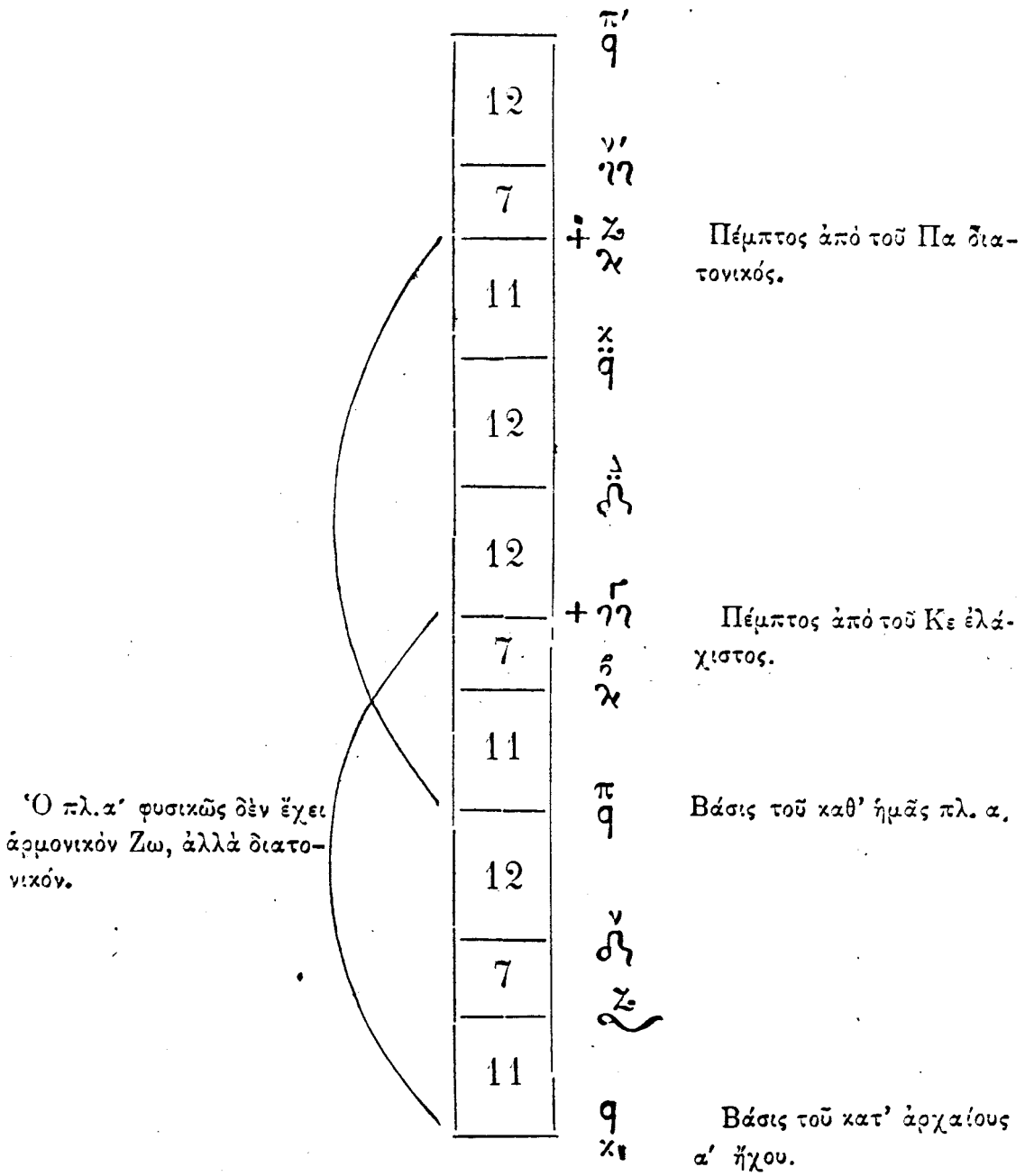
Ὁ πλ. τοῦ α΄ ἦχος βασιζόμενος ἐπὶ τοῦ **Πα** εὑρίσκεται τετρατόνως ἐπὶ τὸ βαρὺ ἀπὸ τοῦ κυρίου του **Κε**, ὡς **Κε, Δι, Γα, Βου, Πα,** τοῦ ὁποίου πολλάκις ἔχει τὴν ἰδίαν κλίμακα. Φθορὰς ἔχει ἐπὶ τοῦ **Πα** τὴν ♀, ἐπὶ τοῦ **Ζω** (του πέμπτου τόνου τῆς κλίμακός του) τὴν ἁρμονικὴν ταύτην ♂ ἢ ὕφεσιν, μαρτυρίαν δὲ τὴν λ̲ q.

Παρατηροῦμεν ὅτι ὁ ἦχος οὗτος, ὅπως εἰς τὰ στιχηραρικὰ καὶ τὰ παπαδικὰ μέλη βασίζεται ἐπὶ τοῦ **Πα,** ὁμοίως καὶ εἰς

τὸ εἱρμολογικὸν μέλος ὤφειλε νὰ βασίζηται ἐπὶ τοῦ **Πα** καὶ οὐχὶ ἐπὶ τοῦ **Κε**. Ὁ ἦχος οὗτος, ὅταν βασίζηται ἐπὶ τοῦ **Πα**, δὲν ἔχει τὸν **Ζω** μὲ ἁρμονικὴν φθοράν, ἀλλ' ἔχει τὸν διατονικὸν $\overset{\text{ζω}}{\chi}$ φυσικώτατον, ἐνῷ ὁ τῶν ἀρχαίων α΄ ἦχος ἤτοι ὁ **Κε** τὸν πέμπτον ἐν ἀναβάσει τόνον ἔχει φυσικὸν καὶ ἐλάχιστον ἤτοι τὸν **Γα** μὲ μαρτυρίαν $\overset{\Gamma}{\eta\eta}$.

Ἐν τῇ κατωτέρω κλίμακι προβαίνοντες ἐν ἀναβάσει ἀπὸ τοῦ **Κε** α΄ ἤχου μέχρι τοῦ πρώτου σταυροῦ, συγχρόνως δὲ ἀπὸ τοῦ **Πα** ἤτοι τοῦ πλ. τοῦ α΄ βαίνοντες μέχρι τοῦ δευτέρου σταυροῦ μὲ στιγμὴν βλέπομεν, ὅτι ὁ μὲν α΄ ἦχος τὸν πέμπτον τόνον ἀπὸ τοῦ **Κε** ἔχει φυσικὸν καὶ ἐλάχιστον, τὸν $\overset{\Gamma}{\eta\eta}$ (ἐν τῷ πρώτῳ σταυρῷ), ὁ δὲ **Πα** (τοῦ πλ. τοῦ α΄) τὸν πέμπτον τόνον ἔχει διατονικὸν $\overset{\text{ζω}'}{\chi}$ (ἐν τῷ δευτέρῳ σταυρῷ, ἐφ' οὗ κεῖται στιγμὴ) ἀπὸ τοῦ **Πα**.

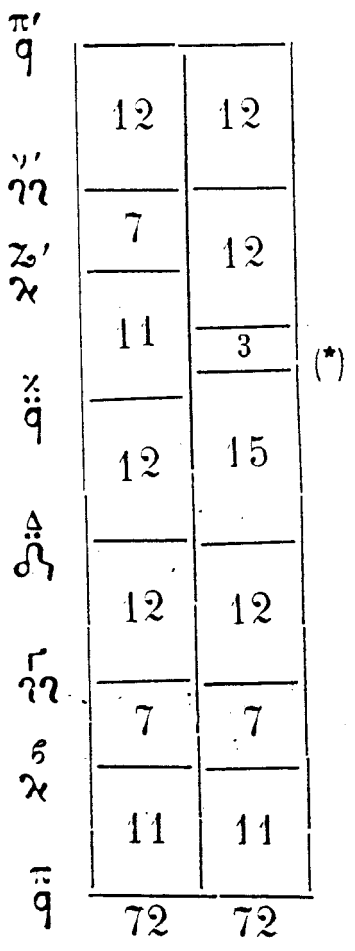
Παπαδικῶς μελῳδούμενος δεσπόζοντας φθόγγους ἔχει τὸν **Πα** καὶ τὸν **Γα**, λήγει δ' εἰς τὸν **Πα**. Στιχηραρικῶς μελῳδούμενος δεσπόζοντας φθόγγους ἔχει τὸν **Πα** καὶ τὸν **Κε**, πολλάκις δὲ καὶ τὸν **Ζω** μὲ ἁρμονικὴν φθορὰν ρ. μεταχειριζόμενος ἐνίοτε καὶ διατονικὸν **Ζω** καὶ λήγων εἰς τὸν **Δι**, ἐνῷ παπαδικῶς λήγει εἰς τὸν **Πα**, τοῦθ' ὅπερ ἄτοπον, πλὴν καὶ τούτου τὸ αἴτιον ἄδηλον.

Ἡ ἀνωτέρω κλίμαξ ἐτέθη μόνον, ἵνα καταδειχθῇ ὅτι ὁ πέμπτος ἀπὸ τοῦ **Πα** τοῦ πλ. α΄ ἤχου κατὰ Διδασκάλους τόνος δὲν εἶνε ἡμιτόνιον, ἀλλὰ τοὐναντίον τόνος, ὡς βλέπομεν ἐν τῇ κλίμακι ταύτῃ. Ἡμιτόνιον εἶνε ὁ πέμπτος τόνος ἀπὸ τοῦ **Κε** (τοῦ α΄ ἤχου τῶν ἀρχαίων), οὐχὶ δὲ ἀπὸ τοῦ **Πα**.

Ὁ πλ. τοῦ α΄ ἤχος μεταχειρίζεται δύο κλίμακας, αἵτινές εἰσιν αἱ κάτωθι.

Κλίμαξ τοῦ πλ. α΄, ἣν μεταχειρίζεται καὶ ὁ α΄ καὶ ὁ πλ. α΄

(*)

Κλίμαξ κατὰ μὲν ἀρχαίους α΄ ἤχου, κατὰ δὲ Διδασκάλους πλ.α΄.

§ 24. Περὶ τοῦ χρωματικοῦ πλ. δ΄ ἤχου.

Περὶ τοῦ ἤχου τούτου οἱ ἀρ»αῖοι λέγουσιν, ὅτι εἶνε ὁ πλουσιώτερος ὅλων τῶν ἤχων· πράγματι δὲ μελῳδεῖται πολυειδῶς. Ἐπὶ τῶν ἀρχαίων εἶχεν οὗτος πολλὰς κλίμακας, ἐξ ὧν ἐνταῦθα σημειοῦμέν τινας :

(*) Ὅταν ὁ Ζω μελῳδῆται ἐν αὐτῷ τῷ ἤχῳ ἁρμονικῶς, τότε ὁ Κε ἀφίνων τὴν φυσικήν του θέσιν πλησιάζει τὸν ἁρμονικὸν Ζω ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ τόνος Δι—Κε ἀντὶ 12 τμημάτων λαμβάνει 15. Διὰ τοῦτο κάτωθεν τῆς μαρτυρίας τοῦ χ ὑπογράφεται δίεσις, ἐπειδὴ ὁ Κε οὔτε ἐν τῇ φυσικῇ αὐτοῦ θέσει εὑρίσκεται ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, οὔτε τὸ ποιὸν τοῦ ἄννανες ἔχει.

Χρῶμα μαλακὸν	4	4	καὶ 22=30	ἄχρηστ. τοῦτο παρ' ἡμῖν	
» ἡμιόλιον	4 ½	4 ½	» 21=30	»	»
» τονιαῖον	6	6	» 18=30	ἐν χρήσ. παρ' Εὐρωπαίοις	
Ὁ καθ' ἡμᾶς β' χρωμ.	9	12	» 9=30	» παρ' ἡμῖν	
» » νενανωειδὴς χρωμ.	7	20	» 3=30	»	»
Ὁ κατὰ Χρύσανθον β' χρωμ.	7	12	7=26	ἐλλειπής.	
» » » πλ. β' »	7	18	» 3=28	»	

Ἐξ ὅλων τούτων τῶν χρωμάτων ἐν χρήσει εἶνε τρία: τὸ τονιαῖον χρωματικὸν παρ' Εὐρωπαίοις, τὸ καθ' ἡμᾶς χρωματικὸν καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς νενανωειδὲς χρωματικόν.

Αἱ πρῶται δύο χρωματικαὶ κλίμακες τοῦ μαλακοῦ καὶ τοῦ ἡμιολίου ὡς ἐκ τῆς ὅλως ἀνεπαισθήτου διαφορᾶς αὐτῶν φαίνονται ἡμῖν πάντῃ περιτταὶ καὶ ἀνεκτέλεστοι. Διαφορὰν ἑνὸς τμήματος τοῦ τόνου δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐξαγγείλῃ ἡ φωνή, οὐδὲ τὸ οὖς νὰ διακρίνῃ. Ἀριστείδης ὁ Κυντιλιανὸς λέγει, ὅτι τριῶν τμημάτων διαφορὰν εἶνε δύσκολον νὰ ἐξαγγείλῃ τις. Πῶς λοιπὸν ἐκτελεσθήσεται φωνητικῶς διαφορὰ ἡμίσεος ἢ καὶ ἑνὸς τμήματος; Ἄλλως τε καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστόξενος ἐν τῷ Μεϊβωμίῳ σελ. 46 λέγει: «*τὸ τέταρτον, ὃ καλεῖται δίεσις ἐναρμόνιος, μελῳδεῖται· ἔλαττον τούτου οὐδὲν διάστημα μελῳδεῖται*». Τουτέστι καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἀντιφάσκουσιν ὡς βλέπομεν.

Περὶ τοῦ νενανὼ οἱ Βυζαντινοὶ λέγουσιν, ὅτι εἶνε σχεδὸν πλ. τοῦ β' χρωματικός, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῆς περικοπῆς ταύτης:

»*Ἥδιστον καὶ γὰρ τοῦ νενανὼ τὸ μέλος*
» *εἰς ἦχον τερπνὸν τοῦ πλαγίου δευτέρου*».

Καὶ ἡμεῖς διατεινόμεθα, ὅτι τριῶν εἰδῶν χρωματικαὶ κλίμακες εἶνε καὶ σήμερον ἐν χρήσει ἐκτὸς πλείστων μικτῶν κλιμάκων, αἵτινες ὑφίστανται ἐν αὐτῷ τῷ ἤχῳ. Οὕτως οἱ ἀρχαῖοι δικαίως εἶπον, ὅτι τὸ χρωματικὸν γένος πολυειδῶς μελῳδεῖται.

Ὁ πλ. β΄ χρωματικὸς ἦχος ποιεῖται χρῆσιν δύο φθορῶν : τῆς τοῦ νεχέανες ♭ καὶ τῆς τοῦ νενανὼ ♯. Ὁ μὲν κατὰ νεχέανες ἦχος βασίζεται ἐπὶ τοῦ **Νη** μὲ τοιαύτην μαρτυρίαν καὶ περὶ αὐτὸν καὶ τὸν περιστρέφεται. Ἐν τῷ τρίτῳ μονοχόρδῳ καταφαίνεται, ὅτι ἡ χρωματικὴ κλίμαξ ἄρχεται ἀπὸ τοῦ καθ' ἡμᾶς **Νη**. Ὁ δὲ κατὰ νενανὼ βασίζεται μὲν ἐπὶ τοῦ **Νη**, ἀλλ' ἰδίως ἔχει δεσπόζοντας φθόγγους τὸν καὶ περὶ αὐτὸν πολλάκις στρέφεται, ὡς ὁ χρωματικὸς τῶν ἀοιδίμων Διδασκάλων.

Ὁ κατὰ νεχέανες μελῳδούμενος πλ. β΄ χρωματικὸς ἦχος, εἱρμολογικῶς μελῳδούμενος, καταλείπει τὸ ἑαυτοῦ τετράχορδον σύστημα καὶ λαμβάνει τὸ καθ' ὁμοίαν διφωνίαν σύστημα τοῦ κυρίου του ἤχου ἤτοι τὴν κλίμακα τοῦ συνήθους ἡμῶν χρωματικοῦ β΄ ἤχου μὲ διαίρεσιν 9,12 καὶ μὲ δεσπόζοντας φθόγγους τὸν καὶ τὸν , ὡς λ. χ. ἐν τῷ «*Ἐν οὐρανίοις θαλάμοις*». Στιχηραρικῶς δὲ μελῳδούμενος ὁ πλ. β΄ μεταχειρίζεται κατὰ περίστασιν καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κλίμακα καὶ τὴν τοῦ νενανώ, ἅτε διπλοσύνθετος ὢν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Δαμασκηνοῦ. Παπαδικῶς μελῳδούμενος μεταχειρίζεται τὴν κατὰ νεχέανες ἰδίαν του κλίμακα, οὕτως ὥστε δεσπόζοντος τοῦ χρωματικοῦ (νεχέανες) , τὸ μέλος στρέφεται περὶ τὸν , καὶ καὶ ὡς τούτου πλησιάζει κατὰ πολὺ πρὸς τὸν καθαρὸν β΄ χρωματικὸν ἦχον λήγων εἰς τὸν .

Ὁ δὲ κατὰ νενανὼ βαίνων στρέφει τὸ μέλος του γοερῶς περὶ τὸν , ὅπως περὶ τὸν τῶν Διδασκάλων, τότε δὲ τὸ μέλος προσλαμβάνει μεγαλοπρεπέστερον χαρακτῆρα, καὶ εἶνε ὁ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἕνατος καλούμενος ἦχος. Περὶ τοῦ ἤχου τούτου γέγραπται : «*τὸ δὲ νενανὼ ἐκτεταμένον μέλος ὑπὲρ τοὺς ὀκτὼ ἕνατος ἦχος πέλει*». Καὶ πλησιάζει μὲν οὗτος πολὺ πρὸς τὸ χρωματικόν, διαφέρει ὅμως οὐσιωδῶς κατὰ

τὸ ποιὸν ἔχων τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ κλίμακα διάφορον, ὡς φαίνεται ἐν ταῖς τρισὶ ταύταις χρωματικαῖς κλίμαξι τοῦ γένους τούτου.

Κλίμαξ τοῦ τονιαίου χρωματικ., τὴν ὁποίαν ἔχουσι καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι.

ν	6	9	3	ν′
ζ	18	12	20	ζ′
χ	6	9	7	χ
Δ	12	12	12	Δ
Γ	6	9	3	Γ
ε	18	12	20	ε
π	6	9	7	π
ν				ν
	72	72	72	

Κλίμαξ κατὰ νενανὼ τῶν Βυζαντινῶν μικτὴ μετὰ χρωματικ.

ΣΗΜ. Ἡ μεσαία κλίμαξ, ἥτις εἶνε τοῦ καθ' ἡμᾶς συνήθους χρωματικοῦ β′ ἤχου, εἶνε ὀρθοτάτη (Ἴδε σελ. 86).

Ἵνα ἐννοήσῃ τις κάλλιον τὸ νενανὼ προσθέτομεν, ὅτι τὸ μέλος τοῦτο εἶνε κάπως διάφορον τοῦ παρ' ἡμῖν β′ χρωματικοῦ, διότι ἐν αὐτῷ δεσπόζει ὁ Γ ὡς ὁ Δ τῶν Διδασκάλων, καὶ οὕτω προσδίδεται εἰς τὸ μέλος μαλλον ἀρρενωπὸν ὕφος. Εἶνε λοιπὸν ὁ κατὰ νενανὼ ἦχος διαφόρου οὐσίας τῆς τοῦ κατὰ νεχέανες. Ὁ μὲν ἔχει βάσιν τὸν ν, ὁ δὲ τὸν Γ.

Ὁ ἀοίδιμος Νικόλαος Γεωργίου, πρωτοψάλτης Σμύρνης, ἔψαλλεν ἐπιτυχέστατα τὰ στιχηραρικὰ μέλη τοῦ πλ. β′ χρω-

ματικοῦ ἤχου κατὰ νενανώ. Ἠγνόει ὅμως, ὅτι τὸ μέλος, ὅπερ ἐξετέλει, ἦτο ὄντως κατὰ νενανὼ τῶν Βυζαντινῶν, τὸ δ' οὕτω ψάλλειν εἶχε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μάθει παρὰ τοῦ ἀειμνήστου Μανουὴλ πρωτοψάλτου. Οὐχ ἧττον τοῦ λόγου ἐνταῦθα γενομένου δέον νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ὁ ἀείμνηστος Νικόλαος ἦν ἐκ τῶν ἀρίστων πράγματι μουσικοδιδασκάλων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Ὁ πλ. β΄ χρωματικὸς ἦχος εἴπομεν, ὅτι ἔχει δύο εἰδῶν διαφόρους κλίμακας. Ὁ Δαμασκηνὸς ὡς ἐκ τούτου ἐν τῷ τέλει τοῦ ἕκτου ἤχου (ἤτοι τοῦ πλ. β΄) λέγει:

«*Τὰς ἡδονὰς σὺ διπλοσυνθέτους φέρεις*
»*τοῦ δευτέρου πως δευτερεύων δευτέρως*».

Ἀμφιβάλλομεν ἂν πᾶς τις ἐννοῇ ἀκριβῶς, οἵαν σημασίαν ἔχουσιν ἐνταῦθα αἱ λέξεις «*διπλοσύνθετος*» καὶ «*δευτερεύων δευτέρως*», αἵτινες ἐλέχθησαν μόνον διὰ τὸν πλ. β΄ ἦχον, τὸν χρωματικὸν καλούμενον καὶ ἕκτον ἦχον ὄντα, ὅστις ἔχει τὴν αὐτὴν κλίμακα, οἵαν καὶ ὁ β΄ χρωματικὸς ἦχος μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ἐν τοῖς δεσπόζουσι φθόγγοις. Οὐχ ἧττον ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι χρείας τυχούσης πολυειδῶς μελῳδεῖται, διὸ καὶ «*διπλοσύνθετος*» ἐκλήθη. Ἐπειδὴ δὲ πλησιάζει τὸν κύριον αὐτοῦ ἦχον β΄ χρωματικόν, δεύτερος καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς πλαγίοις ὢν «*δευτερεύει δευτέρως*», τοῦθ' ὅπερ τρανὴ ἀπόδειξις, ὅτι ἡ κλίμαξ καὶ αἱ διαιρέσεις τῶν τετραχόρδων τοῦ κυρίου β΄ χρωματικοῦ καὶ τοῦ πλ. β΄ χρωματικοῦ ἐνίοτέ εἰσιν αἱ αὐταί. (*)

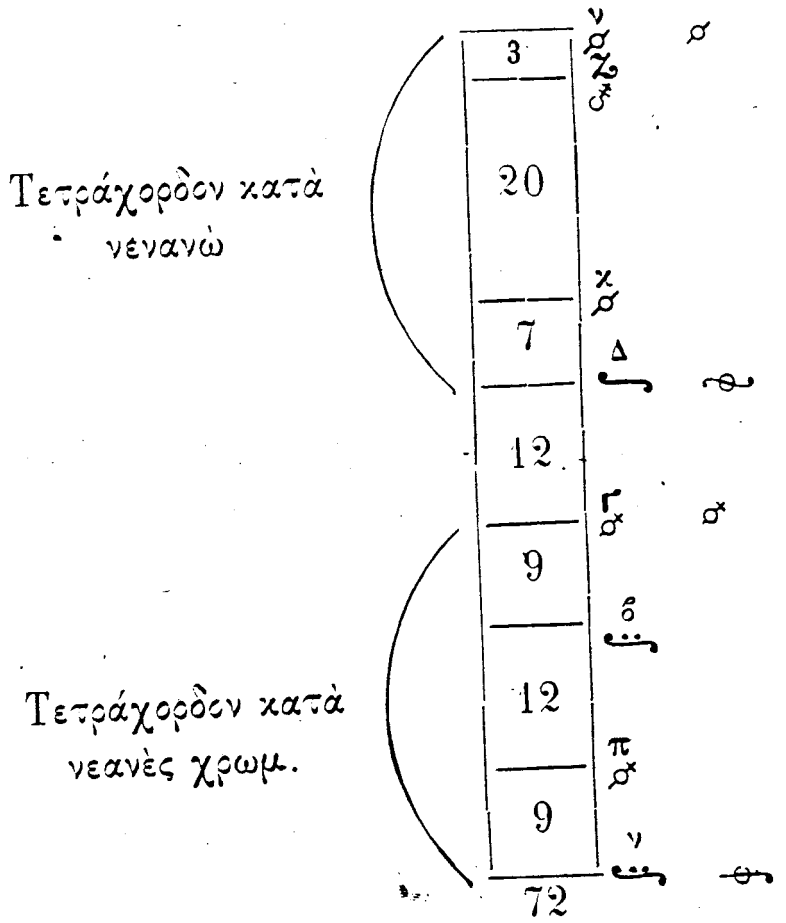
Τὸ νενανὼ τῶν Βυζαντινῶν ποιεῖται χρῆσιν σχεδὸν καὶ τῆς τοῦ ἐναρμονίου καλουμένου γένους κλίμακος, ἐπειδὴ πλησιά-

(*) Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὸ πρῶτον ἐν ἀναβάσει τετράχορδον ἐλέγετο κύριον, τὸ δεύτερον πλάγιον μὲ τοὺς αὐτοὺς ἀριθμοὺς καὶ διαιρέσεις καὶ μαρτυρίας, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐγράψαμεν

ζει πρὸς αὐτό. Τὸ γένος τοῦτο ἐπενόησεν ὁ Ὄλυμπος αἰῶνας ὁλοκλήρους πρὸ Χριστοῦ ἐξαγαγὼν τοῦτο ἐκ τῆς διαιρέσεως τοῦ τονιαίου χρωματικοῦ γένους, οὗ ἡ διαίρεσις εἶνε 6, 6, 18. Καθ' ἡμᾶς ὁ Ὄλυμπος ἐξήγαγεν αὐτὸ ἐκ τοῦ τονιαίου χρωματικοῦ γένους ὡς ἑξῆς: Ἀφαιρέσας ἐκ τῶν δύο ἡμιτονίων ἀνὰ τρία (ἤτοι ἓξ) προσέθηκεν αὐτὰ εἰς τὰ 18 καὶ ἔγινεν ἓν ὅλον 3, 3, 24, τουτέστι τοὺς μὲν μικροὺς τόνους τοῦ χρωματικοῦ ἐσμίκρυνεν ἔτι μᾶλλον, τὸν δὲ μέγαν τόνον ἐμεγέθυνεν ἀναβιβάσας εἰς 24. Ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ δὲ τούτου προέκυψεν ἓν νεοφανὲς μέλος ὡραιότερον, περὶ οὗ ὁ Νικόμαχος λέγει: «*Δίε-*»*σις, ὅπερ ἐστὶν ἡμιτονίου ἥμισυ, καὶ πάλιν ἄλλη δίεσις* »*συναμφότεραι ἡμιτονίου ἴσαι, καὶ τὸ λειπόμενον τοῦ τετρα-*»*χόρδου ὅλον δίτονον ἀσύνθετον*». Τὸ ἐναρμόνιον λοιπὸν τοῦτο γένος ἐξαχθὲν ἐκ τοῦ τονιαίου χρωματικοῦ πλησιάζει κάπως τὸ χρωματικὸν γένος, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸν καθ' ἡμᾶς γ' ἦχον καὶ τὸν βαρύν, ὡς οἱ Διδάσκαλοι ἐνόμισαν ὀνομάσαντες καὶ τούτους ἐναρμονίους. Δικαίως δὲ ὁ Δαμασκηνὸς προσέθηκεν εἰς τὸν πλ. β΄ τὴν λέξιν «*διπλοσύνθετος*», διότι πράγματι εἶνε τοιοῦτος. Ἵνα δὲ κατανοηθῇ, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔψαλλον τὸ χρωματικὸν γένος κατὰ πολλοὺς τρόπους, καὶ ἵνα καταστῇ καταληπτοτέρα ἐπίσης ἡ ἕνωσις τῶν δύο τούτων γενῶν, τοῦ χρωματικοῦ δηλαδὴ καὶ τοῦ νενανώ, σχηματίζομεν κατωτέρω ἄλλην τινὰ κλίμακα, ἥτις ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τετραχόρδῳ ἔχει διαίρεσιν καὶ ποιὸν ὅμοιον μὲ τὸν καθ' ἡμᾶς καθαρὸν χρωματικὸν β΄ ἦχον, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τετραχόρδῳ ἔχει διαίρεσιν καὶ ποιὸν ὅμοιον μὲ τὸ νενανὼ τῶν Βυζαντινῶν, οὗτινος ποιούμεθα χρῆσιν εἰς τὰ ἡμέτερα ἀργὰ μέλη, Χερουβικά, κοινωνικά, κ.τ.λ. μεμιγμένα ἢ μᾶλλον διπλοσύνθετα ὡς λέγει ὁ ἱερὸς Δαμασκηνός. Ἐν τῷ πρώτῳ τετραχόρδῳ τὰ ἀργὰ ἄσματα ψάλλομεν κατὰ τὸν χρωματικὸν β΄ ἦχον, ἐν τῷ δευτέρῳ ὅμως τετραχόρδῳ, ἵνα ἀποκατασταθῇ τὸ μέλος κατὰ τελείαν διαπασῶν, ἐξαιρετικῶς ψάλλομεν αὐτὰ κατὰ τὸ ποιὸν τοῦ νενανώ.

Ἡ κατωτέρω δὲ κλίμαξ ἡ ἐκ τοῦ χρωματικοῦ δευτέρου καὶ ἐκ τοῦ νενανὼ μεμιγμένη φρονοῦμεν, ὅτι εἶνε ἡ ὀνομασθεῖσα διπλοσύνθετος.

Κλίμαξ διπλοσύνθετος ἐκ τοῦ χρωματικοῦ δευτέρου καὶ νενανὼ τῶν Βυζαντινῶν.

Παρατίθενται κατωτέρω πολλαὶ μικταὶ κλίμακες, ἵνα καταδειχθῇ, ὅτι ὁ πλ. β΄ χρωματικὸς πολυειδῶς μελῳδεῖται.

Κατὰ νενανὼ μὲ συνημμένα τετράχορδα ἐν καταβάσει

| | | |

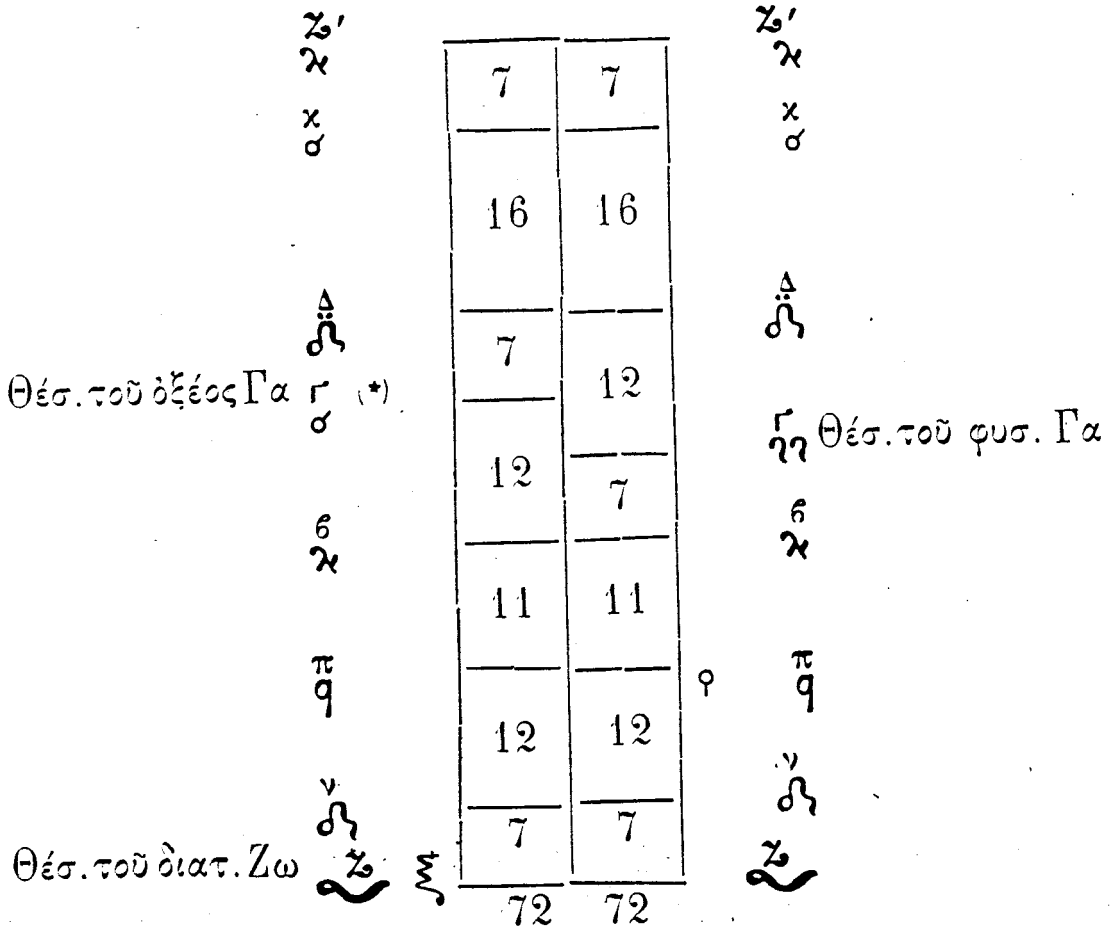
Ἐν ἀναβάσει μικτὴ μετὰ δίατον. καὶ χρώμ. ϛ′ ἴχνη

| | | |

§ 25. Περὶ τοῦ διατονικοῦ βαρέος ἤχου.

Ἤδη ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ διατονικοῦ βαρέος ἤχου , τοῦ ὀξυτέρου **Ζω**.

Ὁ διατονικὸς βαρὺς τοῦ παπαδικοῦ μέλους ὀξύτερος ὢν κατὰ 5 τμήματα τοῦ ἁρμονικοῦ βαρέος (ἤτοι τοῦ) καὶ ἔχων διατονικὴν μαρτυρίαν τὴν , τὸν τετρατόνως ἐπὶ τὸ ὀξὺ εὑρισκόμενον κύριόν του **Γα** ἀπαιτεῖ κατὰ 5 πάλιν τμήματα ὀξύτερον τοῦ φυσικοῦ καὶ ἁρμονικοῦ , ὥσπερ φαίνεται ἐν τῇ κατωτέρω ἀριστερᾷ χλίμακι, μὲ μαρτυρίαν , ἵνα συμπληρωθῇ τὸ πεντάχορδον διάστημα εἰς 42 τμήματα. Οἱ φθόγγοι **Κε** ἐσημειώθησαν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς χλίμαξι δι' ὑποδιέσεων, οὕτω: , διότι ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἤχου τούτου, ὁ **Κε** ἐν τῇ τοιαύτῃ θέσει δὲν ἔχει τὸ ποιὸν τοῦ ἄννανες, ἤτοι τοῦ α΄ ἤχου , ἀλλὰ πλησιάζει μᾶλλον τὸν τὸν ὀξύν. Ὅταν δεσπόζῃ ὁ διατονικὸς καὶ στρέφηται τὸ μέλος περὶ αὐτόν, τότε ἀπαιτεῖ οὗτος τὸν ὀξύτερον τῆς φυσικῆς του θέσεως. Ὅταν δὲ τὸ μέλος περιστρέφηται περὶ τὸν **Πα** καὶ δεσπόζῃ ὁ , ὡς ὁ α΄ ἦχος, τότε ὁ **Γα** δέον νὰ εὑρίσκηται ἐν τῇ φυσικῇ του θέσει, ὡς καταφαίνεται ἐν τῇ κάτωθι δεξιᾷ χλίμακι, οὕτω .

Ἡ ἀριστερὰ χλίμαξ εἶνε τοῦ διατονικοῦ βαρέος, ὅταν δεσπόζῃ ὁ **Γα** εἰς τὰ ἀργὰ μέλη. Ἡ δεξιὰ χλίμαξ καὶ αὐτὴ εἶνε τοῦ διανονικοῦ βαρέος, ἀλλ' ὅταν δεσπόζῃ ὁ **Πα.**

§ 26. Περὶ τοῦ ἁρμονικοῦ βαρέος ἤχου.

Ἔπεται ἤδη ὁ ἁρμονικὸς βαρὺς ἦχος .

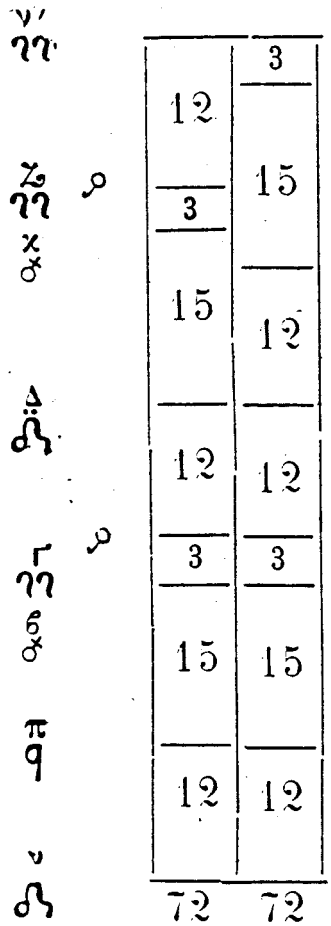
Ἔχει οὗτος ὡς βάσιν τὸν βαρύτερον **Ζω,** τελευταῖον ὄντα φθόγγον τῆς κατὰ Διδασκάλους ἀπὸ ὀξέος πρὸς τὸ βαρὺ πορευομένης καὶ εἰς τὸν ληγούσης θεμελίου κλίμακος, καὶ ὠνομάσθη βαρὺς ἁρμονικός, ἅτε ὢν ὁ ἔσχατος καὶ βαρύτερος κατὰ συνέπειαν τόνος τῆς κλίμακος ἐκείνων.

(*) Ὁ διατονικὸς βαρὺς ἦχος μεταχειρίζεται δύο εἰδῶν Γα, εἰς μὲν τὰ ἀργὰ μέλη μὲ δίεσιν, εἰς δὲ τὰ στιχηραρικὰ καὶ εἱρμολογικὰ μὲ νανᾶ, δηλ. τοιοῦτον :

Ἀπὸ τοῦ κυρίου του **Γα,** τοῦ γ΄ ὀηλ. ἁρμονικοῦ ἤχου, κατὰ τέσσαρας τόνους ἐπὶ τὸ βαρὺ εὑρισκόμενος ὠνομάσθη πλάγιος τοῦ γ΄ ἢ βαρὺς ⳋ Ὁ ἦχος οὗτος ποιεῖται χρῆσιν δύο ἁρμονικῶν κλιμάκων, ἔχει φθορὰν ἁρμονικὴν τὴν ϱ καὶ μαρτυρίαν τὴν ⳋ Ἐνῷ ὁ᾽ ἔχει βάσιν τὸν ⳋ εἰς τὰ στιχηραρικὰ καὶ εἱρμολογικὰ μέλη, παράδοξον διατί εἰς τὰ παπαδικὰ ἐδόθη αὐτῷ ὡς βάσις ὁ διατονικὸς ⳋ , ἀφοῦ εἶνε οὗτος ἄλλος ἦχος καὶ δὴ ἄλλου γένους διατονικοῦ.

Τὰ στιχηραρικὰ καὶ εἱρμολογικὰ μέλη βασιζόμενα ἐπὶ τοῦ ἁρμονικοῦ ⳋ (καὶ οὐχὶ ἐπὶ τοῦ ⳋ, ὅπερ ἄτοπον φρονοῦμεν) ἔχουσι δεσπόζοντας φθόγγους καὶ σχετικοὺς τόνους τὸν **Νη** καὶ τὸν **Ζω** καὶ τὸν **Βου** μὲ ὕφεσιν καὶ λήγουσιν εἰς τὸν ⳋ Τὰ μέλη ταῦτα τοῦ ἁρμονικοῦ βαρέος ἤχου μεταχειρίζονται τὰς κατωτέρω δύο κλίμακας.

Βάσις καὶ θέσις τοῦ ἁρμονικοῦ.

Ἡ κατὰ τετράχορδον σύστημα συνημμένη κλίμαξ τοῦ τρίτου καὶ βαρέος ἤχου.

Ἡ κατὰ διαπασῶν κλίμαξ τοῦ ἁρμονικοῦ βαρέος κατὰ διεζευγμένον.

Θέσις τοῦ ἁρμ. βαρέος.

Ἴσως αἱ ὑπὸ τὰς μαρτυρίας ὑποδιέσεις αὗται σ' φανῶσι παράδοξοι, ἔχουσιν ὅμως ἀποχρῶντα λόγον ὑπάρξεως. Ἐν τοιούταις δηλ. περιστάσεσιν οἱ τόνοι οὗτοι ἀπαιτοῦσι θέσεις ὑψηλοτέρας τῆς φυσικῆς των Ἂν ἐν τούτοις ἐπιμένῃ τις νὰ δώσῃ εἰς τοὺς τόνους τούτους 12 τμημάτων ἀξίαν, ἂς γινώσκῃ ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ του ἐλαττώνει κατὰ δύο τμήματα τὴν ἀξίαν τοῦ τετραχόρδου, ὅπερ οὐχὶ 28 ἀλλὰ 30 τμήματα περιλαμβάνει (ὡς λέγει καὶ ὁ Εὐκλείδης «Ὅλον τὸ διατεσσάρων εἰς τριάκοντα), καὶ ὡσαύτως καταβιβάζει τὴν ἀξίαν τῆς διαπασῶν εἰς 68, ἐνῷ ὑφίστανται πραγματικῶς 72 τοιαῦτα. Οὕτω δὲ ἡ διαπασῶν ἐλαττοῦται ἄνευ λόγου κατὰ 4, ἡ δὲ δισδιαπασῶν κατὰ 8 τμήματα.

Τελευταίως δεικνύομεν τὸν διατονικὸν πλ. β' ἦχον $\overset{\nu}{\text{ϝ}}$ καὶ τὴν κλίμακα αὐτοῦ περαίνοντες τὸ περὶ ἤχων καὶ κλιμάκων κεφάλαιον.

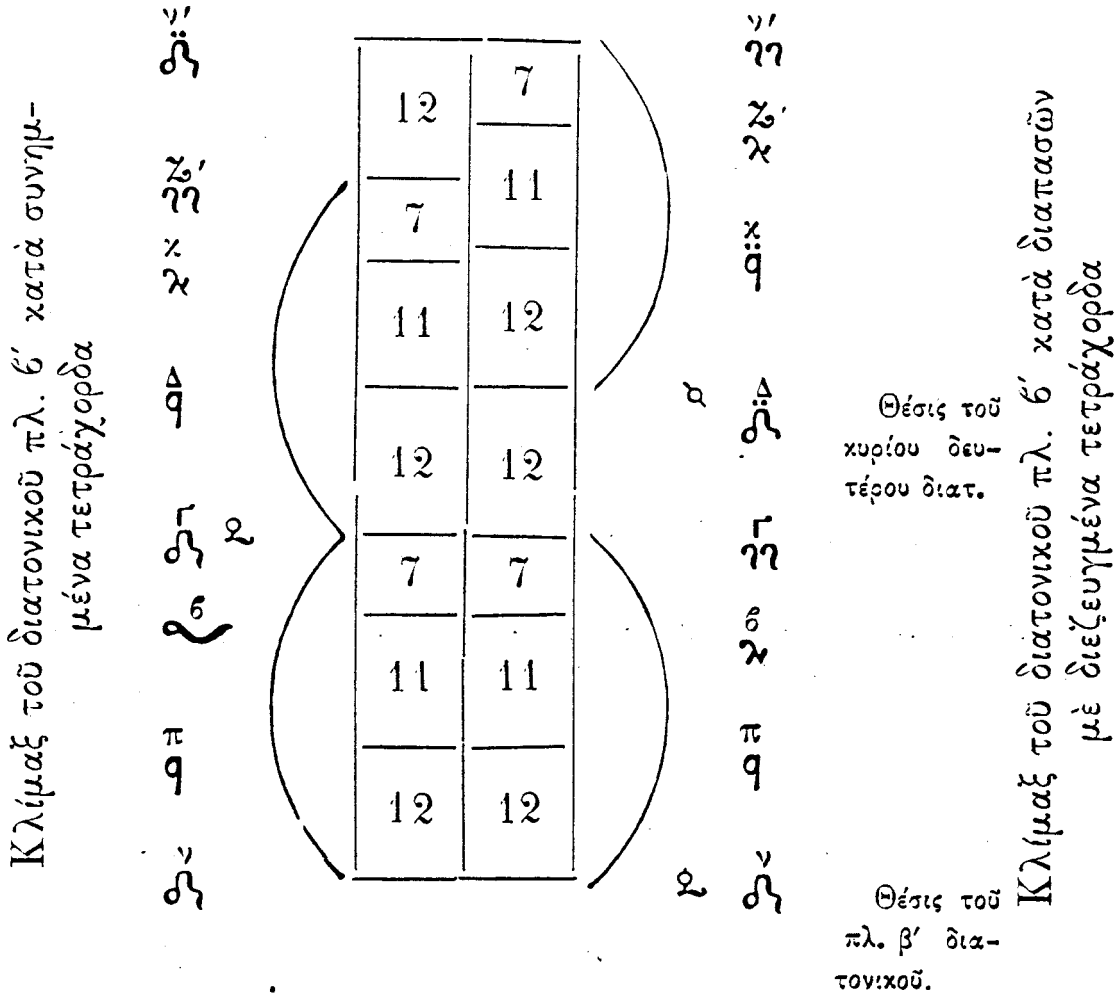
---

§ 27. Περὶ τοῦ διατονικοῦ πλ. β' ἤχου $\overset{\nu}{\text{ϝ}}$

Ὁ διατονικὸς πλ. τοῦ β' $\overset{\nu}{\text{ϝ}}$ τετρατόνως ἐπὶ τὸ βαρὺ εὑρισκόμενος ἀπὸ τοῦ κυρίου του **Δι**, εἶνε ὄντως διατονικὸς πλ. β' καὶ οὐχὶ πλ. τοῦ δ' κατὰ τὴν ἀπὸ ὀξέος πρὸς τὸ βαρὺ πορευομένην θεμέλιον κλίμακα τῶν Διδασκάλων. Ὁ **Νη** εὕρηται ἐν τῇ δευτέρᾳ θέσει τῶν πλαγίων ἐν καταβάσει, ὡς προείπομεν, καὶ ὄχι ἐν τῇ τετάρτῃ (Ἴδε σελ. 63). Ἐν τῇ θεμελίῳ κλίμακι παρατηρεῖται, ὅτι, οἵας διαιρέσεις ἔχει ὁ κύριος αὐτοῦ $\overset{\Delta}{\text{ϝ}}$, τὰς αὐτὰς ἔχει καὶ ὁ ἦχος οὗτος, ἔστις εἶνε ἀληθῶς πλ. τοῦ β· $\left(\overset{\nu}{\text{ϝ}}\right)$ διατονικός.

Φθορὰν ἔχει ἐπὶ τοῦ **Νη** τὴν ♭, μαρτυρίαν δὲ τὴν $\overset{\nu}{\text{ϝ}}$. Εἱρμολογικῶς μελῳδούμενος καὶ στιχηραρικῶς καὶ παπαδικῶς σχετικωτέρους φθόγγους ἔχει τὸν **Βου** καὶ τὸν **Δι** καὶ λήγει

εἰς τὸν **Νη**. Μεταχειρίζεται δύο κλίμακας, τὴν μὲν κατὰ διαπασῶν, τὴν δὲ κατὰ σύστημα τετράχορδον συνημμένην τριφωνίαν, οὕτω:

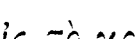

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄

§ 28. Περὶ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ ἐν χρήσει φθορῶν.

Ἔχομεν ἐν ὅλῳ 18 σημεῖα, ἅτινα καλοῦνται φθοραί. Δι' αὐτῶν τὸ μέλος προσλαμβάνει διαφόρους φάσεις καὶ μορφάς. Ἕκαστος ἦχος ἔχει τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ φθοράν, ἥτις χρησιμεύει εἰς τὴν ἐπάνοδον ἢ ἀλλαγὴν ἑνὸς ἤχου.

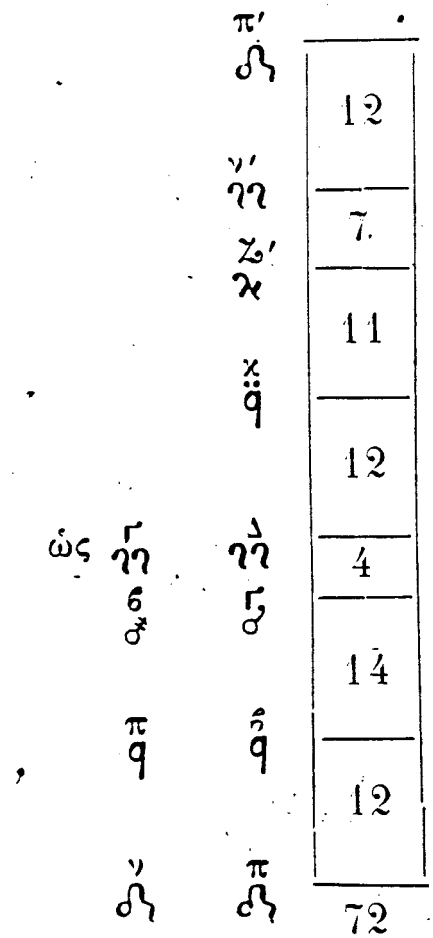
Ἐκ τῶν φθορῶν 8 ἀνάγονται εἰς τὸ διατονικὸν γένος· εἰσὶ δ' αὗται: ♩ ♀ ♭ ♯ ♮ ♭ ♭ ♩

Ἐξ ἀνήκουσιν εἰς τὸ χρωματικόν, αἱ : (*)
Καὶ εἰς τὸ ἁρμονικὸν 4, αἱ :

---

§ 29. Περὶ τῆς τριτοειδοῦς φθορᾶς.

Ἡ **τριτοειδὴς** φθορὰ (νισαμπούρ) (**) τίθεται ἐπὶ τοῦ **Δε**· ὅπου δ' ἀλλαχοῦ τεθῇ φθέγγεται σχεδὸν ὡς . Ἐνεργοῦσα μόνον ἐπὶ τὸ βαρὺ διὰ τεσσάρων τόνων ἀπαιτεῖ τὸν πρῶτον κατιόντα φθόγγον μὲ τμήματα 4, τὸν δεύτερον μὲ 14, τὸν τρίτον μὲ 12. Ὁδεύει δὲ ἐπὶ τὸ ὀξὺ διατονικῶς, ὡς καταδεικνύεται ἐν τῇ κατωτέρω κλίμακι.

 Θέσις τῆς τριτοειδοῦς φθορᾶς

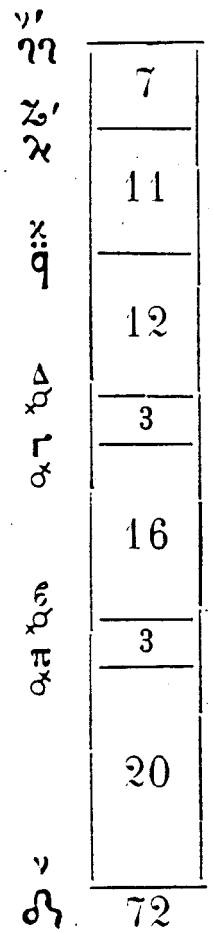
(*) Τὴν φθορὰν ταύτην κατετάξαμεν εἰς τὰς χρωματικάς, διότι ἔχει πράγματι χρωματικήν τινα ποιότητα τοῦ β' ἤχου μεταξὺ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ τριῶν φθόγγων.

(**) Τὴν φθορὰν ταύτην ἐκαλέσαμεν «τριτοειδῆ» ἀντὶ τῆς ξένης ὀνο-

§ 30. Περὶ τῆς νενανωειδοῦς φθορᾶς.

Ἡ νενανωειδὴς φθορὰ ♂ (μουσταὰρ) (*) τίθεται κυρίως ἐπὶ τοῦ **Δι,** ἐνίοτε δ' ἐπὶ τοῦ **Ζω**· ὅπου δ' ἀλλαχοῦ τίθεται φθέγγεται ὡς **Δι.** Ἐνεργεῖ ἐπὶ τεσσάρων τόνων πρὸς τὸ βαρὺ καὶ ἀπαιτεῖ τὸν **Γα** προσεγγίζοντα πρὸς τὸν **Δι,** τὸν **Βου** ἐν τῇ φυσικῇ αὐτοῦ θέσει καὶ τὸν **Πα** ὡσαύτως πλησιάζοντα πρὸς τὸν **Βου.** Ὁδεύει ἐπὶ τὸ ὀξὺ διατονικῶς, ὡς φαίνεται ἐν τῇ κατωτέρω κλίμακι.

Κλίμαξ νενανωειδοῦς φθορᾶς

♂ Θέσις νενανωειδοῦς φθορᾶς

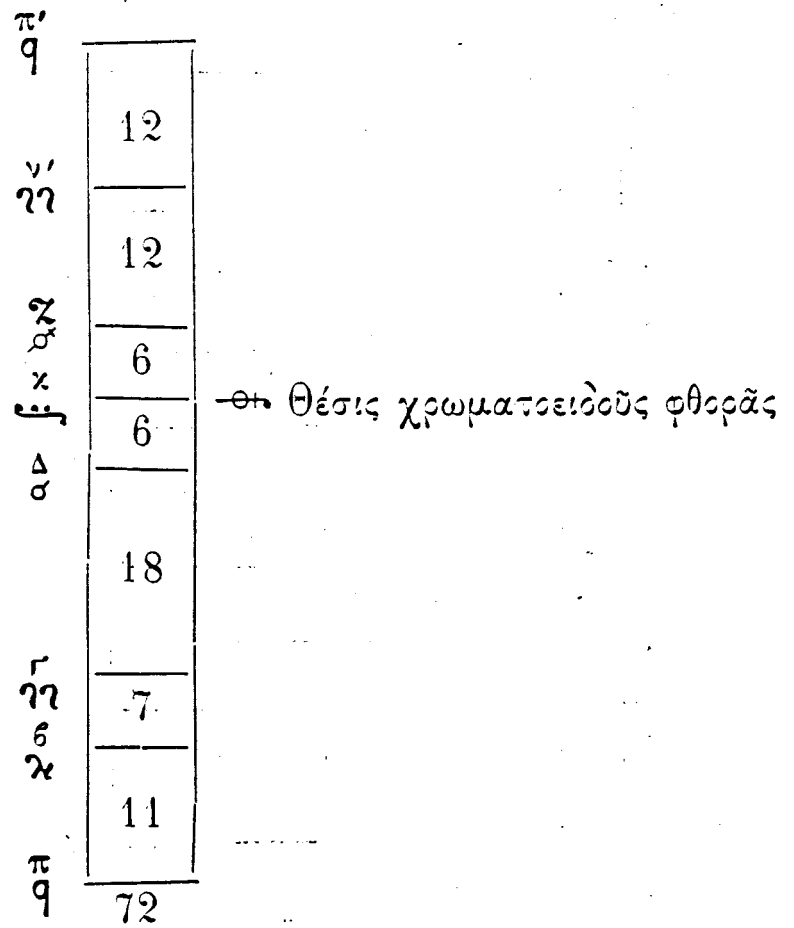
μασίας νισαμπούρ, διότι μεταξὺ τῶν τριῶν ἐν ἐνεργείᾳ τόνων ἔχει ἐν καταβάσει ποιότητα τοῦ τρίτου σχεδὸν ἤχου, ὡς ♂

(*) Τὴν φθορὰν ταύτην ♂ ἐκαλέσαμεν «νενανωειδῆ», ἅτε ἔχουσαν ποιότητά τινα τοῦ νενανὼ μεταξὺ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ τριῶν ἢ τεσσάρων φθόγγων.

§ 31. Περὶ τῆς χρωματοειδοῦς φθορᾶς.

Ἡ χρωματοειδὴς ἢ δευτεροειδὴς φθορὰ ⸗ (χισὰρ) τίθεται συνήθως ἐπὶ τοῦ **Κε**, ἐνίοτε δ' ἐπὶ τοῦ **Γα**, ἐνεργεῖ δὲ μόνον ἐπὶ δύο τόνων ἀπαιτοῦσα τὸν μὲν πρῶτον ἀνιόντα τόνον μὲ ὕρεσιν, τὸν δὲ πρῶτον κατιόντα μὲ ὄϊεσιν. Τοὺς ἐπιλοίπους τόνους ἔχει ἐν ταῖς φυσικαῖς αὐτῶν θέσεσιν, ὡς φαίνεται ἐν τῇ κάτωθι κλίμακι. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὀνομασίαν τῆς φθορᾶς ταύτης ἐκαλέσαμεν αὐτὴν ἐκ προτιμήσεως χρωματοειδῆ, διότι μεταξὺ τῶν ἐνεργούντων τριῶν φθόγγων δεικνύει ποιότητα χρωματικὴν δευτεροειδῆ, ὡς ὁ χρωματικὸς β' ἦχος. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ κατωτέρω κλίμακι ὁ **Κε** ἐγράφη ὑπὸ τοιαύτην μαρτυρίαν ⸗ χ.

Κλίμαξ χρωματοειδοῦς φθορᾶς.

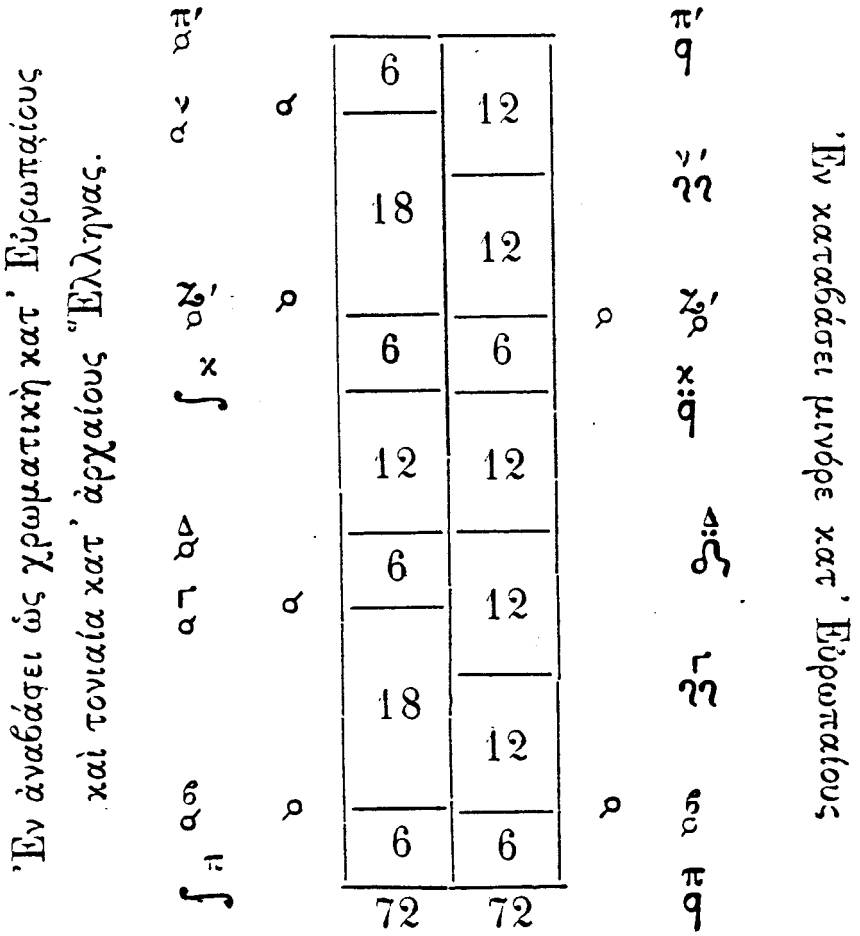

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

§ 32. Περὶ ὑφέσεως καὶ διέσεως.

Ἐν τῇ ἐκκλησ. μουσικῇ ἐκτὸς τῶν φθορῶν ἀπαντῶνται καὶ ἕτερα δύο σημεῖα καλούμενα **ὕφεσις** ♭ καὶ **δίεσις** ♯. Ἡ μὲν σημαίνει μείωσιν τοῦ ἀνιόντος τόνου, ἐφ' οὗ τίθεται, καὶ αὔξησιν τοῦ κατιόντος, ἡ δὲ δίεσις μειοῖ τὴν κατάβασιν τοῦ τόνου καὶ αὐξάνει τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ, οὕτως ὥστε χρησιμεύουσιν ἀμφότεραι εἰς αὐξομείωσιν τῶν ἐφ' ὧν τίθενται τόνων.

Διὰ τῶν δύο τούτων σημείων ἡ διατονικὴ κλίμαξ δύναται νὰ προσλάβῃ ποιότητά τινα χρωματικήν, ὡς φαίνεται κατωτέρω. Ἡ δ' αἰτία δι' ἣν οἱ ἀοίδιμοι Διδάσκαλοι δὲν κατέταξαν τὴν ὕφεσιν καὶ δίεσιν εἰς τὰ φθορικὰ 18 σημεῖα εἶνε, ὅτι ἰσχύουσι μόνον διὰ τοὺς τόνους, ἐφ' ὧν κεῖνται, ἄνευ διέσεως ἢ λύσεως. Αἱ κλίμακες τῆς ὑφέσεως καὶ διέσεώς εἰσιν αἱ κάτωθι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ΄

§ 33. Περὶ διαιρετικῶν σημείων.

Οἱ ἀείμνηστοι Διδάσκαλοι διήρουν τοὺς τόνους διὰ τοῦ τριτημορίου καὶ τεταρτημορίου· ἵνα δὲ καθορίσωσι τὰς διαιρέσεις ταύτας ἐποιήσαντο χρῆσιν τῶν κάτωθι σημείων, ἅτινα καὶ διαιρετικὰ ὡς ἐκ τούτου ἐκλήθησαν. Ταῦτα ἐν ἀναβάσει μὲν αὐξάνουσι τὸν τόνον ἔτι μᾶλλον, ἐλαττοῦσι δ' αὐτὸν ἔτι μᾶλλον ἐν καταβάσει κατὰ τὸ τρίτον ἢ τέταρτον τοῦ μείζονος τόνου ὡς ἑξῆς:

Ἐν ἀναβάσει

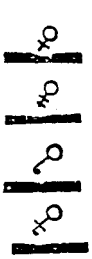
♂	τοῦτο αὐξάνει τὸν τόνον κατὰ ἓν τέταρτον ἤτοι	12+3=15
♂	» » » » » τρία τέταρτα »	12+9=21
♂	» » » » » ἓν τρίτον »	12+4=16
♂	» » » » » δύο τρίτα »	12+8=20

Ἐν καταβάσει

♂	ἐλαττώνει τὸν τόνον κατὰ ἓν τέταρτον ἤτοι	12—3=9
♂	» » » » τρία τέταρτα »	12—9=3
♂	» » » » ἓν τρίτον »	12—4=8
♂	» » » » δύο τρίτα »	12—8=4

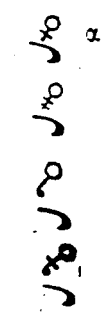
Τὰ διαιρετικὰ σημεῖα τιθέμενα ἀντιστρόφως ἐλαττοῦσι τὸν μείζονα τόνον ἐν ἀναβάσει καὶ αὐξάνουσιν αὐτὸν ἐν καταβάσει, ἤτοι ἐνεργοῦσι τότε ἀντιστρόφως πρὸς τὰ ἀνωτέρω, ὡς:

Ἐν ἀναβάσει

ἐλαττώνει τὸν τόνον κατὰ ἓν τέταρτον ἤτοι		12—3=9
» » » » τρία τέταρτα »		12—9=3
» » » » ἓν τρίτον »		12—4=8
» » » » δύο τρίτα »		12—8=4

Ἐν καταβάσει

αὐξάνει τὸν τόνον κατὰ ἓν τέταρτον ἤτοι		12+3=15
» » » » τρία τέταρτα »		12+9=21
» » » » ἓν τρίτον »		12+4=16
» » » » δύο τρίτα »		12+8=20

Ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι τὰ πολυπληθῆ ταῦτα σημεῖα νομίζομεν περιττά, διότι ἡ τοσαύτη λεπτότης καὶ διαφορὰ λ. χ. ἑνὸς τμήματος δὲν ἐκτελεῖται οὔτε ἐν τῇ ὀργανικῇ μουσικῇ, πολὺ δὲ μᾶλλον ἀδύνατόν ἐστι νὰ γίνῃ ἐπαισθητὴ ἐν τῇ φωνητικῇ μουσικῇ, διότι ἐν ἡμῖν δὲν ὑπάρχει χορδὴ μετὰ τμημάτων πρὸς χάραξιν τόσῳ μικρῶν ἀποστάσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄

§ 34. Περὶ τῆς ἀποφυγῆς τοῦ μουσικοῦ ὀργάνου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Οἱ θεόπνευστοι Πατέρες μεριμνῶντες ἀείποτε περὶ τῆς ψυχικῆς ὠφελείας τοῦ ἐν Χριστῷ πληρώματος παρώτρυνον τὸ ἔθνος οὐχὶ εἰς τὰ ἀνωφελῆ καὶ μόνον τὴν ἀκοὴν τέρποντα μουσικὰ ὄργανα, ἀλλ' εἰς ἱερὰ ἄσματα δυνάμενα διὰ τῶν ἐν αὐτοῖς νουθεσιῶν νὰ παράσχωσιν ἰδέας χριστιανικῆς ἀνατροφῆ

καὶ ἀνυψώσεως τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν Θεόν. Περὶ τῆς ἀληθείας τούτου, ἵνα δηλονότι καταδειχθῇ, ὅτι τὰ μουσικὰ ὄργανα δὲν ἐνεκρίνοντο ὑπὸ τῶν Πατέρων, παραθέτομεν ἐνταῦθα τὰ ἑξῆς ἀποσπάσματα :

«Ἄσωμεν οὖν Σοι ὕμνον οὐκ ἐν τυμπάνοις
«ἄρρυθμα βομβύσαντες, ἀλλ' ἐξ ὀργάνων
«τῶν ἔνδον ἡμῶν μυστικῶς εἰρμοσμένων.
Γ. Τζέτζης.

Καὶ ὁ Χρυσόστομος ἀποφαίνεται :

«Ἀλλὰ σύριγγες συνηχοῦσιν ἐκείνοις ἀσήμῳ φωνῇ καὶ »ἀτερπεῖ τῇ ὄψει, τῶν γνάθων αὐτοῦ φυσωμένων καὶ τῶν »νεύρων διασπωμένων. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ τοῦ πνεύματος ἐνη»χεῖ χάρις, ἀντὶ αὐλοῦ καὶ κιθάρας καὶ σύριγγος, τοῖς τῶν »ἁγίων στάμασι κεχρημένη...»

Συνομολογοῦμεν βεβαίως, ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι εἰσιν ὄντως θεῖοι, λαμβανομένης μάλιστα ὑπ' ὄψει τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐλέχθησαν. Ἀλλ' ὑπὸ μουσικὴν ἔποψιν ἀναπόφευκτος κατέστη τὴν σήμερον ἀνάγκη νὰ ἐκλίπωσι τὰ παράφωνα καὶ ἀηδῆ ἰσοκρατήματα. Τὸ ὄργανον δὲν πταίει ποτέ, ἀλλὰ πταίει ὁ ἄνθρωπος ὁ παίζων ἀσυγχωρήτως. Ἀπαραίτητον κατέστη τὴν σήμερον νὰ εἰσαχθῇ διὰ ἰσοκρατίαν μονόφωνόν τι ὄργανον, ὅπερ μόνον νὰ ἰσοκρατῇ, οὐχὶ δὲ νὰ συμβαδίζῃ. Ἐὰν δὲ καὶ μονόφωνόν τι ὄργανον (ὡς κώδων) δὲν συγχωρῆται, τότε οὔτε πρέπει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ νὰ λέγωμεν κατὰ τὸν Προφητάνακτα «ψά»λατε Αὐτῷ ἐν ταμπάνῳ καὶ χορῷ, ἐν χορδαῖς καὶ ὀρ»γάνῳ». Αἱ καθημεριναὶ ἄλλως τε παραφωνίαι τὴν ἀγγελικήν, οὕτως εἰπεῖν, καὶ κατὰ βάθος πλουσίαν καὶ λεπτὴν ἐκκλ. ἡμῶν μουσικὴν τρέπουσιν εἰς ἀνυπόφορον ὄντως καὶ ἀσυνάρτητον βοήν, ἥτις καταστρέφουσα τὴν ἡδύτητα, λεπτότητα καὶ ἁρμονίαν αὐτῆς, ἀκούεται τότε ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαζομένων ὡς πτωχὸν ἢ μᾶλλον ὡς κακόφωνόν τι ᾄσμα. Ἡ αἰτία τούτου

ἔγκειται καθ' ἡμᾶς εἰς τὴν ἀμεριμνησίαν τῶν ἁρμοδίων πρὸς ἐξεύρεσιν καλῆς τινος ἰσοκρατίας. Φαίνεται δέ μοι, ὅτι καὶ ἡ συνήθεια μέγα μέρος τούτου ὑπέχει· συνειθίσαμεν δηλαδὴ εἰς τὰς παραφωνίας καὶ δέν μας μέλει πλέον. Ἂν κατὰ θέλησιν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας εἰσήγετο μονόφωνόν τι, ὡς εἴπομεν, ὄργανον μιᾶς μόνον ἰσοκρατικῆς φωνῆς σταθερᾶς μέν, ἀλλ' οὐχὶ θορυβώδους καὶ πολυτόνου, ἡ φωνή, δι' ἧς ἕκαστον μέλος μέλπεται, θὰ καθίστατο ἁρμονικὴ καὶ λίαν βοηθητικὴ καὶ πολλαὶ παραφωνίαι θὰ ἐξέλιπον.

Ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν ἡ πρὸς τὴν θρησκείαν εὐλάβεια ἦτο λίαν ἀκμαία, καὶ ἅπας ὁ Χριστεπώνυμος λαὸς ἠγάπα ἐνθέρμως νὰ ψάλλῃ καὶ νὰ βοηθῇ τὸν ἱεροψάλτην. Τὴν σήμερον ὅμως τὸ ψάλλειν ἐπ' Ἐκκλησίας καὶ βοηθεῖν τὸν ψάλτην τοὐναντίον φαίνεται τοῖς πᾶσιν ὡς ἔργον περιφρονημένον καὶ δουλικόν, καὶ ὡς ἐκ τούτου οὐδεὶς καταδέχεται νὰ ψάλῃ ἐπ' Ἐκκλησίας, ἀλλ' οὔτε κἂν νὰ πλησιάσῃ τὸν ἱεροψάλτην καὶ νὰ τὸν ὑποβοηθῇ πρὸς ὑμνολογίαν καὶ δοξολογίαν τοῦ Πλάστου. Διὰ τοῦτο δὲ τὰ ἱερὰ ἄσματα ἄνευ τῆς ἀπαιτουμένης βοηθείας καὶ ἁρμονίας καθίστανται ἀνούσια, καὶ μὲ τὰ παράφωνα ἰσοκρατήματα ἐκπίπτει τὸ ἱερὸν ἆσμα ἐλεεινῶς, μηδενίζεται ἡ ψαλμῳδία ἀπέναντι τῶν ἄλλων ἐθνῶν, σὺν αὐτῇ δὲ καὶ ἡ ἐθνικὴ ἀξιοπρέπεια. Βελτίωσις καὶ διόρθωσις πάντων τούτων φρονοῦμεν ὅτι θὰ ἐπήρχετο, ἐὰν τὸ ἔθνος ἐξέλεγεν ἡδυφώνους καὶ ἐπιστήμονας ψάλτας, ὅτε διὰ τῆς καλῶς ὠργανωμένης μουσικῆς μᾶλλον τὸν πρὸς τὸν Θεὸν αἶνον ἤθελε κατανοήσει καὶ τὴν πρὸς τὸν Πλάστην ὀφειλομένην λατρείαν βαθύτερον θὰ ἐνεκολποῦτο. Λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη ἀναπόφευκτος νὰ εὑρεθῶσιν εἰδήμονες βαρύτονοι ἰσοκράται, οἵτινες συνοδεύοντες τὸν μέλποντα ἱεροψάλτην ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ μέλους διὰ τῶν τακτικῶν καὶ βαρυτόνων ἰσοκρατημάτων νὰ κανονίζωσιν οὗτοι τὰς βάσεις τῶν ἤχων καὶ τὰ μέλη, σύναμα δὲ καὶ τὴν ὅλην πορείαν τοῦ ἱεροῦ ἄσματος, οὕτως ὥστε καὶ μεγαλοπρεπέστερα καὶ μᾶλλον εὐάρεστα τῇ ἀκοῇ νὰ καθιστῶσι ταῦτα. Ἔστω δὲ γνωστόν,

ὅτι διὰ τὴν ἐκκλ. μουσικὴν τὸ βαρύτονον ἰσοκράτημα εἶνε λίαν ἀναγκαῖον, διότι ἀποκαθιστᾷ τὸ μέλος σεμνὸν καὶ εὐάρεστον. Ἄλλως προτιμότερον εἶνε νὰ λείψωσιν αἱ ψαλμῳδίαι ἅπασαι καὶ τὰ τροπάρια νὰ ἀναγινώσκονται χύμα παρὰ νὰ ἐξακολουθῶσιν αἱ ἀνυπόφοροι παραφωνίαι, διότι τὰ τερατώδη παραφωνήματα ἐν πολλαῖς ἐκκλησίαις εἶνε σήμερον τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα, ὥστε πᾶς ὁ εὐαίσθητον οὖς ἔχων ἀναγκάζεται νὰ διακόψῃ τὸ ἐκκλησιάσμά του καὶ νὰ ἀπέλθῃ ἐκ τῆς ἐκκλησίας.

Ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων οἱ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ὑμνολογίᾳ παριστάμενοι ἐμαγνητίζοντο ὑπὸ τῶν μελῶν, οὐχὶ δὲ ὑπὸ τῶν ὀργάνων, καὶ μέχρι τέλους μετ' ἀπληστίας ἠκροῶντο τῆς θείας λειτουργίας. Τοῦτο ὠφείλετο οὐ μόνον εἰς τὴν ἡδύτητα τῶν ᾀσμάτων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν εὐταξίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπαλλήλων. Ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου μέχρι τοῦ διακόνου καὶ κανονάρχου πάντες ἦσαν ἡδύφωνοι ψάλται νυχθημέρως μελετῶντες καὶ προσέχοντες, ὅπως ἡ θεία λειτουργία λήγῃ εἰς τὰς βάσεις τῆς φωνῆς, ἀφ' ὧν ἤρξατο. Ἡ τοῦ ψάλλειν ἁρμονία, ὑποστηριζομένη διὰ ζωηρῶν βοηθειῶν καὶ καταζητουμένη ὑφ' ὅλων, ἐκυμάτιζεν ἡδέως ὑπὸ τοὺς θόλους τοῦ ναοῦ(*). Καὶ οἱ ἐκκλησιαζόμενοι δὲ τότε ὑπέψαλλον σιγαλῇ τῇ φωνῇ εὐχαρίστως παραμένοντες μέχρι τέλους τῆς θείας λειτουργίας. Φαίνεται ἡμῖν εὐχῆς ἔργον, ἵνα οἱ ἑκασταχοῦ ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν μὴ ἀρκῶνται μόνον εἰς εὐθηνοὺς ψάλτας, ἐφαρμόζοντες τὰς οἰκονομολογικάς των γνώσεις ἐν οὐ δέοντι, ἀλλὰ νὰ ἀπαιτῶσιν αὐτοὺς γλυκυφώνους καὶ δεόντως μεμορφωμένους, ὅπως δύνανται νὰ ψάλλωσι κανονικῶς βασιζόμενοι ἐν τῇ λειτουργίᾳ πάντοτε ἐπὶ τοῦ ἀμέσως προηγηθέντος ἴσου. Δέον ἐπίσης οὗτοι νὰ παρακινήσωσι καὶ νὰ παροτρύνωσι τὸν λαὸν εἴς τινας θυσίας πρὸς τελειοτέραν μόρφωσιν ἱεροψαλτῶν καὶ δὴ καὶ ἱερέων καὶ διακόνων.

(*) Σημειωτέον ὅμως ὅτι οἱ ἱεροψάλται ἐμισθοδοτοῦντο ἐπαρχῶς.

§ 35. Τινὰ περὶ τοῦ ἐν ταῖς Καθολικαῖς καὶ Εὐαγγελικαῖς Ἐκκλησίαις ἐν χρήσει ὀργάνου.

Περὶ τούτου γράφει ὁ ἐν Ἀθήναις καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἀείμνηστος Ἰωάννης Τζέτζης, ὅτι τὸ παρ' Εὐρωπαίοις ἐκκλησιαστικὸν μουσικὸν ὄργανον εἶνε εἰλημμένον ἐκ τῶν Βυζαντινῶν. Τὸ πρῶτον τοιούτου εἴδους ὄργανον ἐστάλη, λέγει, Πεπίνῳ τῷ Βραχεῖ (Pepin le Bref), βασιλεῖ τῆς Γαλλίας, ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου, αὐτοκράτορος Βυζαντινοῦ, ὡς ὤρον. Ἐν τῷ ἑξῆς ἐπιγράμματι τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ φαίνεται ἡ τοῦ ὀργάνου ἐκείνου ἐπιγραφή.

«*Ἀλλοίην ὁρόω δονάκων φύσιν ἤπορ ἀπ' ἄλλης*
»*Χαλκείης τάχα μᾶλλον ἀνεβλάστησαν ἀρούρης*
»*Ἄγριοι οὐδ' ἀνέμοισιν ὑφ' ἡμετέρου δονέονται*
»*Ἀλλ' ἀπὸ ταυρείης προθυρὼν σπήλυγγος ἀήτης*
»*Νέρθεν ἐντρήτων καλάμων ὑπὸ ρίζαν ὀδεύει.*
»*Καί τις ἀνὴρ ἀγέρωχος ἔχων θοὰ δάκτυλα χειρὸς*
»*Ἵσταται ἀμφαφύων κανόνας συμφράδμονας αὐλῶν,*
»*Οἱ δ' ἀπαλοὶ σκιρτῶντες ἀποθλίβουσιν ἀοιδήν*».

Ὁ δὲ Ζωναρᾶς λέγει τὰ ἑπόμενα σχετικά:

«*Φιλόκοσμος δὴ ὢν ὁ Θεόφιλος (αὐτοκράτωρ) κατε-*
»*σκεύασε διὰ τοῦ ἄρχοντος τοῦ χρυσοχόου, λογιωτάτου*
»*πάνυ ὄντος καὶ συγγενοῦς τοῦ Πατριάρχου Ἀντωνίου, τὸ*
»*λεγόμενον πενταπύργιον ἐξ ἀρχῆς, καὶ τὰ μέγιστα δύο*
»*ὄργανα ὁλόχρυσα διαφόροις λίθοις καὶ ὑελίοις κατακαλ-*
»*λύνας αὐτά, δένδρεσί τε χρύσεσιν ἐνῷ στρουθοὶ ἐφαλλό-*
»*μενοι διὰ μηχανῆς τινος μουσικῆς ἐκελάδουν, τοῦ πνεύ-*
»*ματος διὰ κρυφίων πόρων ἐκπεμπομένου*».

Παρὰ Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς βασιλείου τάξεως ἀναφέρονται πλὴν τῶν τῆς αὐλῆς χρυσῶν

ὀργάνων καὶ ἀργυρᾶ ὄργανα τῶν δημοτικῶν ταγμάτων. Εἰς τὰ περὶ τῆς ὑποδοχῆς τῶν ἀπὸ Ταρσοῦ πρέσβεων λέγει ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος:

«Ἔστησαν δὲ ἐν τῷ τρικλίνῳ τῆς Μιναύρας ἐν μὲν τῷ δεξιῷ »μέρει μέσον τῶν μεγάλων κιόνων τὸ χρυσοῦν ὄργανον... καὶ »ἄνωθεν αὐτοῦ τὸ τοῦ Βενέτου ἀργυροῦν ὄργανον, ὁμοίως καὶ »ἐν τῷ εὐωνύμῳ μέρει τὸ τοῦ Πρασίνου ἀργυροῦν ὄργανον. »Οἱ δὲ δημόται τῶν δύο μερῶν καὶ οἱ ἀποστολῖται ψάλται καὶ »οἱ ἁγιοσοφῖται ἔστησαν ἐπὶ σκάμνων ὑψηλῶν ἔνθεν κἀκεῖθεν »ἀνευφημοῦντες καὶ ᾄδοντες. Ἐν δὲ τῷ Πορτίκι τοῦ χρυσο»τρικλίνου ἤτοι ἐν τῷ ὡρολογίῳ ἔστησαν τὰ δύο χρυσᾶ ὄργανα »τὰ Βασιλικά, καὶ τὰ δύο ἀργυρᾶ ὄργανα τῶν μερῶν».

Ἐκτὸς τούτων Ἰωάννης ὁ Καμενιάτης ἐξαίρων τὴν ἡδύτητα τῆς ἱερᾶς μουσικῆς ἀναφωνεῖ:

«Τὸ δὲ ἀπὸ τούτου καὶ μάλιστα, ὅτε τῆς εὐρύθμου τῶν »ᾀσμάτων ἡδυφωνίας ἐμνήσθην, οὐκ οἶδα τίς γένωμαι ἢ ποῖ »τοῦ λόγου χωρήσω, ποῖον δὲ παραλείπω τῶν ἡδίστων ἐκείνων »καὶ εὐτάκτων μελῳδημάτων, οἷς συνέψαλλον καὶ συνεώρταζον »ἄνθρωποι ταῖς οὐρανίαις δυνάμεσι; Εἴ γάρ τις τὴν μοῦσαν »ἐκείνην, τὴν ἐκ παντὸς στόματος ὑφ' ἓν τῷ Θεῷ ἀναπεμπο»μένην τοὺς ὕμνους ἐν ταῖς πανδήμοις συνάξεσι, τῷ ἤχῳ τῶν »ἑορταζόντων Ἀγγέλων ἐξεικονίσας θελήσειεν, οὐδὲν τοῦ δέον»τος ἁμαρτήσει... Ἐκεκλήρωτο γὰρ ἐν ἑκάστῳ τῶν ναῶν τάγ»ματα ἱερέων καὶ ἀναγνωστῶν συστήματα, δι' ὧν ἡ τῶν ᾀσμά»των σπουδάζεται ὑμνῳδία, ἀμοιβαδὸν τοὺς στίχους ἀλλαλά»ζοντες καὶ ταῖς χειρονομίαις τῶν μελῶν τοὺς φθόγγους διατι»θέντες, καὶ μεγάλην τινὰ καὶ ἀξιοθέατον χορείαν συνιστῶντες, »τῷ τε εἴδει τῆς ἀστραπτούσης στολῆς τὰς τῶν ὁρώντων θέλ»γοντες ὄψεις, καὶ τῇ τεχνωμένῃ τῶν ψαλμῶν λύρᾳ τὴν ἀκοὴν »κατατέρποντες».

Οὐδόλως ἄρα θαυμαστόν, ἐάν ποτε ὁ Μέγας Κάρολος λάθρα ὑπακροώμενος τοὺς ἐν τῇ αὐλῇ αὐτοῦ διατρίβοντας πρέσβεις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἱερουργοῦντας ἐν ἰδίᾳ Ἐκκλησίᾳ, το-

σοῦτο κατεκηλήθη ὑπὸ τῆς μελῳδίας, ὥστε διέταξε τοὺς κληρικοὺς αὐτοῦ νὰ μετενέγκωσιν αὐτὰς παραχρῆμα εἰς τὸ Λατινικόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'.

§ 36. Ὅσα ὁ ἁοίδιμος Χρύσανθος, ἅγιος Προύσης, λέγει ἐν τῷ Μ. αὐτοῦ Θεωρητικῷ περὶ ἀρχαίας ἐκκλησιαστ. μουσικῆς καὶ περὶ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

«Ὅτε δὲ ἡ κοινὴ μήτηρ ἡμῶν, ἡ Ἐκκλησία δῆλα δὴ τῶν »Χριστιανῶν, ἐλάμβανε σύστασιν, ὁ δὲ Χριστιανισμός, ἐφα»πλούμενος εἰς διαφόρους πόλεις, ἐβελτιοῦτο, τότε, καθὼς »συνειθίζετο καὶ παρ' Ἰουδαίοις, ἔδοξε καὶ τοῖς Χριστια»νοῖς, ἵνα τὰ μεγαλεῖα καὶ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ δοξολογῶνται »καὶ ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς μουσικῆς καὶ ἔψαλλον μὲν »τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαβίδ, ἐμέλησαν δὲ καὶ τό: «Σιγησάτω »πᾶσα σάρξ βρωτία», τὸ Χερουβικόν, τὸ Κοινωνικόν, τὸ » «Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ», τὸ «Σὲ ὑμνοῦμεν», »τὸ «Τὴν γὰρ Σὴν μήτραν» καὶ τὰ λοιπὰ τῆς θείας λειτουργίας »ᾄσματα. Μετέπειτα μετεχειρίσθησαν τὴν μουσικὴν ἐν τῷ » Ἑσπερινῷ, Μεσονυκτικῷ καὶ Ὄρθρῳ. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν «ἐποχήν, καθ' ἣν ἔζων ὅ τε Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, (*) ἤτοι

(*) Ὁ ἐν ἁγίοις πατὴρ ἡμῶν, ὁ ἐκ Δαμασκοῦ Ἰωάννης ὁ Μαισούρ, πατρίδα μὲν ἔσχε τὴν κατὰ Συρίαν Δαμασκόν, γονεῖς περιφανεῖς καὶ ἐνδόξους καὶ διδάσκαλον Κοσμᾶν ἱερωμένον τε καὶ ἐλλόγιμον ἄνδρα ἐξ Ἰταλίας, παρ' οὗ πολλὰ μὲν ἤδη σὺν Κοσμᾷ, τῷ μελῳδῷ, ἐκδιδάσκεται παιδείας, τὴν δὲ Μουσικὴν ἐμυήθη ἐντελῶς.—Τοῦτο εἶνε τρανὴ ἀπόδειξις ὅτι ἡ μουσικὴ ἡ τοῦ Δαμασκηνοῦ δὲν ἦτο οὔτε Ἑβραϊκή, οὔτε Ἀραβική, ἀλλὰ καθαρῶς Ἑλληνική, ἅτε τούτου μαθόντος αὐτὴν παρὰ τοῦ Κοσμᾶ, Ἰταλοῦ ἱερέως, ἐκ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, ὡς ἀπεκαλεῖτο τότε ἡ κάτω Ἰταλία, καταγομένου. Καὶ

»περὶ τὸ 736 ἔτος μ. Χ., καὶ ὁ τούτῳ συναναστραφεὶς καὶ »συμπαιδευθεὶς Κοσμᾶς, ἐπενοήθη ὁ τρόπος τοῦ γράφειν τὰ »μέλη διά τινων συμβολικῶν χαρακτήρων, διὰ τούτων ἔγραψεν »ὁ ἐκ Δαμασκοῦ Ἰωάννης ἐν ὀκτὼ μὲν ἤχοις τὰ ἀναστάσιμα »τῆς Ὀκτωήχου καὶ τὰ Κεκραγάρια, τὰ παρὰ Πέτρου τοῦ Λα»κεδαίμονος ἐξηγηθέντα. Ἐν ἤχῳ δὲ πλαγίῳ τοῦ δευτέρου τὰ »μέλη ἑνὸς Χερουβικοῦ, ἑνὸς Κοινωνικοῦ, τοῦ «Νῦν αἱ δυνά»μεις», τοῦ «Προστασία τῶν Χριστιανῶν» καὶ τοῦ «Γεύσα»σθε». Οὗτος λέγεται ὁ ἀρχαιότερος διδάσκαλος καὶ πρωτουρ»γὸς τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς κατὰ τὰ σωζό»μενα γεγραμμένα μέλη διὰ τῶν εἰρημένων μουσικῶν χαρα»κτήρων».

---

§ 37. Περὶ τῶν ἐφευρετῶν τῆς σημερινῆς μεθόδου Χρυσάνθου, Γρηγορίου καὶ Χουρμουζίου.

Χρύσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων, Μητροπολιτης Προύσης, ἦν εἷς τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας Μεθόδου, διδάσκων εἰς τὴν κοινὴν τοῦ γένους Σχολὴν τὸ θεωρητικὸν αὐτῆς μέρος. Οὗτος ἔγραψε περὶ Μουσικῆς τῆς νέας Μεθόδου τὸ Μέγα Θεωρητικόν. Ἐχειροτονήθη δὲ Ἀρχιμανδρίτης, ἔπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Δυρραχίου, εἶτα Σμύρνης καὶ τελευταίως Προύσης. Ἐγνώριζεν οὗτος καὶ Εὐρωπαϊκὴν Μουσικὴν καὶ ὄργανον πλαγίαυλον.

Γρηγόριος, πρωτοψάλτης Βυζάντιος, ἐκ τῶν τριῶν καὶ οὗτος ἐφευρετῶν τῆς νέας Μεθόδου, ἦν μαθητὴς Γεωργίου τοῦ Κρητός. Μετέφρασεν οὗτος ὅλας τὰς νεοπεποιημένας μελῳδίας

ἤκμασε μὲν περὶ τὸ 728 ἔτος μ.Χ. ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, περὶ δὲ τὸ 756 πρὸς Κύριον ἀπεδήμησεν. Ἀναβιβάζουσιν οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς τὴν μέθοδον καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῆς ἐκκλησ. μουσικῆς μέχρι τῶν χρόνων Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, ἤτοι 285 πρὸ τῆς Σωτηρίου ἐποχῆς.

ἤτοι τὰ Παπαδικά, Χερουβικά, Κοινωνικά, Αἰνεῖτε καὶ ὅλα τοῦ ἐνιαυτοῦ τὰ μαθήματα, Πολυελέους, Δοξολογίας κτλ. Ἦν δὲ καὶ κιθαριστὴς ἄριστος.

Χουρμούζιος Διδάσκαλος, ὁ Χαρτοφύλαξ, ἦν μαθητὴς Ἰακώβου Πρωτοψάλτου καὶ ἐκ τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας Μεθόδου. Ἐμελοποίησε τὸ «*Μακάριος ἀνήρ*». Μαθήματα «*ῥόδον τὸ ἀμάραντον*» κατ' ἦχον, τό: «*Εὐσχήμων Ἰωσήφ*», Πολυελέους, Δοξολογίας, Τυπικά, Στιχολογίαν κατ' ἦχον, Ἀντίφωνα κατ' ἦχον, Καταβασίας, Χερουβικά, Κοινωνικά, Κρατήματα καὶ πολλὰ ἄλλα. Ἐξέδωκε δὲ διὰ τοῦ τύπου καὶ δίτομον Ἀνθολογίαν, τὸ ἀργὸν καὶ σύντομον εἱρμολόγιον τῶν καταβασιῶν καὶ τὸ βιβλίον τοῦ ἐξ Ἑβραίων Νεοφύτου ῥαβίνου.

---

§ 38. Περὶ Κουκουζέλη καὶ Κασσιανῆς.

Περὶ τοῦ Ἰωάννου Κουκουζέλη γράφει ὁ Χρύσανθος ἐν τῷ Μεγ. Θεωρητικῷ σελ. XXXV.

Περὶ Ἰω. Κουκουζέλη εὑρηται ἐν τῇ βίβλῳ τῇ καλουμένῃ «*Ἁμαρτωλῶν σωτηρία*» τὰ ἑξῆς:

«*Ἦτόν τις νέος εἰς τὴν Μεγαλόπολιν Δυρράχιον τῆς πρώ-*»*της Ἰουστινιανῆς, ὀρφανὸς ἀπὸ τὸν πατέρα. Ἡ δὲ μήτηρ* »*αὐτοῦ, ὡς εὐσεβὴς καὶ φιλόθεος, ἔδωκε τὸν παῖδα νὰ μανθάνῃ* »*τὰ ἱερὰ γράμματα, τὸν ὁποῖον (διατὶ ἦτον εἰς τὸν νοῦν ἐπιδέ-*»*ξιος καὶ πλεῖστα καλόφωνος) ἅπαντες ἐπωνόμαζον Ἀγγελό-*»*φωνον. Τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, καθὼς εἶνε συνήθεια εἰς τὰ βασί-*»*λεια πάντοτε, ἐζητοῦσαν εὐλάλους καὶ καλοφώνους· καὶ εὑρόν-*»*τες αὐτόν, ἔβαλον εἰς σχολεῖον βασιλικὸν νὰ παιδεύηται τὴν* »*μουσικὴν τέχνην, ἕως νὰ γίνῃ εἰς αὐτὴν τέλειος. Ὅστις εἰς* »*ὀλίγον καιρόν, ὡς ἀγχίνους καὶ φρόνιμος, ὑπερέβη ἅπαντας*».

Περὶ τῆς Κασσιανῆς ἀναφέρουσι Παῦλος, Κωδινὸς καὶ Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος τάδε :

« Ἡ μονὴ τῆς Εἰκασίας ἐκτίσθη παρὰ Εἰκασίας μοναχῆς »τῆς εὐσεβεστάτης καὶ Παρθένου ὡραίας τῷ εἴδει, ἥτις σοφω- »τάτη οὖσα καὶ κανόνας πολλοὺς καὶ στιχηρὰ καὶ ἄλλα τινὰ »ἀξιοθαύμαστα ἐποίησε καὶ ἐμελῴδησεν ἐν τοῖς χρόνοις Θεο- »φίλου τοῦ βασιλέως». Ταῦτα λέγει ὁ Κωδινός, ὁ δὲ Παῦλος ὁ Σιλεντιανὸς τά :

« Ἡ δὲ μονὴ τῆς Ἰκασίας ἐκτίσθη παρ' αὐτῆς, γεγονυίας, »ὅτε τῆς βασιλείας ἀπέτυχε παρὰ Θεοφίλου βασιλέως, σεβα- »σμίας καὶ ὡραίας τυγχανούσης, ἥτις καὶ κανόνας καὶ στιχηρὰ »ποιήσασα ἐν τοῖς χρόνοις Θεοφίλου καὶ Μιχαὴλ τοῦ υἱοῦ »αὐτοῦ, ὁποῖα τὰ εἰς Πόρνην καὶ εἰς τὸ Μῦρον· αὐτῆς γάρ εἰσιν »ἅπαντα ταῦτα».

Καὶ ὁ Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος :

« Ἀλλὰ πολὺ πρότερον, ὡς ἐξ ἀγράφου ἔχομεν παραδόσεως. »Γυνή τις τῶν εὐπατριδῶν σοφὴ καὶ παρθένος, Κασσία τοὔ- »νομα, τοῦ τε μέλους ἀρχηγὸς ἐχρημάτισε καὶ τὸν Κανόνα ἐπε- »ράνατο (τοῦ Μεγάλου Σαββάτου)· οἱ δὲ ὕστερον τὸ μέλος »ἀγασάμενοι, ἀνάξιον δ' ὅμως κρίναντες γυναικείοις συμμίξαι »λόγοις τὰ τοῦ Ἥρωος ἐκείνου Κοσμᾶ μουσουργήματα, τὸ »μέλος παραδόντες τῷ Μάρκῳ καὶ τοὺς ἱεροὺς ὕμνους ἐγχειρί- »σαντες, τὴν πλοκὴν τῶν τροπαρίων τούτῳ μόνῳ ἐπέτρεψαν».

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ